

-ร่าง-
รายงานการวิจัย

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอด
แบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน

**Yok Dok Woven fabrics Lai Dok PikuL : The Historical Study for
Participatory Learning and Inheritance of Communities in Lamphun
Province**

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ปีงบประมาณ 2551

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ ประการที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมา องค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ประการที่ 2 เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อผ่านจากผ้าทอลายดอกพิกุล ประการที่ 3 เพื่อหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประการที่ 4. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรม โดยมีขอบเขตการศึกษาวิจัยในพื้นที่ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

วิธีการศึกษา เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสังเกต สัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และผู้เชี่ยวชาญในการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ปฏิบัติการทอผ้า จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์สรุปข้อมูล

ผลจากการศึกษาวิจัยตามวัตถุประสงค์พบว่า ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล เป็นผ้าทอยกดอกที่มีลักษณะเฉพาะซึ่งได้มีการสืบทอดต่อเนื่องกันมายาวนาน ทั้งด้านสี โครงสร้าง และลวดลาย ซึ่งลักษณะที่ปรากฏนี้ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูน และได้รวบรวมองค์ความรู้ด้านต่างๆ เกี่ยวกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลทั้งประวัติความเป็นมา ชนิดของผ้า รูปแบบของผลิตภัณฑ์ ลักษณะลวดลาย วัสดุอุปกรณ์การทอผ้า ขั้นตอนการทอผ้า เอกลักษณ์ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อผ่านจากผ้าทอลายดอกพิกุล จากการทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเป็นการทอเพื่อการค้า องค์ความรู้ที่ได้นี้สรุปเป็นเอกสาร เพื่อให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าหรือผู้สนใจได้ใช้ประโยชน์ในการศึกษาทำความเข้าใจ และเผยแพร่ต่อผู้อื่นได้ รวมทั้งได้แนวทางในการร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดให้คงอยู่เป็นมรดกของท้องถิ่นต่อไป

ความสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทีมวิจัย กลุ่มทอผ้า และชุมชน ดังนี้ ทีมวิจัย วัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรมในชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล รู้จักโอนอ่อนผ่อนปรนในการทำงานร่วมกับผู้อื่น มีความสุขในการทำงาน และเกิดทักษะในการทำวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม สามารถนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาโครงการวิจัย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ในการบริหารจัดการวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมต่อไป กลุ่มผ้าทอยกดอก เห็นความสำคัญของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล และได้แนวทางในการที่จะร่วมกันอนุรักษ์ และสืบทอดผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลให้เป็นมรดกของ

ท้องถิ่นสืบไป และกลุ่มยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการร่วมกันประชาสัมพันธ์และเผยแพร่เอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล **ชุมชน** คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันดีขึ้น ได้ฟื้นฟูและส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น และสร้างความภาคภูมิใจร่วมกันของชุมชนตำบลเวียงยอง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล:การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่จังหวัดลำพูน” สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือโดยวิธีการต่างๆ กัน จากบุคคลจำนวนมาก ผู้วิจัยขอขอบคุณอย่างสูงยิ่งต่อ รองศาสตราจารย์ ดร. สมสุข หินวิมาน รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ผัสนวลี นิติกษेत्रสุนทร มหาวิทยาลัยสุโขทัยนครราชสีมา คณะที่ปรึกษาโครงการวิจัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ทางวิชาการ ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ต่อการทำงานวิจัยครั้งนี้ เพื่อชีวิตที่จะดำเนินงานต่อไปข้างหน้า และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษภา มิ่งฉาย มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ที่ให้ข้อเสนอแนะ และคำปรึกษาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดการวิจัย

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้การสนับสนุนทุนการวิจัย

ขอขอบคุณคณะข้าราชการ เจ้าหน้าที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน ตลอดจนคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูนทุกท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ร่วมดำเนินกิจกรรมการจัดเวทีเรียนรู้ให้สำเร็จลุล่วง พุ่มเทแรงกาย แรงใจช่วยเหลือ ให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

สุดท้าย ผู้ที่มีความสำคัญยิ่งที่จะลืมไม่ได้ และขอระลึกไว้ด้วยความซาบซึ้ง คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้าในตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และความเอื้อเฟื้อจากท่านด้วยความรักดูจญาติมิตร จึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

คณะผู้วิจัย

ตุลาคม 2551

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
สารบัญภาพประกอบ	ง
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการศึกษา	2
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	
2.1 หนังสือ/ตำราที่เกี่ยวข้อง	4
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	16
3.2 ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง	17
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา	17
3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล	17
บทที่ 3 ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	
4.1 ผลการศึกษาที่ได้	
4.1.1 บริบทชุมชนตำบลเวียงยอง	
- ที่ตั้งและอาณาเขต	18
- ลักษณะภูมิประเทศ	18
- ด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน	19
- ประชากร	19
- ด้านการศึกษา ศาสนา และการบริการสาธารณสุข	20
- อาชีพ	20
- ประวัติความเป็นมาของตำบลเวียงยอง	20
4.1.2 ประวัติความเป็นมาผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล	23
4.1.3 การเปลี่ยนแปลงลวดลายของลายดอกพิกุล	26

4.1.4	ประวัติและพัฒนาการการทอผ้าในตำบลเวียงยอง	32
	- ผ้าทอยกดอกจากคุ่มเจ้าถึงชาวบ้าน	32
	- ยุคทองของผ้าไหมยกดอกลำพูน	34
	- จุดเสื้อมของผ้าไหมยกดอก	35
	- จุดเริ่มต้นของกลุ่มทอผ้ายกดอก	
4.1.5	องค์ความรู้เรื่องผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล	40
	- อุปกรณ์การทอผ้า	45
	- ด้ายกับเครื่องมือการเตรียมด้าย	50
	- ลำดับขั้นตอนการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล	61
	- ผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล	62
	- เอกลักษณ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง	65
4.1.6	ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	69
4.1.7	การอนุรักษ์และสืบทอด	75
4.2	สรุปผล	79
4.3	ข้อเสนอแนะ	80
	บรรณานุกรม	82
	ภาคผนวก	

สารบัญภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
4.1 ภาพบุคคลที่สำคัญต่อผ้าทอยกดอกในจังหวัดลำพูน	24
4.2 ภาพเปรียบเทียบดอกพิกุลกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล	25
4.3 ภาพลายดอกพิกุลดั้งเดิม	26
4.4 ภาพลายดอกพิกุลธรรมดา	27
4.5 ภาพลายดอกพิกุลประยุกต์	28
4.6 ภาพลายประยุกต์ใหม่	30-31
4.7 ภาพที่พื้นบ้านและกีประยุกต์	44
4.8 ภาพด้ายเส้นยืน	46
4.9 ภาพด้ายเส้นพุ่ง	46
4.10 ภาพดั้น	46
4.11 ภาพทวงกว้าง	47
4.12 ภาพหางเหน	47
4.13 ภาพมะกั๊วะ	48
4.14 ภาพหลอดด้ายพุ่ง	48
4.15 ภาพรางไวน	49
4.16 ภาพหลักไวน	49
4.17 ภาพขั้นตอนการกรอมะกั๊วะ	52
4.18 ภาพขั้นตอนการไวนด้าย	54
4.19 ภาพการร้อยพันหวี	54
4.20 ภาพการเข้าหัวม้วน	55
4.21 ภาพการกรอหลอดด้ายพุ่ง	55
4.22 ภาพขั้นตอนการเก็บเขาย่า	56
4.23 ภาพการออกแบบลาย	57
4.24 ภาพการดั้นดอก	58
4.25 ภาพการเก็บเขาดอก	59
4.26 ภาพการสีบहुก	59
4.27 ภาพการทอผ้ายกดอก	60
4.28 ภาพผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล	62
4.29 ภาพโครงสร้างของผ้าซิ่นยกเชิง	64
4.30 ภาพการออกแบบลวดลายผ้าในการทอเพื่ออนุรักษ์	71

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ผ้าทอพื้นเมืองเป็นหนึ่งในหัตถกรรมที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย ทั้งยังเป็นศิลปะแห่งภูมิปัญญาที่มีการสืบทอดกันมายาวนาน และมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ แต่ละภาคจะมีลวดลายการทอที่แตกต่างกันตามเรื่องราวประเพณี ความเชื่อ ตามบริบทของชุมชนและพื้นที่

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูนนับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดจากบรรพบุรุษมานับร้อยปี เริ่มตั้งแต่ชนชาวยองอพยพมาอยู่ในปี พ.ศ. 2348 และเด่นชัดในปี พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชุมชนชาวยอง ในตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดย ชุมชนได้ใช้ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลเป็นสื่อพื้นบ้านที่บอกกล่าวเล่าเรื่องราว ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมชุมชน ที่สื่อถึงคุณค่า และความหมายให้กับชุมชนอื่นๆ และเป็นแกนกลางสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนต่างๆ ด้วยการขายหรือแลกเปลี่ยนจนกลายเป็นสิ่งผูกพันที่มีคุณค่าทางจิตใจ แต่องค์ความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล เหล่านั้นกลับไม่ได้ถูกบันทึกหรือทำให้เกิดคุณค่าอย่างที่ควรเป็น ทั้งๆ ที่มีมือของช่างทอผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ดังเช่นในเดือนกันยายน พ.ศ. 2517 ระหว่างการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ไปประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ จังหวัดนราธิวาส เป็นเวลาที่ราคาช่างพาราดกต่ำ ราษฎรเดือดร้อนเนื่องจากรายได้ที่ลดลง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชดำริให้ชาวบ้านทอผ้าฝ้ายเป็นอาชีพเสริม โดยเริ่มจากการทอผ้าริ้วลายดอกพิกุล และโปรดเกล้าฯ ให้ส่งช่างทอจากจังหวัดลำพูน มาสอนการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุลด้วยวิธีรูปแบบจากจังหวัดลำพูน เพื่อพัฒนาคุณภาพของผ้าทอให้ดียิ่งขึ้น (<http://guru.sanook.com/encyclopedia/>)

ปัจจุบันเมื่อการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมสิ่งทอมีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้การทอผ้าด้วยมือลดน้อยลงไปมาก ที่สำคัญมีการนำเสื่อผ้าสำเร็จรูป ที่ทอด้วยเครื่องจักรจากต่างพื้นที่เข้ามาจำหน่ายและเป็นที่นิยมใช้กันแพร่หลาย ด้วยเหตุที่ราคาถูก หาซื้อได้ง่าย และมีหลากหลายรูปแบบ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ปริมาณของการทอผ้าพื้นเมืองลดลงไปเรื่อยๆ อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่ที่มีฝีมือ มีความรู้ความชำนาญในเรื่องการทอผ้าได้ลดน้อยลง อีกประการหนึ่งคือสมาชิกกลุ่มทอผ้าปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ที่มุ่งการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ประจำวัน ซึ่งเป็นการทอตามความต้องการของตลาด เน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อให้ทันสมัย โดยขาดการถ่ายทอดและเชื่อมโยงความรู้ไว้ ส่งผลให้กระบวนการผลิตดั้งเดิมรวมถึงลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ค่อยๆ หายไปจากชุมชน

จากสภาพปรากฏการณ์ปัญหาข้างต้น ทางคณะผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นต้องศึกษาหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของภาคีที่เกี่ยวข้องในชุมชน และสร้างเวทีเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูภูมิปัญญาการทอผ้าของชุมชน รวมถึงสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในระยะยาว จึงได้นำเสนอโครงการวิจัยเรื่อง ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ฉบับนี้ขึ้นมาเพื่อตอบโจทย์ในปัญหาการวิจัยดังกล่าวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้ และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ของจังหวัดลำพูนตามช่วงเวลาและยุคสมัย
2. เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อผ่านจากผ้าทอยกดอกพิกุล
3. เพื่อค้นหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
4. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรม

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1. ด้านเนื้อหา คือศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอยกดอกเฉพาะลายดอกพิกุล ในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ในช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2457 ถึง พ.ศ. 2551 ทั้งนี้เพราะผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดลำพูน เป็นสินค้าที่ลือชื่อของจังหวัดลำพูนมีชื่อเสียงทั้งในและต่างประเทศ และช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่พอจะมีเอกสารหลักฐาน และบุคคลที่จะอ้างอิงได้

2. ด้านสถานที่ทำการวิจัยคือ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน ซึ่งมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอเมืองจังหวัดลำพูน เป็นชุมชนเก่าแก่ที่ชนชาติยองได้เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2348 และชนชาติยองส่วนใหญ่ที่อพยพมาจะเป็นช่างฝีมือด้านต่างๆ ดังนั้นจึงส่งผลให้ตำบลเวียงยองมีความโดดเด่นด้านงานช่างฝีมือพื้นบ้าน โดยเฉพาะการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล ซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่มีการทอผ้ายกดอกกันโดยทั่วไป แล้วยังเป็นศูนย์รวมของผู้ชำนาญการต่างๆ เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้าโดยเฉพาะการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล ซึ่งได้แก่ผู้ทอที่ชำนาญการแกะลาย ผู้ชำนาญการตัดดอก และผู้ทอที่มีฝีมือในการทอผ้ายกดอกได้ประณีตงดงาม

นอกจากนั้น พื้นที่นี้ยังเป็นศูนย์กลางของตลาด และสถานที่ราชการ ซึ่งสะดวกทั้งการคมนาคมและสาธารณูปโภค ซึ่งเรียกได้ว่าตำบลเวียงยองเป็นประตูสู่เมืองลำพูน ทำให้ตำบลเวียงยองกลายเป็นศูนย์กลางของท้องถิ่น สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัด คือวัดพระธาตุหริภุญชัย พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชยและโบราณสถานวัดพระยืน ซึ่งเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวมักแวะเวียนมาเพื่อชมและหาซื้อของที่ระลึก นั่นก็คือผ้าทอลายดอกพิกุลนั่นเอง

1.4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องตรงกันเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา กระบวนการทอเอกลักษณ์ และภูมิปัญญาของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลจังหวัดลำพูนที่เป็นระบบชัดเจนให้คนลำพูนเองได้ใช้เป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการศึกษาสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และใช้เผยแพร่แก่บุคคลภายนอก
2. องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นสามารถใช้เป็นพื้นฐานการพัฒนาอาชีพทอผ้าของท้องถิ่นได้
3. ภาคีที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และคนในชุมชน มีแนวทางในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลจังหวัดลำพูน
4. นักวิจัยท้องถิ่น เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน สามารถพัฒนาองค์ความรู้และกระบวนการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม
5. คนลำพูนเกิดจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์และหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น เห็นความสำคัญของการรวบรวมและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตนมากขึ้น ได้แนวทางการพัฒนาด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดเป็นแนวทางนโยบายด้านวัฒนธรรมต่อไป

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

2.1 หนังสือ/ตำราที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน” ได้มีการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องด้านหนังสือ/ตำรา อยู่ 2 ส่วนด้วยกันคือ

ส่วนที่ 1 แนวคิดเรื่องทุนทางวัฒนธรรมและสังคม

ทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่มียุอยู่ในสังคมไทยมาช้านานผ่านการสืบสานปรับตัว ดัดแปลง จากรุ่นสู่รุ่น เผชิญแรงกระแทกจากวัฒนธรรม ความรู้ เทคโนโลยีสมัยใหม่จากสังคมภายนอก ที่มีการติดต่อสื่อสาร ถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลที่รวดเร็วโดยผลของการค้า การอพยพย้ายถิ่นฐาน กิจกรรมการท่องเที่ยว และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ และเนื่องด้วยเหตุที่การถ่ายทอดเทคโนโลยีของสังคมไทยที่ผ่านมามากไม่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่มักใช้การจดจำหรือการปฏิบัติจริง สืบต่อกัน ประกอบกับแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในช่วงเวลาที่ผ่านๆ มา มักไม่เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเท่ากับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่ให้ผลตอบแทนเป็นตัวเงิน เป็นรูปธรรม ทำให้ในช่วงเวลาหนึ่งของการพัฒนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาได้ถูกทำให้กลายเป็นสิ่งล้าสมัย ต่ำต้อย ใช้ประโยชน์ไม่ได้ มีการลดน้อยลงของทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการละเลยของคนรุ่นใหม่ในลักษณะที่ผู้ใหญ่ “ไม่ใช้-ไม่รักษา” เด็ก “ไม่รู้จัก” คนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะสืบทอด โดยเฉพาะเมื่อคนรุ่นใหม่ไม่รู้จักจึงไม่สามารถเกิดความซาบซึ้ง เกิดความตระหนักในคุณค่า หรือประเมินค่าให้สูงขึ้นได้ ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการสูญสลายของทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น การที่สังคมไทยจะดำรงเอกลักษณ์ สืบทอด และใช้ประโยชน์จากทุนทางวัฒนธรรมของตนอย่างยั่งยืนจึงต้องมีแนวทางส่งเสริมให้สมาชิกของสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนและคนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสสัมผัส หรือ มีส่วนร่วมรับชม รับฟังของดีทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สั่งสม ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ (ปัทมา สมิตะสิริ. 2549)

ศาสตราจารย์ศ สันติสมบัติ (อ้างจาก ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์. 2549) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็น “..ผลรวมของความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม..” “วัฒนธรรม” ยังมีอิทธิพลในการหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดและโลกทัศน์ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ด้วยวัฒนธรรมจึงมีผลกระทบต่อสังคม (Social Impact) ที่ฝังในความคิดของมนุษย์ ที่สัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน วัฒนธรรมมีคุณสมบัติพื้นฐาน และแก่นแกนกลางสำคัญ มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดพฤติกรรม และการแสดงออกของ

คนในสังคม เป็นเบื้องหลังของแบบแผน และแนวทางการจัดระเบียบของคนในสังคมเกี่ยวข้องกับคุณค่าความรู้ ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการค้นคว้าและค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยมและความเชื่อที่ผูกพันสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคมหรือสร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยส่วนรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ภาษา งานศิลปกรรม การถนอมอาหาร สมุนไพร สถาปัตยกรรม เทคโนโลยีชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) จึงมีความหมายทั้งในเชิงนามธรรม และรูปธรรม ในเชิงนามธรรม เช่น ค่านิยม คติ ความเชื่อ คำสั่งสอน ในเชิงรูปธรรม เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปะการแสดง หรือแสดงออกในรูปวัตถุ เช่น งานศิลปะ ผลิตภัณฑ์ที่คุณค่าทางศิลป์ หรือการจัดตั้งเป็นองค์กร / สถาบันวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรม มีความเกี่ยวข้องกับคุณค่า ความรู้ ภูมิปัญญาและงานสร้างสรรค์อันเกิดจากการค้นคว้าและค้นพบโดยผู้ทรงความรู้ในท้องถิ่น รวมทั้งค่านิยม และความเชื่อที่ผูกพันสังคม ทำให้เกิดการจัดระเบียบของสังคมหรือสร้างกฎกติกาที่เป็นคุณต่อสังคมโดยส่วนรวม รวมถึงกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ภาษา งานศิลปกรรม การถนอมอาหาร สมุนไพร สถาปัตยกรรม เทคโนโลยีชาวบ้าน วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ทุนวัฒนธรรมเกิดจากฝีมือมนุษย์ จึงมีความสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ ทุนทางสังคม และทุนมนุษย์และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ James Coleman นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงมีการศึกษาวิจัยที่ชี้ว่าทุนวัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ เต็มโต และสัมพันธ์กับทุนทางสังคมผ่านกิจกรรมเครือข่ายของสังคม (Social Network) และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Trust)

เช่นเดียวกับระบบการผลิตอื่น ๆ ในวัฒนธรรมย่อมจะมี “ผู้แสดงทางวัฒนธรรม”(Actor) และมี “ผู้เสพวัฒนธรรม” (Consumer) มีการเรียนรู้สืบทอดจากรุ่นต่อรุ่น (Intergenerational Transfer of Knowledge and Culture) รวมทั้งการต่อเติม ดัดแปลง และพัฒนาใหม่ ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคุณค่า (Value) และมีบทบาท (Functioning) ในทางใดทางหนึ่งต่อสังคม ทำให้สังคมอยู่รวมกันได้อย่างสมานฉันท์ ป้องกันไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อประโยชน์ส่วนบุคคลมากเกินไป “ความรู้” ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคล คือผู้แสดงทางวัฒนธรรม สามารถถ่ายทอดผ่านจากครูถึงศิษย์ ผ่านคนรุ่นต่อรุ่น ความรู้เหล่านี้สามารถนำมาเสริมความสามารถ (Captability) ของคนไทยในระบบเศรษฐกิจได้ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของการพัฒนา ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ยังมีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและการจัดการในทางบวกคือสามารถนำมาใช้ประโยชน์ ทางเศรษฐกิจในการปรับปรุงผลิตภัณฑ์และสินค้าเพื่อส่งเสริมอาชีพ และสร้างรายได้ อีกทั้งยังสนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่ม เช่น เป็นการผลิตผลิตภัณฑ์ ที่มีความหลากหลาย และเป็นสินค้าฝีมือที่มีการผลิตขนาดเล็กแต่มีคุณค่าสูง (High Quality / High Value from Hand Made) ได้ราคาดี จากการใช้วัตถุดิบตามธรรมชาติที่อยู่ในท้องถิ่น เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคใหม่ ที่เป็นการผลิตภาคบริการ (Service Sector) ซึ่งทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นยิ่งกว่าการผลิตแบบโรงงาน Manufacturing Sector ทุนทางวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาสามารถสร้าง “มูลค่าเพิ่ม” ให้กับสังคมและเศรษฐกิจไทย ยังเป็นผลดีในแง่การกระจายรายได้เพราะ

การกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึง (Equally Distributed of Benefits) ทางเลือกใหม่ที่น่าสนใจ ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าระบบการผลิตของวิสาหกิจขนาดใหญ่ที่รายได้กระจุกตัวอยู่กับเจ้าของทุนขนาดใหญ่เท่านั้น อันเป็นสิ่งที่รัฐควรตระหนักและมีนโยบายทั้งในระดับชาติ ระดับภาค และท้องถิ่น ในอันที่จะสร้างองค์ความรู้ ฐานข้อมูล ยกย่องและเชิดชูผู้แสดงทางวัฒนธรรม คำนึง การบริหารจัดการที่ดี และเป็นธรรมเพื่อส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ชักนำให้เกิดผู้เสียสละ วัฒนธรรมโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง องค์ความรู้ ทักษะ ข้อมูลข่าวสาร ที่ แสดงออกถึงความคิด เทคโนโลยี วัตถุสิ่งของ หรือวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนหรือวัฒนธรรม ประชาชนหรือ องค์กรในชุมชนเป็นผู้สร้างสรรค์สังเคราะห์หรือปรับปรุงขึ้นจากประสบการณ์และ การทดลองอย่างไม่เป็นทางการ ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการพัฒนาขึ้นในหลายชั่วอายุคนโดยการ ถ่ายทอดรุ่นต่อรุ่นด้วยการเล่าต่อกัน ได้รับการต่อเติมและพัฒนา เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมใหม่ของแต่ละยุคสมัย เป็นสิ่งที่มีพลวัต และการเปลี่ยนแปลง โดยทั่วไปเกิดจาก รากฐานและการปรับตัวของตนเอง (ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์. 2549)

ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ให้ความหมาย “ภูมิปัญญา” หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัว และดำรงชีพในระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ วัฒนธรรมที่ได้มีการสืบสานกันมาและภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้สติปัญญาปรับตัวเข้ากับสภาวะ ต่าง ๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักและสร้างถิ่นฐานแล้ว ก็มีการแลกเปลี่ยนสังสรรค์ทางวัฒนธรรม กับกลุ่มชนอื่น ๆ เมื่อมีการติดต่อสัมพันธ์กันแล้วก็มีการรับเอา หรือปรับเปลี่ยนนามาสร้างประโยชน์ และ/หรือ แก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคมวัฒนธรรม ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้ง ภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอก และภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่ หรือผลิตซ้ำเพื่อแก้ปัญหา และการปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom)

ในระยะเวลาประมาณ 2 ศตวรรษที่ผ่านมาได้เกิดการตื่นตัวมีการรื้อฟื้นวัฒนธรรมและภูมิ ปัญญาดั้งเดิมของไทยเพิ่มขึ้นอย่างมากโดยพบว่ามี การค้นคว้าวิจัย การบันทึกความรู้ท้องถิ่นเกิดขึ้น ทั่วประเทศ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ ควบคู่กับงานวิจัยวัฒนธรรม ยังได้มีการ พัฒนาการในส่วนชุมชนและการสร้างเครือข่ายการวิจัยของชาวบ้าน ศึกษาวิสาหกิจชุมชนและการ พัฒนาชุมชนค้นหาแนวทางการพัฒนาตนเองโดยใช้ความรู้และภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ศูนย์การศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง เครือข่ายยมนา (ยางพารา ไม้ผล นาข้าว) และเครือข่าย ยางพารา นครศรีธรรมราช ข้อมูลการศึกษาของทุนชาวบ้านที่กระตุ้นความสนใจที่ ทำให้เห็นว่า “ความรู้ภูมิปัญญา” ของชาวชนบทสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบันได้เป็นอย่างดี คือ

ลดความเสี่ยงต่อการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เนื่องจากระบบการผลิตที่ขาดความสมดุล ขณะที่วิถีเกษตรแบบเดิมมีความสอดคล้องกับสภาพธรรมชาติมากกว่า

ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์ (2549) ได้รวบรวมสาเหตุของความตื่นตัวในการศึกษาและพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เป็น “กระแสวัฒนธรรมชุมชน” ว่ามาจากปัจจัยต่างๆ ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนเริ่มมองเห็นข้อบกพร่องของการรับวัฒนธรรมจากภายนอกมากเกินไป การที่สังคมไทยยอมรับ และเปิดกว้างต่อภายนอกยอมรับวัฒนธรรมต่างชาติ ทำให้เกิดการละเลยหรือละทิ้งของดี-ความรู้-และภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม การปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ส่วนกลางยังผลทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นถดถอยหรือเลือนหายไป สังคมตระหนักถึงผลของทุนนิยมกระแสโลกาภิวัตน์ และวัฒนธรรมการบริโภค ที่นำไปสู่การใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป ความพอดี การบริโภคและค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น และเริ่มเข้าใจถึงอันตรายและความเสี่ยงภัยของการประกอบอาชีพในแบบที่เน้นผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ เช่นการผลิตทางการเกษตรเชิงเดี่ยว

2. แนวความคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่เผยแพร่ออกไป จากประสบการณ์ในการผลิตเกษตรเชิงพาณิชย์ส่งออก มีการพึ่งพิงตลาดต่างประเทศ ไม่สามารถทำให้เกษตรกรหลุดพ้นจากสภาพยากจน และยังทำให้เกิดปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัวเนื่องจาก การที่เราไม่สามารถกำหนดทั้งราคาต้นทุนการผลิต และราคาผลผลิตทางการเกษตร ความผันผวน ของราคา ปริมาณการผลิตมากกว่าความต้องการ ความเสี่ยงถูกกีดกันทางการค้า ก่อให้เกิดกระแสที่ผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านไม่ทำ “ตามกระแส” ค้นหาแนวทางใหม่มาผสมผสานกับความรู้ และวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม รับในเทคโนโลยีบางอย่าง ที่เห็นว่าดีเหมาะสม เป็นตัวอย่างของการผลิตแบบพอกินพอใช้

3. ความตื่นตัวของคนไทยที่เห็นว่าบ้านเมืองยังมี “ของดีมีอยู่” เห็นว่าวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่การผลิต การบริโภค เป็นไปในลักษณะการอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ ไม่เร่งรีบนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้จนเกินพอผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การกำหนดกติกาในการใช้ “ทรัพยากรของส่วนร่วม” ตามการใช้กฎเกณฑ์ทางสังคม คติชน และวรรณกรรมพื้นบ้าน ค่านิยม และ Social Norms แบบดั้งเดิมเป็นเครื่องมือสั่งสอนอบรมพฤติกรรมของคนไทย มีความสอดคล้องและเอื้อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ยังช่วยส่งเสริมสังคมให้सानนันธ์ และเกื้อกูล

4. ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาการทำลายมรดกทางวัฒนธรรมไปค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นการทำลายทั้งที่โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ จึงมีการวิพากษ์ และนำมาตีความใหม่ ทำให้เกิดกระแสต้านหรือ “ความคิดโต้กลับ” เห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมควรได้รับการอนุรักษ์ ควรมีระบบการจัดการส่งเสริมในรูปแบบใหม่ ให้คนไทยเห็นเข้าใจในคุณค่า มีการวิพากษ์และตีความใหม่ให้สามารถปรับใช้ได้กับบริบทสังคมในปัจจุบัน

5. ความตื่นตัว “มิติพื้นที่” (Spatial Dimension of Development) โดยที่หลังจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ประกาศใช้ ควบคู่กับมาตรการกระจายอำนาจจากส่วนกลางให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท) และการมอบอำนาจให้ราชการส่วนภูมิภาค (จังหวัดซีอีโอ) ประกอบกับความตื่นตัวและเติบโตของชุมชนโดยผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มองเห็นความสำคัญของการ

สร้าง “อัตลักษณ์” ของชุมชน ได้พยายามค้นหา “ของดี” และ “ภูมิปัญญา” ในท้องถิ่น โดยการร่วมของสถาบันการศึกษา สถาบันวิจัยหลายแห่งจัดตั้งศูนย์ส่งเสริม รวมถึงสนับสนุนการวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้วัฒนธรรมประเพณีในภาคต่างๆ ได้รับการรื้อฟื้นขึ้น

ปัญหา และทางออกในการพัฒนาทุนวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในระดับสากลนโยบายทางด้านวัฒนธรรม(Cultural Policy) ก็ได้รับความสำคัญ โดยที่มุมมองจากองค์การระหว่างประเทศเช่น ยูเนสโก ได้มีการกำหนดภารกิจและนโยบายสำคัญด้านวัฒนธรรมดังนี้ การส่งเสริมสถานะของศิลปิน การดูแลมรดกโลก การสร้างกรอบความคิดและสนับสนุนให้ประเทศต่าง ๆ จัดทำนโยบายด้านวัฒนธรรม โดยได้มีการประกาศและเชิญชวนให้ทุกประเทศตระหนักว่า การเข้าถึง และเข้าร่วมทางวัฒนธรรม (The Right Culture) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ตั้งแต่ปี ค.ศ.1948 เป็นต้นมา ที่มีข้อความตอนหนึ่งว่า “Everyone has the Right Freely to Participate in the Cultural Life of the Community” เว็บไซต์ขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ก็มิกิจกรรมที่องค์การยูเนสโกให้การสนับสนุนหรือเกี่ยวข้องด้วยดังต่อไปนี้ มรดกโลก (World Heritage) มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Heritage) มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่เป็นรูปธรรม (Intangible Heritage) ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) การกระทำที่ควรเป็น (Normative Action) การสนทนาและแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Intercultural Diversity) วัฒนธรรมและการพัฒนา (Culture and Development) อุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Cultural Industries) ศิลปะและการสร้างสรรค์ใหม่ (Art and Creativity) ลิขสิทธิ์ (Copyright) พิพิธภัณฑ์ (Museums) และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)

ส่วนที่ 2 แนวคิดการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นและกระบวนการทำงาน

วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

รองศาสตราจารย์สมสุข หินวิมาน (อ้างจากเอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. 2551) ได้อธิบายแนวคิดการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น ว่าเป็นลักษณะความสัมพันธ์แบบสามเส้า ได้แก่ บริบทชุมชน รู้จัก / รู้ใจ / รู้ใช้ / รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน และกระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยได้ให้นิยามของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้.-

วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในสายคติชนวิทยาได้ให้ความหมายว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสืบทอดมาจากบรรพชนฯลฯ แต่สำหรับแนวทางการทำงานวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้ ทางคณะผู้ฝึกอบรมได้ให้ความหมายด้วยมุมมองของวิชานิตศาสตร์ ดังนั้น วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมพื้นบ้าน จึงอาจพิจารณาได้ในอีกแง่หนึ่งว่าเป็นสื่อพื้นบ้านนั่นเอง

ในทางนิเทศศาสตร์นั้น อะไรก็ตามที่มีฐานะเป็น “สื่อ” จะต้องมีคุณสมบัติในการประสานการพบกันของธาตุ ทั้ง 4 ให้ครบ S-M-C-R ซึ่ง “สื่อ” จะต้องเกี่ยวข้องกับคนอย่างน้อยสองกลุ่มคือ ต้องมีผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดย “สื่อ” จะทำหน้าที่เป็นตัวกลางที่ทำหน้าที่เชื่อมคนสองกลุ่มนี้ให้เกิดการสร้างความหมาย/ความรู้สึก/ความเข้าใจร่วมกัน ทั้งนี้ หากเป็น “สื่อ” ประเภท “สื่อพื้นบ้าน” แล้ว เวกลักษณะที่เพิ่มขึ้นมาก็คือ คำว่า “สื่อพื้นบ้าน” ที่แสดงให้เห็นว่าในแง่ของเวลา สื่อพื้นบ้านจะถูกมองว่ามีอายุยาวนานและเป็นสื่อดั้งเดิม ส่วนในแง่ของพื้นที่ สื่อพื้นบ้านถือได้ว่ามีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่ ดังนั้น สื่อพื้นบ้านจึงถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของแต่ละชุมชนท้องถิ่น เช่น หากเพลงโคราชสูญสลายหายไปจากโคราชแล้ว ก็แปลว่า ชาวโคราชอาจต้องสูญเสียอัตลักษณ์ที่บ่งบอกตัวตนไป

การวิเคราะห์บริบทชุมชน

เนื่องจากสื่อพื้นบ้านมีลักษณะเฉพาะถิ่น/เฉพาะที่ ดังนั้นสื่อพื้นบ้านกับชุมชนต่างมีความสัมพันธ์แบบการทำหน้าที่ซึ่งกันและกัน เช่นถ้าชุมชนเข้มแข็ง(หรืออ่อนแอ)ก็จะเอื้อ/ทำหน้าที่สร้างเสริมให้สื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง(หรืออ่อนแอ)ตาม และในทางกลับกัน หากสื่อพื้นบ้านเข้มแข็ง(หรืออ่อนแอ) ก็จะส่งผลให้ชุมชนนั้นๆ เข้มแข็ง(หรืออ่อนแอ) เป็นเงาตามตัว

การศึกษาบริบทชุมชนในแต่ละแห่งต้องวิเคราะห์ ดังนี้.-

1. อายุ/การก่อรูปชุมชน ซึ่งจะมีหลักการพื้นฐานง่าย ๆ ว่า หากชุมชนมีอายุยาวนานก็แปลว่า แนวโน้มสายสัมพันธ์น่าจะแน่น และมิตันทุนวัฒนธรรมมากมาย แต่ตรงกันข้ามหากเป็นชุมชนเกิดใหม่หรืออายุไม่มากนัก การต่อสู้กับแรงกระหน่ำจากภายนอกก็จะเปราะบางกว่า

2. สภาพภูมิศาสตร์ชุมชน เช่น ถ้าพื้นที่อยู่ติดกับคลองหรือทะเล ชาวบ้านก็จะสร้างวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิตดังกล่าว

3. ลักษณะหมู่บ้านเปิด/ปิด กล่าวคือ ยิ่งหากชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมที่ปิดต่อโลกภายนอก โอกาสที่จะอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นเดิมก็จะเป็นไปได้สูง แต่ถ้าเป็นชุมชนเปิด(อาทิมิถนนตัดผ่าน เป็น ชุมชนแบบเมืองใหญ่) สื่อพื้นบ้านก็ต้องต่อสู้เผชิญหน้ากับคลื่นลมค่อนข้างสูง

4. อัตลักษณ์/ตัวชุมชน อัตลักษณ์หมายถึงการสื่อสารเพื่อแสดงออกว่าเราเป็นใครเหมือนหรือต่างจากผู้อื่นอย่างไร การศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนก็เพื่อค้นหารอยเชื่อมมาที่วัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากสื่อ/วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นช่องทางที่สื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนได้ดีที่สุด

5. ทูตทางสังคม อันได้แก่ ระบบเครือญาติ บุคคล สายสัมพันธ์ต่างๆ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการสืบทอดและการต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสื่อพื้นบ้าน

6. การเมืองและบทบาทของผู้นำ การศึกษาการเมืองและบทบาทของผู้นำจะมีประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะการค้นหาบุคคลหรือผู้นำที่มีแนวโน้มจะสนใจการมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม

7. ความเชื่อชุมชน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีมิติความเชื่อ/ความศักดิ์สิทธิ์หล่อเลี้ยงอยู่ ฉะนั้น ผู้วิจัยอาจจะต้องเริ่มต้นเก็บข้อมูลด้านความเชื่อชุมชนเป็นพื้นฐานก่อน อาทิ เรื่องการบูชาครู ผีปู่ย่า ตายายโนรา ฯลฯ

8. การสื่อสารและเครือข่ายการสื่อสาร เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาเส้นทางการไหลเข้าออกของข่าวสารในชุมชน ตลอดจนการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน

จากการวิเคราะห์บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ เป้าหมายก็เพื่อประเมินสถานการณ์ว่า กรณีที่เราเลือกศึกษาวิจัยนั้น เป็นชุมชนที่มีศักยภาพเข้มแข็ง ปานกลาง หรืออ่อนแอนั่นเอง

รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน

แนวความคิดการศึกษาวิจัยและทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมนั้น อาจเริ่มต้นด้วยหลักการง่าย ๆ ที่เป็นสูตร 4 รู้ ว่า รู้จัก/รู้ใจ/รู้ใช้/รู้รักษาสื่อพื้นบ้าน ดังนี้.-

1. รู้จัก: การวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้าน ซึ่งมี 3 ประเภท ได้แก่

1.1 สื่อพิธีกรรม เช่น พิธีหล่อเทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ ทอดกฐิน เป็นต้น

1.2 สื่อการแสดง เช่น กลองสะบัดไชย ซี่ละ โนรา หมอลำ เป็นต้น

1.3 สื่อวัตถุ เช่น ผ้าทอ ปูนปั้น งานไม้ไผ่ แกะสลัก อาหารพื้นเมือง เป็นต้น

2. รู้ใจ: การวิเคราะห์ “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ของสื่อพื้นบ้าน หากเราเปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านเป็นต้นไม้ จะเห็นได้ว่าถ้าเราผ่าต้นไม้ออกจะเห็นองค์ประกอบของต้นไม้เป็น 2 แนว ได้แก่

2.1 การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวตั้ง ซึ่งประกอบด้วย ราก/ต้น/ใบ/ดอก/ผล

การวิเคราะห์ต้นไม้แนวนี้ก็เพื่อให้เข้าใจคุณค่า/ความหมายของสื่อพื้นบ้าน เนื่องจากว่าสื่อพื้นบ้านจะมีทั้งส่วนที่มองเห็นชัด ซึ่งเป็นองค์ประกอบเชิงรูปแบบของสื่อพื้นบ้านที่สามารถปรับประยุกต์ได้ กับอีกส่วนหนึ่งที่มองไม่เห็น คือราก ที่แม้ว่าจะอยู่ใต้ดิน/เป็นนามธรรมแต่ก็สำคัญที่สุด เพราะฉะนั้น หลังจากวิเคราะห์คุณลักษณะสื่อพื้นบ้านแล้ว ผู้วิจัยต้องนำคุณลักษณะต่างๆ มาจัดให้เห็นว่าอะไรคือราก(คุณค่า/ความหมาย) และอะไรคือ ดอก ใบ ผล(หรือรูปแบบของสื่อพื้นบ้าน)

2.2 การวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าในแนวนอน อันหมายถึงการผ่าเฉพาะลำต้นออกมาดูและเห็นเป็นเปลือก/กระพี้/แก่นของต้นไม้ ในกรณีนี้ จะใช้เปรียบเทียบกับการศึกษาเพื่อให้เข้าใจการสืบทอด/ปรับตัวของสื่อพื้นบ้านว่า ถ้าเป็นส่วนที่เป็นเปลือก(หรือแม้แต่กระพี้)ก็จะปรับเปลี่ยนได้ แต่ถ้าเป็นส่วนของแก่นแล้ว ทุกครั้งที่มีการปรับประยุกต์สื่อพื้นบ้าน จะต้องพยายามรักษาส่วนนี้เอาไว้เสมอ

2.3 รู้ใช้: การวิเคราะห์หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่ทำหน้าที่ต่างๆ

ให้กับชุมชนท้องถิ่นมากมาย ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม และสังคม หากหน้าที่ของสื่อชนิดใดๆ ในปัจจุบันเริ่มที่จะจำกัดตัวลงการวิเคราะห์หน้าที่นั้นก็อาจจะช่วยเสริมหน้าที่ใหม่ๆ ให้กับสื่อพื้นบ้านชนิดนั้นได้

2.4 รักรักษา: กระบวนการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ตามหลักนิเทศศาสตร์นั้น การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อครบธาตุทั้ง 4 คือ S-M-C-R เพราะฉะนั้น หากเราจะทำวิจัยหรือทำงานด้านสืบทอดสื่อพื้นบ้านแล้ว ก็ต้องสืบทอดให้ครบทั้ง 4 ด้าน

ในขณะเดียวกัน เนื่องจากสื่อพื้นบ้านถือเป็นมรดกร่วมกันของชุมชน ดังนั้น การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ก็จำเป็นต้องให้เป็นการทำงานที่ร่วมกันครบเจ้าของวัฒนธรรมทุกกลุ่ม ตั้งแต่ศิลปิน ผู้นำชุมชน พระ ครู ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ชาย ผู้หญิง ผู้ใหญ่ ชาวบ้านทุกคน ไปจนถึงกลุ่มวัยรุ่นและเยาวชน ทั้งนี้เนื่องจากว่าวัยรุ่นและเยาวชนนั้นก็คืออนาคตของสื่อพื้นบ้านนั่นเอง

และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น การสืบทอดสื่อพื้นบ้านต้องยึดหลักปฏิบัติที่ชื่อว่า หลักลัทธิเจ้าของวัฒนธรรม อันแปลว่า การตัดสินใจชะตากรรมของวัฒนธรรมท้องถิ่นต้องมาจากข้อตกลงร่วมกันของคน วงในวัฒนธรรมนั้นๆ ตัวอย่างเช่น ต้องไม่ใช่เป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรธุรกิจ หน่วยงานท่องเที่ยว หรือบุคคลภายนอกวัฒนธรรมที่เป็นผู้เข้าไปกำหนดให้ชุมชนปรับเปลี่ยนสื่อพื้นบ้าน แต่ในทางตรงกันข้าม การปรับประยุกต์และสืบทอดสื่อพื้นบ้านต้องเป็นตัวชุมชนเองที่ตัดสินใจชะตากรรมทางวัฒนธรรมของพวกเขา

กระบวนการทำงานวัฒนธรรมท้องถิ่น

กระบวนการทำงานหรือบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจกำหนดไว้เป็น 4 เส้นทางด้วยกันตามแต่ “สถานภาพ” ของสื่อพื้นบ้านนั้น ๆ ดังนี้.-

1. หากสื่อพื้นบ้านนั้นประสบปัญหากำลังสูญหาย กลยุทธ์การทำงานที่สำคัญก็คือ การรื้อฟื้น/ฟื้นฟู ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่หน่วยงานทางวัฒนธรรมของรัฐสนใจทำอย่างต่อเนื่อง
2. หากสื่อพื้นบ้านนั้นอยู่ในภาวะกำลังพิการ/บกพร่อง(เช่น ขาดผู้รับสารรุ่นใหม่) ก็จำเป็นต้องหาทางสืบทอดทั้งตัวผู้ส่งสารและผู้รับสาร
3. หากสื่อพื้นบ้านนั้นกำลังเพี้ยน/แตกแถว(เช่น งานศิลปะปูนปั้นที่เริ่มถูกทำให้เป็นของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจคุณค่า) ก็ต้องเน้นการปรับประยุกต์ให้คุณค่าแท้จริงกลับคืนมา
4. หากสื่อพื้นบ้านนั้นเข้มแข็งอยู่แล้ว ก็อาจต้องหาทางส่งเสริมเป็นระยะๆ เพื่อป้องกันความอ่อนแอในวันข้างหน้า

การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

รองศาสตราจารย์กาญจนา แก้วเทพ (อ้างจากเอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. 2551) ได้อธิบายว่า คำว่า “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งเมื่อแยกธาตุของชื่อการอบรมออกมาจะประกอบด้วยคำ 3 คำ ดังนี้.-

1. ความสำคัญของ “วัฒนธรรม” เมื่อเวลาที่แบ่งโครงสร้างของชุมชนออกเป็น 3 ส่วนคือ โครงสร้างด้านเศรษฐกิจ(การทำมาหากิน) โครงสร้างด้านการเมือง(การปกครอง การใช้อำนาจ) และ โครงสร้างด้านสังคม วัฒนธรรม ศาสนา เราจะพบว่า โครงสร้างแต่ละด้านมีแนวโน้มในแง่ “การสร้างความแตกแยกและการสร้างสมานฉันท์” ไปคนละแบบ

กล่าวคือ วิถีชีวิตด้านการทำมาหากินหรือการเมืองการปกครองนั้นมักจะเป็น “บ่อเกิดแห่งความแตกร้างของชุมชน” แต่ทว่ามิติด้านสังคมหรือโดยเฉพาะวัฒนธรรม ศาสนา มักจะเป็น “แอ่งแห่งความสมานฉันท์” และนี่คือความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อความสงบสุขของชุมชน

2. “การมีส่วนร่วม” ในแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้หนุนเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการวัฒนธรรม ก้าวแรกของการหนุนเสริม คือ การจัดตั้งองค์กร/ชุมชน หรือการประสานเครือข่ายวัฒนธรรม ให้เข้ามาบริหารจัดการโครงการด้านวัฒนธรรมเอง ส่วนก้าวที่สองนี้จะขยับเข้ามามีส่วนร่วมด้านพลังปัญญา ด้วยการร่วมคิดร่วมทบทวน ร่วมไตร่ตรอง โดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “การวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม” มาเป็นตัวช่วย

“การวิจัยแบบมีส่วนร่วม” มีความเหมาะสมกับการวิจัยด้านวัฒนธรรมที่ดำเนินการร่วมกับชุมชน ทั้งนี้ เพราะวัฒนธรรมเป็น “สมบัติร่วม / มรดกร่วม” ของชุมชนอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามในภาคปฏิบัติ ก็ยังคงต้องแสวงหาคำว่า “มีส่วนร่วม” นี้ คือ ส่วนเสี้ยวไหนบ้าง และจะมาเข้าร่วมทำอะไร ร่วมตอนไหน ร่วมอย่างไร เป็นต้น

3. “การบริหารจัดการวัฒนธรรม” หากยึดตามยุทธศาสตร์การทำงานวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมพบว่า แนวทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมนั้น จะมีอยู่ 4 แนวทาง

3.1 การอนุรักษ์วัฒนธรรม คือ การธำรงรักษาตัว “ต้นฉบับทางวัฒนธรรม” (ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล/วัตถุธรรม ธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น) ให้เหมือนเดิม

3.2 การสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งเน้นหนักการสืบทอดตัวบุคคล ทั้งที่เป็นผู้สร้างและเสพวัฒนธรรม

3.3 การปรับปรุง / ปรับประยุกต์ทางวัฒนธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ๆ การปรับประยุกต์อาจจะพิจารณาได้ในสองมิติ คือ การปรับตัวสื่อ / ศิลปวัฒนธรรม เช่น การนำเรื่องราวของละครโทรทัศน์มาแสดงในหนังตะลุง หรือการปรับหน้าที่ของวัฒนธรรม เช่น การนำเอาโนราห์มาใช้ในการออกกำลังกาย

3.4 การส่งเสริม / เผยแพร่วัฒนธรรมนั้นให้แผ่ขยายออกไปยังคนกลุ่มอื่นๆ พื้นที่อื่นๆ ทั้งนี้ การเลือกใช้แต่ละยุทธศาสตร์นั้น น่าจะขึ้นอยู่กับ “สถานภาพ” ของศิลปะ/วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆ เช่น

- หากวัฒนธรรมนั้น อยู่ในสภาพที่ใกล้จะสูญหาย ก็ต้องอนุรักษ์หรือสืบทอด
- หากวัฒนธรรมนั้นไม่สอดคล้องกับสภาพที่เป็นจริง ก็ต้องปรับประยุกต์

- หากวัฒนธรรมนั้นเริ่มผิดเพี้ยนไปจากความหมายดั้งเดิม ก็ต้องรื้อฟื้นความหมายเดิมขึ้นมา
- หากวัฒนธรรมนั้นสูญสลายไปแล้ว ก็ต้องรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่
- หากวัฒนธรรมนั้นอยู่ในสภาพสมบูรณ์แข็งแรงดี ก็น่าจะส่งเสริมเผยแพร่เป็นต้น

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลำเดือน นามเทพ และวิฑูรย์ ว่างตาล (2540) ได้ทำการวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ในการเข้าสู่อาชีพธุรกิจผ้าทอมือของสตรีชนบทในภาคเหนือ พบว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อเข้าสู่อาชีพผ้าทอมือ เริ่มต้นที่การเรียนรู้เรื่องการทอผ้าซึ่งมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติและเป็นวิถีชีวิต ไม่มีหลักสูตรตายตัว ไม่มีกำหนดเวลาเรียนและไม่มีการกำหนดสถานที่เรียน การเรียนเริ่มจากง่ายไปยาก เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง การสังเกตและทดลอง เมื่อเรียนรู้จนกระทั่งสามารถผลิตงานได้แล้ว จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อมีความรู้ความสามารถพอเพียงจึงเข้าสู่อาชีพในที่สุด

รจนา ชื่นศิริกุลชัย (2542) ได้ศึกษาผ้าไหมยกดอกลำพูน พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำให้ผ้าไหมยกดอกลำพูนลดน้อยลงได้แก่ ปัญหาด้านวัสดุที่มีทุนสูง การผลิตทำได้ช้าต้องใช้ความพยายาม ความอดทน อีกทั้งใช้เวลาในการทอาน มีรูปแบบการนำไปใช้งานได้น้อย และมีราคาสูง ด้านการตลาดยังไม่แพร่หลาย เนื่องจากได้รับการสนับสนุนเฉพาะกลุ่มลูกค้าที่มีฐานะดี ด้านการส่งเสริมการขายจากหน่วยงานต่างๆ พบว่าขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านสังคมและวัฒนธรรม ประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ไม่นิยมอาชีพทอผ้า อีกทั้งมีนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน เยาวชนจึงพอใจมาทำงานในนิคมอุตสาหกรรมเนื่องจากรายได้ที่แน่นอนกว่าการทอผ้า นอกจากนี้การรับค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้การดำรงชีพเปลี่ยนแปลง ประเพณีดั้งเดิมถูกมองข้าม เป็นผลให้ผ้าไหมยกดอกลำพูนซึ่งเป็นชีพดั้งเดิมถูกทอดทิ้ง จนแนวโน้มว่าจะสูญหายไปในที่สุด ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป คือ การศึกษายุทธศาสตร์การดำเนินงานซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยผลักดันให้ดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมาย และการศึกษาวิธีที่จะจัดให้มีการพัฒนาฝีมือแรงงานช่างทอผ้าไหมยกดอกลำพูน โดยฝึกช่างทอผ้าตามขั้นตอนต่างๆ ให้มีความรู้ กระบวนการผลิตแต่ละขั้นตอนให้คงอยู่เป็นศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อไป

สุรัญญา สุวรรณมงคล (2544) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทอผ้ายกดอกจังหวัดลำพูน โดยศึกษาปัจจัยด้านสถานภาพส่วนบุคคล ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการถ่ายทอดความรู้ ด้านการผลิต ด้านการตลาด และนำไปสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าทอยกดอกจังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ประกอบอาชีพผ้าทอผ้ายกดอกจังหวัดลำพูนมีอายุระหว่าง 40 -60 ปี ระยะเวลาการประกอบอาชีพนานกว่า 20 ปี การศึกษาสูงสุดตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้ด้านการขาย มีมนุษยสัมพันธ์ มีใจรักงานศิลปะ มีความละเอียดอ่อน และมีความพอใจในอาชีพการทอผ้า มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภคทุกด้าน แหล่งการผลิตอยู่ใกล้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของลำพูน หมู่บ้านที่ทอผ้าอยู่ใกล้กันสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ได้ สภาพภูมิอากาศชื้นทำให้ทอผ้าช้า มีหน่วยงานส่งเสริมในด้านต่างๆ มีแผนนโยบายที่เห็นความสำคัญของการทอผ้าและจะสนับสนุนต่อไปในอนาคต ลักษณะวิธีการถ่ายทอดความรู้การทอผ้าเป็นระบบครอบครัว ในระบบเครือญาติ ระบบเพื่อนบ้าน สมาชิกรวมกลุ่ม และระบบแบบการอบรม ด้านการผลิตวัสดุที่ใช้ในการผลิต ได้แก่ เส้นด้ายและดินอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้ายกดอกเป็นอุปกรณ์ที่ประดิษฐ์หรือประยุกต์จากของเดิมที่มีอยู่ขึ้นใช้เอง ขั้นตอนการทอผ้ายกดอกมีข้อสำคัญแบ่งออกเป็นส่วนๆ คือการเตรียมเส้นด้าย ได้แก่ การกรอด้าย การกรอด้ายพุ่ง และการเดินด้าย การจัดเส้นด้านเข้ารูปโครง ได้แก่การตั้งดอก การร้อยพันหวี การเก็บเขาดอก การเก็บเขาย่า การเตรียมเข้าโครงก็ การจัดเรียงเส้นด้าย การสีบหูก การทอเป็นผืนผ้า ขั้นตอนการทอบางขั้นตอนสามารถทำไปพร้อมๆ กัน ได้โดยไม่ต้องรอ ขั้นตอนการตลาดมีการผลิตออกจำหน่าย 2 ทาง คือ ผ้าฝ้ายยกฝ้ายและผ้าฝ้ายยกดิน ในด้านรูปแบบมีการประยุกต์ตามการใช้งานเพิ่มมากขึ้น แต่ยังมีมทอเป็นผ้าชิ้น ด้านราคามีหลักการตั้งราคาสินค้าโดยดูจากคุณภาพตัวผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมการตลาด มีการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ ผู้ประกอบอาชีพเองยังไม่สามารถจัดการส่งเสริมการตลาดได้เอง ในส่วนของการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้ายกดอก ผลการศึกษาพบว่าจะเป็นการสรุปขั้นตอนการทอผ้ายกดอกเพื่อสะดวกในนำไปใช้และปรับประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน

มณฑนา ไชยเลิศ (2547) ได้ศึกษารายได้และการตลาดของผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแม่สารบ้านตองในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยศึกษาโครงสร้างการผลิต ต้นทุน รายได้และผลตอบแทน พร้อมทั้งศึกษาถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส ตลอดจนศักยภาพทางด้านการจัดการองค์กร การผลิตการตลาดและการเงิน ผลการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ในกลุ่มทำการผลิตทั้งหมดแบ่งออกเป็น 11 ผลิตภัณฑ์หลัก ได้แก่ฝ้ายยกดินเป็นชุด ฝ้ายยกฝ้ายเป็นชุด ฝ้ายกด้ายปนดินเป็นชุด ผ้าตัดเสื่อยกดอกหน้าแคบ ผ้าตัดเสื่อยกดอกหน้ากว้าง ผ้าชิ้นยกเชิง ผ้าชิ้นยกทียบ สไบพาดบ้ายกดอกทั้งผืน สไบคลุมไหล่หรือสไบหม่มยกดอกทั้งผืน ผ้าทอเชิงเล็ก กลาง ใหญ่ และผลิตภัณฑ์ประยุกต์ จุดเด่นของผ้าทอบ้านแม่สารบ้านตอง คือสามารถทอยกดอกแบบโบราณ มีสีสันสวยงามและมีความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน

ลักษณะการบริหารการผลิตจะมีประธานกลุ่มเป็นผู้จัดเตรียมวัตถุดิบ และลดสายในการทอผ้าให้แก่สมาชิกตามที่แต่ละคนถนัด เมื่อสมาชิกผลิตเสร็จแล้วก็นำไปให้ประธานกลุ่มเป็นผู้รวบรวมซึ่งสมาชิกจะได้รับค่าตอบแทนเป็นรายชิ้นตามลักษณะของชิ้นงาน กลุ่มมีช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยการขายส่งมากที่สุดถึงร้อยละ 60 ของผลิตภัณฑ์ทั้งหมด ส่วนการตั้งราคาขายนั้นกำหนดจากต้นทุนการผลิตบวกอัตรากำไรประมาณร้อยละ 15 - 35

สำหรับผลตอบแทนจากผลิตภัณฑ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอัตรากำไรต่อต้นทุนรวมจากราคาขายปลีกสูงสุดและต่ำสุด คือผ้าตัดเสืยกดอกหน้ากว้างและผ้ายกฝ้ายเป็นชุด โดยมีอัตรากำไรร้อยละ 43.81 และ 27.77 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาอัตรากำไรต่อต้นทุนรวมจากราคาขายส่ง พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่มีอัตรากำไรต่อต้นทุนรวมสูงสุดและต่ำสุดคือ ผ้าตัดเสืยกดอกหน้ากว้างและผ้าทอเชิงเล็ก โดยอัตรากำไรร้อยละ 33.44 และ 12.00 ตามลำดับ

ผ้าทอยกดอกเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นทุนทางสังคมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของจังหวัดลำพูน แต่สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่ยังไม่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการองค์กรการตลาดระบบบัญชีและการเงิน ดังนั้น เพื่อเพิ่มศักยภาพของกลุ่ม ให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนรัฐ ควรให้การฝึกอบรมในเรื่องดังกล่าวข้างต้น

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อการสืบค้นข้อมูล เป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นการค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูน จากเอกสารวิชาการ งานวิจัย บทความ หนังสือ หรือเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูน กับผู้ที่เกี่ยวข้อง อาทิเช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส กลุ่มทอผ้าในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยมีเครื่องมือ ดังนี้.-

2.1 การสังเกต โดยการเข้าไปสังเกตร่วมในกลุ่มทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการทำผ้าทอของสมาชิก

2.2 การสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กับปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส เพื่อสอบถามถึงข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมา และเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูนในช่วงเวลาต่างๆ รวมทั้งเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สื่อผ่านจากผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

2.3 การจัดเวทีชุมชน เพื่อที่จะศึกษาข้อมูลความเป็นมาและเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ความสัมพันธ์กับลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล รวมทั้งจัดเวทีเพื่อค้นหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ในการสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 การสังเคราะห์เอกสารและข้อมูล เป็นขั้นตอนที่นำข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีเสวนา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากกลุ่มคนต่างๆ และข้อมูลที่จัดบันทึกจากการสังเกต ที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูน มาสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อเชื่อมโยงตัวแปรให้เห็นพัฒนาการของข้อมูล แนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และนำเสนอผลการวิจัยให้ชุมชนร่วมตรวจสอบความถูกต้อง

3.2 ประชากรที่ศึกษา/กลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาวิจัยผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในครั้งนี้ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1. สมาชิกกลุ่มทอผ้า/ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้อาวุโส ในตำบลเวียงของจำนวน 4 กลุ่ม ดังนี้.-
 - 1.1 กลุ่มทอผ้าบ้านเวียงยอง
 - 1.2 กลุ่มทอผ้าบ้านศรีเมืองยู้
 - 1.3 กลุ่มทอผ้าบ้านแม่สารป่าแดด
 - 1.4 กลุ่มทอผ้าบ้านแม่สารบ้านตอง
2. หน่วยงานที่สนับสนุนส่งเสริมการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอกในจังหวัดลำพูน
 - 2.1 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
 - 2.2 สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
 - 2.3 สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองลำพูน
 - 2.4 สภาวัฒนธรรมตำบลเวียงยอง
 - 2.5 เทศบาลตำบลเวียงยอง
 - 2.6 องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน
 - 2.7 สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน
 - 2.8 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน
 - 2.9 สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน
 - 2.10 สถาบันผ้าทอหริภุญไชย
 - 2.11 ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดลำพูน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. แบบสังเกต กระบวนการผลิต การถ่ายทอดความรู้ สภาพทั่วไปทางภูมิศาสตร์
2. แบบสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย
 - 2.1 สมาชิกกลุ่มทอผ้า ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโส เพื่อสอบถามถึงข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมา กระบวนการผลิต และเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูนในช่วงเวลาต่างๆ รวมทั้งเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สื่อผ่านจากผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล
 - 2.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสนับสนุนการประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอกโดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเรียนรู้และการสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

3.4 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบที่สมบูรณ์แล้ว นำมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ เพื่อรวบรวมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลจังหวัดลำพูน ตลอดจนการสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการบรรยายเชิงพรรณาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

4.1 ผลที่ได้จากการศึกษา

4.1.1 บริบทชุมชนตำบลเวียงยอง

ที่ตั้งและอาณาเขต

เวียงยอง เป็นตำบลหนึ่งใน 15 ตำบลของอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน อยู่ห่างจากศาลากลางจังหวัดลำพูนไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ 1 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 7,361 ไร่ หรือประมาณ 11.77 ตารางกิโลเมตร และมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง คือ

ทิศเหนือ ติดต่อบ้านกลาง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศใต้ ติดต่อบ้านแป้น ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน
จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันออก ติดต่อบ้านกลาง ตำบลป่าสัก อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

ทิศตะวันตก ติดต่อเทศบาลเมืองลำพูนและตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน
จังหวัดลำพูน

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลเวียงยอง เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบเชิงใหม่-ลำพูน หรือที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำกวกับแม่น้ำสาร โดยตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำกวกับแม่น้ำสาร ซึ่งเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมแก่การตั้งชุมชนและถิ่นฐาน ในฤดูน้ำหลากในพื้นที่ลุ่มจะมีน้ำท่วมขังเป็นประจำทุกปี ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสมกับการทำการเกษตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนลำไยส่วนพื้นที่ทำนารองลงมา

ตำบลเวียงยองมีหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน เป็นหมู่บ้านในเขตเทศบาลตำบลเวียงยองทั้งหมด 8 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านพระยืน – ร่องไร่

หมู่ที่ 2 บ้านแม่สารป่าแดด

หมู่ที่ 3 บ้านเวียงยอง

หมู่ที่ 4 บ้านแม่สารบ้านตอง

หมู่ที่ 5 บ้านแม่สารป่าขาม

หมู่ที่ 6 บ้านศรีเมืองยู

หมู่ที่ 7 บ้านศรีบุญชู – วังไฮ

หมู่ที่ 8 บ้านใหม่วังไฮ

ในจำนวน 8 หมู่บ้านนี้ บ้านเวียงยองนับเป็นศูนย์กลางของตำบล เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอ ที่ทำการเทศบาลตำบล และสถานที่ราชการหลายแห่ง

ด้านสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

ตำบลเวียงยองมีไฟฟ้าเข้าถึงครบถ้วนทุกหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนที่ใช้ไฟฟ้าประมาณร้อยละ 99 ของครัวเรือนทั้งหมด ส่วนการคมนาคมตำบลเวียงยองเป็นเขตติดต่อระหว่างถนนสายเอเชียซุเปอร์เซี่ยงใหม่ – ลำปาง มีถนนสายลำพูน - ดอยติ ขนาด 4 ช่องจราจรที่เชื่อมต่อไปยังตัวจังหวัด มีถนนลาดยางสายใหญ่ติดต่อกับตัวอำเภอ 1 สาย นอกจากนี้ยังมีถนนในตำบลซึ่งมีถนนลาดยาว ถนนคอนกรีตอีกหลายสาย ซึ่งสามารถเชื่อมต่อกับตำบลใกล้เคียงได้อย่างสะดวก

ประชากร

ตำบลเวียงยองปัจจุบันมีประชากรทั้งสิ้น จำนวน 5,972 คน แยกเป็นชาย 2,799 คน เป็นหญิง 3,173 คน ความหนาแน่นของประชากร โดยเฉลี่ยเท่ากับ 507 คนต่อพื้นที่ 1 ตารางกิโลเมตร

ตารางแสดงรายละเอียดประชากรและครัวเรือน ของตำบลเวียงยอง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			จำนวนครัวเรือน
		ชาย(คน)	หญิง(คน)	รวม(คน)	
1	บ้านพระยืน-ร่องไร่	167	165	332	135
2	บ้านแม่สารป่าแดด	426	464	890	379
3	บ้านเวียงยอง	517	603	1,120	493
4	บ้านแม่สารบ้านตอง	515	604	1,119	385
5	บ้านแม่สารป่าขาม	337	355	692	299
6	บ้านศรีเมืองยู้ง	354	447	801	252
7	บ้านศรีบุญชู-วังไฮ	295	332	627	212
8	บ้านใหม่วังไฮ	188	203	391	109
รวมทั้งตำบล		2,799	3,173	5,972	2,264

(ที่มา : สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ.2550)

ด้านการศาสนา

คนในตำบลเวียงยอง ร้อยละ 98 นับถือพุทธศาสนา มีวัด จำนวน 8 แห่ง สำนักปฏิบัติธรรม 1 แห่ง และร้อยละ 2 นับถือศาสนาอิสลาม มีมัสยิด 1 แห่ง ตั้งอยู่ที่บ้านแม่สารบ้านตอง

สถานศึกษา

ตำบลเวียงยองมีที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 8 แห่ง หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน 8 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 1 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ จำนวน 3 แห่ง เนื่องจากตำบลเวียงยองมีพื้นที่อยู่ติดกับเขตตำบลในเมือง ซึ่งมีโรงเรียนมัธยมศึกษาประจำจังหวัดตั้งอยู่ถึง 2 แห่ง ดังนั้นในตำบลจึงไม่มีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาของรัฐตั้งอยู่และมีโรงเรียนเอกชน 1 แห่ง เปิดสอนระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย

การบริการสาธารณสุข

คนในตำบลเวียงยองมีอัตราการใช้ส้วมราดน้ำ 100% มีสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง และโรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง

อาชีพ

อาชีพหลักของประชากรได้แก่ การทำสวนลำไย ปศุสัตว์ เลี้ยงสัตว์ปีกและทำนา การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่จึงเป็นสวนลำไย ส่วนการทำนานั้น ชาวที่ไ้ใช้เพื่อบริโภคในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่แทบจะไม่มีการทำนาเพื่อขายข้าว รองลงมาประกอบอาชีพรับจ้างและค้าขาย ส่วนใหญ่มักประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพควบคู่กันไปสำหรับอาชีพที่ผ่านนั้นเดิมทำกันเป็นอาชีพเสริม ปัจจุบันมีหลายรายที่สามารถทอผ้าเป็นอาชีพหลัก

ปัจจุบันหมู่บ้านที่มีการทอผ้ายกดอกมี 4 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านเวียงยอง บ้านศรีเมืองอยู่บ้านแม่สารป่าแดด และแม่สารป่าขาม

ประวัติความเป็นมาของตำบลเวียงยอง

เวียงยองเป็นชุมชนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต คำว่า “เวียง” แปลว่า “เมือง” เป็นภาษาชาวล้านนาใช้เรียกสถานที่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองว่า “เวียง” หรือ เมือง ส่วนคำว่า “ยอง” หมายถึง คนไ้โดยองที่เข้ามาอยู่อาศัย ตำบลเวียงยองเป็นชุมชนชาวยองที่เข้ามาตั้งรกรากตั้งแต่ในระยะแรก มีภาษาพูดที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง มีสำเนียงคล้ายชาวไตลื้อในสิบสองปันนาและชาวไตเขินในเชียงตุง ที่เรียกว่าชาวยองเพราะพื้นพำนักอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำยองหรือเรียกว่า เขินหรือขิ่น กระทั่ง พ.ศ. 2348 ปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากที่พระเจ้ากาวิละได้ขับไล่พม่าออกไปจากอาณาจักรล้านนาได้สำเร็จ บ้านเมืองเกิดความรกร้างชาวบ้านอพยพหนีภัยจากสงคราม พระเจ้ากาวิละพร้อมด้วยพระมหาอุปราช บุญทวงศ์ (บุญมา) และพระยาคำฝั้น พระอนุชายกทัพไปกวาดต้อนผู้คนจากเมืองยอง พอใกล้จะถึงเมืองยองก็ได้ตั้งทัพอยู่

นอกเมืองและส่งพระราชสาส์นถึงเจ้าหลวงเมืองยองว่า “บัดนี้เราพระมหาอุปราชแห่งนครเชียงใหม่ ได้รับบัญชาจากพระเจ้ากาวิละ ได้ยกทัพมาถึงนอกเมืองแล้ว จะทำการรบหรือสวามิภักดิ์เสียโดยดี” ส่วนเจ้าหลวงเมืองยองคิดว่า ตนเองมีกำลังน้อยหากเกิดการต่อสู้ไปจะทำให้เกิดการล้มตาย จึงได้ตอบพระราชสาส์นไปว่า “เมืองยอง ไม่ประสงค์จะทำการรบ ขอให้อพระเจ้าเจียงใหม่ยกทัพเข้ามาในเมืองได้”

พระมหาอุปราชพักอยู่ในเมืองยองนานถึง 1 เดือน จึงได้ยกทัพไปตีเมืองยู้ เมืองหลวย เมืองหลวง เมืองวะ เมืองเลน เมืองของ และกวาดต้อนเอาผู้คนมา พอกลับมาถึงเมืองยองก็ประกาศว่า บัดนี้เราจะเอาพวกท่านทั้งหลายไปอยู่เมืองลำพูน ถ้าใครไม่ไปให้โกนหัวเสีย ชาวยองกลัวว่าจะได้มาเมืองลำพูนจึงพากันโกนหัวเสียเป็นส่วนมาก คงเหลือเพียงเล็กน้อยที่สมัครใจมา ฝ่ายพระมหาอุปราชคิดว่า ถ้าเอาพวกที่ไม่โกนหัวไปคนพวกนี้หัวแข็ง จึงได้เปลี่ยนใจเอาคนที่โกนหัวทั้งหมดเพราะเป็นคนหัวอ่อนว่าง่าย

เมื่อกลับมาถึงเมืองลำพูน พระเจ้ากาวิละจึงได้ให้คนที่กวาดต้อนมาจากเมืองหลวยไปอยู่ที่ดอยสะเก็ด ส่วนคนเมืองยู้ให้ไปอยู่ที่บ้านยู้ บ้านหลวย คนจากเมืองวะ เมืองเลนให้ไปอยู่ที่เชียงใหม่ ส่วนคนยองให้กระจายไปอยู่ตามที่ต่างๆ ในเมืองลำพูน เช่น ป่าซาง สบตา ประตูป่า แม่ทา เป็นต้น พระเจ้ากาวิละทรงคิดว่าเจ้าหลวงเมืองยองนี้ดีที่ยอมสวามิภักดิ์แต่โดยดี จึงได้สร้างเวียงยองขึ้นบริเวณริมฝั่งตะวันออกแม่น้ำกวงให้เจ้าเมืองยองไปอยู่ซึ่งกลุ่มคนที่มาจากเมืองยองประกอบด้วย เจ้าเมืองยอง ภรรยา บุตร ญาติ พี่น้อง รวมทั้งขุนนาง ช่างฝีมือต่างๆ ดังนั้นหากจะกล่าวว่าคุณหลานชาวเวียงยองในปัจจุบันสืบเชื้อสายมาจากเจ้าหลวงเมืองยองคงไม่ผิดนัก

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน เมื่อปี พ.ศ. 2348 นั้น ชาวยองกลุ่มแรกที่เข้ามาได้แยกย้ายกันออกไปตั้งถิ่นฐานในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในเมืองลำพูน จะมีเพียงผู้คนที่อพยพมาจากเมืองเชียงใหม่พร้อมกับเจ้าคำฝั้น ประมาณ 500 คนและมาจากเมืองลำปางพร้อมเจ้าบุญมาอีก 500 คน ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตกำแพงเมืองหรือใกล้ตัวเมือง

การแบ่งไพร่พลคนยองในการตั้งถิ่นฐานที่เมืองลำพูน เจ้าหลวงคำฝั้นเจ้าเมืองลำพูน ให้พญาหมียังคบุรี เจ้าเมืองและน้องอีก 3 คน ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมฝั่งแม่น้ำกวงด้านทิศตะวันออก ติดกับเมืองลำพูนที่บ้านเวียงยอง ให้ผู้คนที่อพยพมาจากเมืองยู้ เมืองหลวย ตั้งถิ่นฐานอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ชุมชนเหล่านี้มีหน้าที่ทอผ้าให้แก่เจ้าเมืองลำพูน และมีการทอผ้าสืบมาจนถึงปัจจุบัน

4.1.2 ประวัติความเป็นมาผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

ผ้าเป็นปัจจัยสำคัญในชีวิตมนุษย์นอกเหนือไปจากอาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สมัยโบราณคนทั่วไปปลูกฝ้าย ปั่นด้าย ทอผ้าใช้เองในครัวเรือนกันเป็นปกติ ในอดีตสิ่งที่เห็นชินตา คือ ที่พื้นบ้านสำหรับทอผ้าวางอยู่ใต้ถุนบ้าน ยามว่างจากงานในสวนในไร่แม่บ้านจะลงมือทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน

จังหวัดลำพูนแต่เดิมหญิงสาวทุกบ้านจะต้องทอผ้าเป็นและจะทอทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ผ้าฝ้ายจะเป็นผ้าที่ใช้สวมใส่ในชีวิตประจำวันของสามัญชนทั่ว ๆ ไป ส่วนผ้าไหมมักจะทอกันในคุ้มของเจ้านายชั้นสูง ซึ่งผู้ที่จะสวมผ้าไหมนั้นต้องเป็นบุคคลชั้นสูง โดยเฉพาะเจ้าเมือง ดังนั้นการทอผ้าไหมในลำพูน จึงได้มีการทอสืบทอดต่อเรื่อยมา (สันติภาพ อินกงงาม. 2538)

ทัศนีย์ ศรีมงคล (2530) กล่าวว่า ฝ้ายยกดอก การทอยกดอก หมายถึงการยกเส้นยืนเพื่อที่สอดเส้นพุ่งเพื่อทำให้เกิดลวดลาย นิยมทอทั้งผ้าฝ้ายยกและผ้าไหมยก เส้นพุ่งนั้นอาจเป็นฝ้ายหรือไหมสีอื่น เพื่อทำให้เกิดลวดลายที่เกิดขึ้นหรืออาจใช้ดินทองก็ได้ การทอฝ้ายก็มีขั้นตอนตั้งแต่ การคัดเลือกเส้นใย การย้อมสี การสีหูก การร้อยด้ายพิม การเก็บตะกรอทำเส้นด้าย การเก็บตะกรอทำลวดลาย จากนั้นจึงทำขั้นตอนของการทอ ซึ่งขึ้นอยู่กับความชำนาญและความคุ้นเคยกับลายที่ทอ การทอฝ้ายยกดอกที่เป็นที่รู้จักและนิยมกันมากจะเป็นผ้าไหมยกดอก โดยเฉพาะผ้าไหมยกดอกลำพูน ซึ่งมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักทั่วไป

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง(2542) กล่าวว่า ฝ้ายยก เป็นผ้าทอที่สร้างลวดลายโดยการยกเขาแยกเส้นยืนเพื่อสานทอเป็นลวดลาย โดยไม่ได้เพิ่มเส้นพิเศษ ลักษณะของฝ้ายยกมีความคล้ายกับผ้าขิดมาก ต่างกันแต่จะใช้เทคนิคการคัดเก็บลายด้วยไม้เรียวปลายแหลม ตามลวดลายที่กำหนดจนครบแล้วยกเส้นยืนขึ้นเป็นจังหวะตามลวดลายที่เก็บ แล้วสอดเส้นพุ่งตามแนวลายที่คิดไว้ ส่วนท้องถิ่นที่ไม่มีลวดลายจะใช้ตะกอลอย(เขาลอย) ปัจจุบันช่างทอฝ้ายยกที่มีฝีมือและมีชื่อเสียงมีหลายจังหวัดเช่น ช่างทอฝ้ายยกที่จังหวัดลำพูน เป็นต้น

สงคราม เสนาธรรม (2543) กล่าวว่า ฝ้ายยกดอกหรือฝ้ายยก เป็นลายผ้าของไทยที่มีคุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรมสูงนั้น มีชื่อเรียกว่า “ฝ้ายยกไทย” คือเป็นฝ้ายยกดอกที่ทอด้วยไหมสอดสีในลวดลาย เคล้าคละกันไปกับดินเงินดินทอง หรือบางครั้งทอยกดอกด้วยดินเงินหรือดินทองล้วนๆ ลวดลายแบบไทยสลัษับซ้อนด้วยลายละเอียดของลายเชิงลายยกหน้านาง ลายยกตลอดทั้งตัวหรือตลอดชุดเป็นต้น บางชิ้นบางชุดมูลค่ามากกว่าหมื่นบาทขึ้นไป ฝ้ายยกไทยที่มีชื่อมากคือฝ้ายยกจากจังหวัดลำพูน เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ พระครูไพศาลธีรคุณ (กันยายน 2551) ประธานกลุ่มทอผ้าวัดต้นแก้ว ได้สรุปความหมายของการทอฝ้ายยกดอกว่า การทอยกดอก หมายถึง ผ้าทอที่มีลักษณะเทคนิคการทอ ที่เส้นด้ายชุดหนึ่งยกขึ้นเรียกว่า “เส้นขึ้น” และเส้นด้ายอีกชุดหนึ่งจมลงเรียกว่า “เส้นลง” ผ้าที่ถูกยกและข่มจะนูนเป็นพื้นผิวบนหน้าผ้าทั้งสองด้าน

การทอผ้ายกดอกของจังหวัดลำพูน มีการทออยู่ก่อนแล้วแต่เป็นการทอผ้าฝ้ายยกดอกในผ้าฝ้ายและเป็นลวดลายธรรมดาไม่สวยงาม วิจิตรนัก จนกระทั่งเมื่อมีการสานงานหัตถศิลป์พื้นเมืองเหนือเข้ากับวัฒนธรรมสิ่งทอของภาคกลาง เกิดขึ้นจากเจ้าดารารัศมีธิดาพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้าเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 7 กับพระเทวีแม่เจ้าเทพไกรสร ซึ่งได้ถวายตัวเข้าเป็นบาทบริจาริกาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์ที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้รับตัวเจ้าดารารัศมีเข้ามาพำนักอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อปีพุทธศักราช 2429 จนกระทั่งปลายรัชกาลราวปีพุทธศักราช 2451 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสถาปนาพระอิสริยยศเจ้าดารารัศมี ขึ้นเป็นพระราชชายา เจ้าดารารัศมีดำรงตำแหน่งที่พระมเหสีลำดับที่ 5

ตลอดระยะเวลาที่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ประทับอยู่ในพระบรมมหาราชวัง ณ กรุงเทพมหานคร ทรงยึดมั่นรักชาติวัฒนธรรมการแต่งกายแบบล้านนาอย่างเหนียวแน่น มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงมานุ่งห่มตามแบบแผนของราชสำนักสยาม ทรงพระภูษาชั้น ivaพระเกศายาวมุ่นเป็นพระเม่าพื่ออย่างกุลสตรีล้านนา อยู่เป็นนิจ

ยามใดที่ต้องแต่งพระองค์เต็มยศ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ซึ่งตามกฎหมายเกณฑ์ของราชสำนักสยามกำหนดให้เจ้านายฝ่ายในทรงพระภูษายกทอง ก็ทรงยกย้ายทรงพระภูษาชั้นที่ทอขึ้นในรูปลักษณะพิเศษ ผสมผสานลักษณะของผ้ายกในราชสำนักสยามเข้ากับผ้าชั้นจกใหม่คำตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนา

แนวพระดำริในการสรรค์สร้างผ้าชั้นอัดโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ดังกล่าว ได้รับการสืบสานอย่างจริงจังยิ่งขึ้น ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตในปีพุทธศักราช 2453 ต่อมาในปีพุทธศักราช 2457 พระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเสด็จขึ้นไปประทับ ณ นครเชียงใหม่

จากเนื้อความในหนังสือ “ดารารัศมี” เรียบเรียงโดยนางเยาว์ กาญจนจारी ตอนหนึ่งได้กล่าวถึงพระกรณียกิจของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ซึ่งได้ทรงประกอบขึ้นเป็นคุณแก่แผ่นดินเป็นอเนกอนันต์ รวมทั้งทรงฟื้นฟูและส่งเสริมการทอผ้ายก ดังมีรายละเอียดกล่าวไว้ดังนี้

“ในการนี้จึงทรงฟื้นฟูการทอชั้นยกดอก ซึ่งเกือบจะสูญหายไปแล้วขึ้นมาใหม่ โดยทรงใช้ชั้นยกดอกจกด้วยมือใช้ไหมทอง ซึ่งเป็นพระมรดกจากแม่เจ้าเทพไกรสรเหลืออยู่เพียงผืนเดียวเป็นตัวอย่างในการเก็บดอกสำเร็จซึ่งทรงคิดขึ้นเองเรียกว่าเก็บเขาสำเร็จเป็นพระองค์แรกชั้นยกดอกและชั้นตีนจกการฝีมือชั้นศิลปะสมัยโบราณจึงยังตกทอดมาจนทุกวันนี้ ทรงตั้งโรงทอขึ้นในวังรวบรวมผู้ชำนาญในการทอชั้นตีนจกจากหมู่บ้านวัดดวงดีมาทอที่โรงทอในวัง ซึ่งปรากฏว่าตั้งก็ไว้ถึง 20 กว่่าหลัง โปรดให้สอนผู้ที่สนใจในการทอผ้า ไม่ว่าจะเป็นคนในวังหรือคนภายนอกทำนองการฝึกศิลปะในปัจจุบัน”

เพื่อเสริมให้เห็นภาพดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น จึงขอนำบทสัมภาษณ์ ของท่านผู้หญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรี (หม่อมเจ้าฉัตรสุดา ฉัตรชัย) พระนัดดาผู้ที่พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ทรงเล็งยงดูมา ตั้งแต่พระชนมายุยังไม่ครบเดือน ซึ่งได้ให้สัมภาษณ์ลงพิมพ์ในหนังสือสกุลไทย ปีที่ 35 ฉบับที่ 1785 วันที่ 3 มกราคม 2523 มีใจความว่า

“ตลอดเวลาที่ท่านประทับที่คุ้มท่าเจดีย์แก้ว ท่านมีกิจกรรมหลายอย่างมากเหลือเกิน พอเกิด มากก็เห็นแล้วว่ามีการสอนให้ชาวบ้านทอผ้า ทำดอกไม้ ไร่ตอง การฝีมือของชาววังทุกอย่าง นาฏศิลป์ มีการสอนการฟ้อนรำแบบชาวเหนือ ท่านสอนทั้งข้าหลวงและชาวบ้าน ข้าหลวงก็ทอผ้า ยกไว้ถวายเจ้านายทางกรุงเทพฯ บ้าง”

สำหรับผ้าทอยกดอกของจังหวัดลำพูน เจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน (2535) กล่าวถึงประวัติ การทอผ้ายกดอกว่า เริ่มตั้งแต่ เจ้าหญิงส่วนบุญ ชายาของพลตรีเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์ ผู้ครองนคร ลำพูนองค์สุดท้าย และเจ้าหญิงลำเจียก พระธิดาในเจ้าจักรคำ ขจรศักดิ์ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ใน เรื่องการทอผ้ายกดอก จากพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในคุ้มเชียงใหม่ แล้วนำมาฝึกหัดชาวบ้านใน คุ้มหลวงลำพูน และต่อมาคนที่ถูกฝึกหัดในคุ้มก็ออกมาทอผ้าเองตามบ้าน ครั้งเมื่อ เจ้าพงศ์แก้ว ได้สมรสกับเจ้าพัฒนา และย้ายมาอยู่ที่คุ้มหลวงท่านได้รับการถ่ายทอดวิชาการทอผ้าด้วยที่พื้นเมือง จากเจ้าหญิงส่วนบุญ จนสามารถสืบทอดลายผ้ายกดอกที่เก่าแก่สวยงาม และยังสามารถเปิดโรงงาน ทอผ้าขนาดย่อมขึ้นในคุ้มหลวงลำพูน และได้ฝึกสอนชาวบ้านให้หัดทอผ้าฝ้ายยกดอก และผ้าไหม ยกดอกไว้ใช้ในครอบครัว จนมีความชำนาญแล้วออกไปประกอบอาชีพอยู่ตามบ้าน

พระราชชายา
เจ้าดารารัศมี

เจ้าหญิงส่วนบุญ

เจ้าหญิงลำเจียก

เจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน

ภาพ 4.1 ภาพบุคคลที่มีความสำคัญต่อผ้าทอยกดอกในจังหวัดลำพูน

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล เป็นผ้ายกดอกลายดั้งเดิมของลำพูน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของลำพูน ประวัติการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล ในระยะเริ่มต้นไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่จากคำบอกเล่าของสมาชิกกลุ่มทอผ้าและผู้สูงอายุในตำบลเวียงยองว่า มีวัดวัดหนึ่งมีชื่อว่า วัดต้นแก้ว ทางภาคเหนือเรียกต้นพิกุลว่าต้นแก้ว ในสมัยก่อนคงมีต้นดอกแก้วขึ้นในบริเวณนั้นมาก จึงตั้งชื่อวัดตามต้นไม้นี้ ไม้พิกุลเป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 8-15 เมตร เป็นพุ่มทรงกลมออกใบเรียงสลับกัน ใบมนรูปไข่ปลายแหลม ลักษณะโคนใบมนสวย ขอบใบโค้งเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบเป็นมันสีเขียว ดอกเป็นดอกเดี่ยว ออกดอกเป็นกระจุก ตามง่ามใบหรือยอด มีกลีบดอกประมาณ 8 กลีบ เรียงซ้อนกัน กลีบดอกเป็นจักรเล็กน้อย สีขาวนวล มีกลิ่นหอมมาก ผลรูปไข่หรือกลมรีผลแก่มีสีแสด เนื้อในเหลืองรสหวาน ภายในมีเมล็ดเดี่ยว

ช่างที่ออกแบบลวดลายผ้าทอ อาจเห็นดอกพิกุล แล้วนำมาออกแบบลวดลายผ้าทอ หรือออกแบบลวดลายผ้าแล้วมีลายเหมือนกับดอกไม้พิกุล จึงเรียกว่าลายนั้นว่า ลายดอกพิกุล ซึ่งการทอผ้าระยะแรกจะเป็นผ้าฝ้ายที่ลวดลายจะเป็นลายธรรมดา ไม่วิจิตร งดงามมากนัก จนกระทั่งราว พ.ศ. 2457 เจ้าหญิงส่วนบุญได้ฝึกหัดชาวบ้านให้มีความรู้เรื่องการทอผ้า ยกดอกเป็นอย่างดี จึงมีการพัฒนาลวดลายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลให้วิจิตรงดงามยิ่งขึ้น จนทำให้จังหวัดลำพูนกลายเป็นศูนย์กลางการทอผ้ายกดอกแหล่งสำคัญของประเทศไทย

ภาพ 4.2 ภาพเปรียบเทียบดอกพิกุลกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

4.1.3 การเปลี่ยนแปลงลวดลายของลายดอกพิกุล

จากการศึกษาพบว่าลวดลายของลายดอกพิกุลในระยะแรกจะไม่มีควมวิจิตรงดงามมากนัก จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2457 เจ้าหญิงส่วนบุญ ได้รับการถ่ายทอดการทอผ้ายกดอกจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี จึงได้มีการประยุกต์งานหัตถศิลป์พื้นบ้านด้านลวดลายของลายดอกพิกุลให้มีความงดงาม และถ่ายทอดให้กับชาวบ้านได้นำมาประยุกต์ใช้ และในระยะหลังการเฟื่องฟูของผ้าไหมยกดอกลายจังหวัดลำพูน ทำให้มีลวดลายใหม่เกิดขึ้นมากมาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงลวดลายแบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ คือ

1. ระยะแรก ลายดอกพิกุลในระยะนี้ เรียกว่า ลายแบบดั้งเดิม เป็นลายที่ทอกันอยู่ก่อนแล้ว จากการสัมภาษณ์ นายถนัด สิทธิชัย (กันยายน 2551) พร้อมกับนำผ้าสไบสีขาวที่เชิงทอลายดอกพิกุล ซึ่งมีอายุนับร้อยปี มาให้ดูว่า ลายดอกพิกุลแบบดั้งเดิมนั้นจะมี 5 - 6 เขา(ไม้) เท่านั้น และได้แกะลายดอกพิกุลดั้งเดิม ดังนี้.-

ไม้ที่ 1 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 3

ไม้ที่ 2 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 2 ลง 2 ขึ้น 3

ไม้ที่ 3 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 3 ลง 1 ขึ้น 3

ไม้ที่ 4 ขึ้น 2 ลง 3 ขึ้น 2

ไม้ที่ 5 ขึ้น 1 ลง 5 ขึ้น 1

การทอหลังจากที่ทอครบ 5 ไม้แล้ว จะทอย้อนกลับจากไม้ที่ 4 ไปหาไม้ที่ 1 จบหนึ่งดอก

ภาพที่ 4.3 ลายดอกพิกุลดั้งเดิม

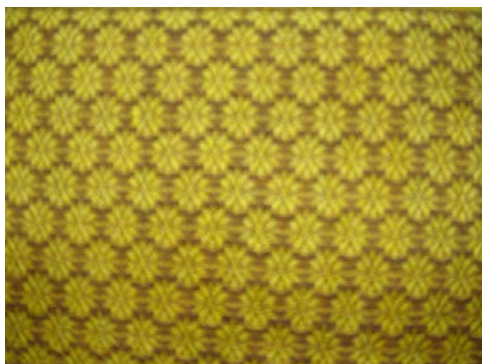
2. ระยะที่ 2 หลัง พ.ศ. 2457 เมื่อเจ้าหญิงส่วนบุญได้นำความรู้ในการทอผ้ายกดอกที่ได้รับการถ่ายทอดการทอผ้ายกดอกจากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี มาประยุกต์งานหัตถศิลป์พื้นบ้านด้านลวดลายของลายดอกพิกุลโดยการเพิ่มเขาให้มีจำนวนไม้มากขึ้น ตั้งแต่ 7 ไม้ขึ้นไป ลวดลายเป็นลายเฉพาะของดอกพิกุล ที่มีความงดงามยิ่งขึ้น เรียกโดยรวมว่า “ลายพิกุลธรรมดา” ประกอบด้วย ลายดอกพิกุลกลม ลายดอกพิกุลเหลี่ยม ลายดอกพิกุลมีขอบ ลายดอกพิกุลเล็ก พิกุลจันทร์แปดกลีบ เป็นต้น ซึ่งการเรียกชื่อลายนี้ ช่างทอผ้าแต่ละคนจะเรียกตามลักษณะของลายที่ทอออกมา ไม่มีชื่อเรียกที่มาตรฐานตายตัว

พิกุลเหลี่ยม

พิกุลเหลี่ยม

พิกุลกลมเล็ก

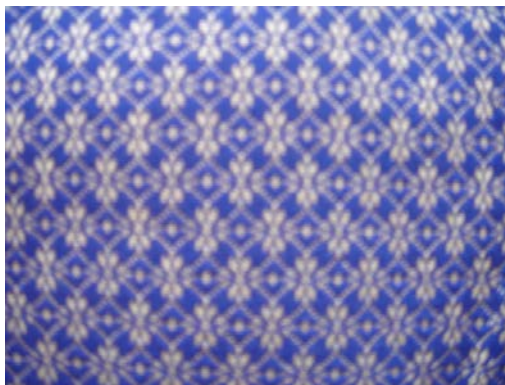
ลายพิกุลจันทร์แปดกลีบ

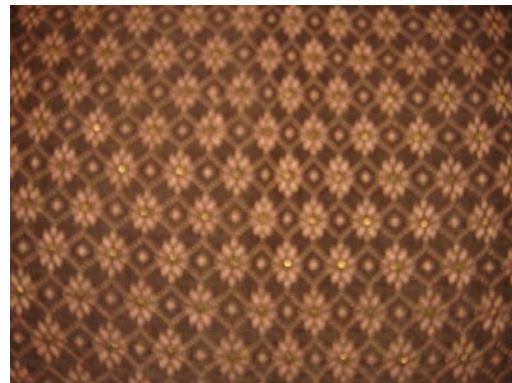
พิกุลกลมใหญ่

ภาพที่ 4.4 ลายดอกพิกุลธรรมดา

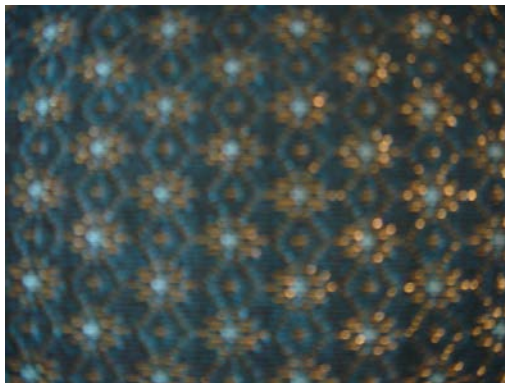
3. **ระยะที่ 3** หลัง พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงที่เรียกได้ว่าเป็นยุคทองของผ้าทอยกดอกของจังหวัดลำพูน ผ้าทอยกดอกของจังหวัดลำพูนเป็นที่ต้องการของตลาดเป็นอย่างมาก กอปรกับการคมนาคมสะดวกขึ้น และมีโรงงานทอผ้าเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในเขตตัวเมืองลำพูน มีการแข่งขันกันสูง จึงเกิดการประยุกต์ลวดลายของดอกพิกุล โดยคงลายดอกพิกุลอยู่ แล้วเพิ่มลายใหม่เข้าไปผสมผสานให้เกิดความงดงามและความหลากหลายในลวดลาย หรือเพิ่มเกสรของลายดอกโดยใช้ดินเรียกลวดลายโดยรวมว่า “ลายพิกุลประยุกต์” ประกอบด้วย ลายพิกุลโยง ลายพิกุลโยงมีเกสร ลายพิกุลมีเกสร ลายแก้วชิงดวง ลายพิกุลล้อมดอกบัว ลายพิกุลล้อมลายไทย เป็นต้น

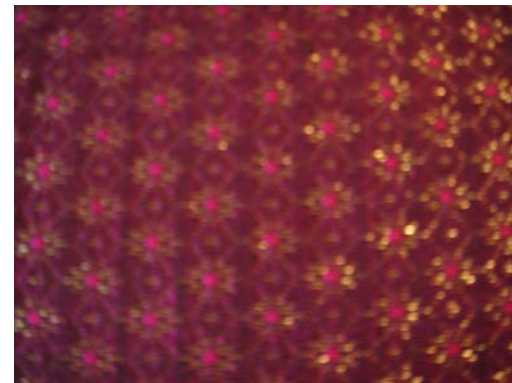
ลายพิกุลโยง

ลายพิกุลโยงมีเกสร

พิกุลโยงยกตีนมีเกสร

พิกุลโยงยกตีนมีเกสร

ภาพที่ 4.5 ลายพิกุลประยุกต์

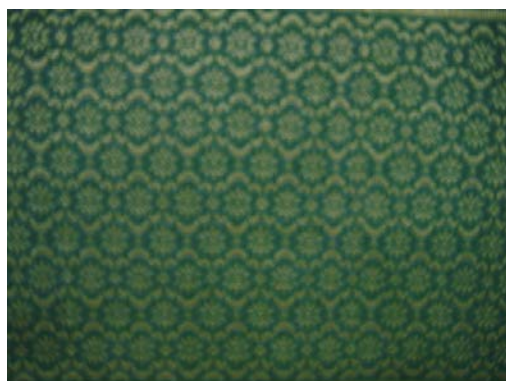
ลายพิกุลมีเกสร

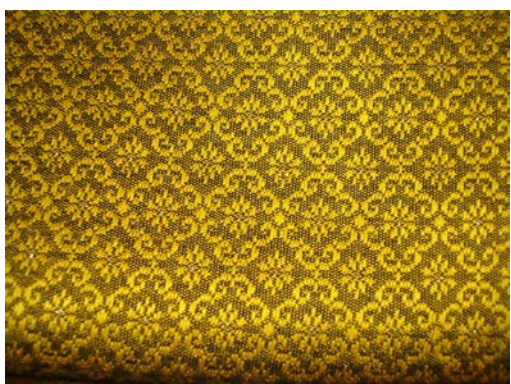
ลายพิกุลเหลี่ยมดอกบัว

ลายแก้วชิงดวง

ลายพิกุลล้อมเดือน

ลายพิกุลล้อมลายไทย

ลายพิกุลเหลี่ยมล้อมดอกบัว

ภาพที่ 4.5 ลายพิกุลประยุกต์

3. ระยะที่ 4 ตั้งแต่พุทธศักราช 2500 เป็นต้นมา ได้มีการคิดค้นและประดิษฐ์ลวดลายใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย ซึ่งลวดลายเหล่านั้น อาจเกิดจากติดต่อกัน แลกเปลี่ยน เช่น ลายเจี๊ยะ หรือ อาจจะใช้สิ่งแวดลอมรอบตัวที่พบเห็นแล้วนำมาประยุกต์เป็นลวดลายลงในผืนผ้า เช่น ลายกุหลาบ พันปี ลายคุณนายตื่นสาย ลายนกยูง เป็นต้น และอาจเป็นลวดลายใหม่ที่คิดขึ้นเองผสมกับลายไทยที่ตีพิมพ์ในหนังสือเกี่ยวกับผ้าพื้นเมืองทั่วไป เช่น ลายนพรัตน์ ลายเกลียวมัลลิกา เป็นต้น และมีมากมายหลายลายที่ยังไม่มีการตั้งชื่อ เรียกโดยรวมว่า “ลายประยุกต์ใหม่”

ลายนพรัตน์

ลายดาวล้อมเดือน

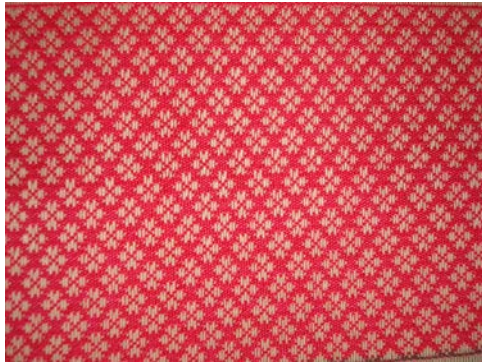

ลายเกลียวมัลลิกา

ลายเจี๊ยะ

ภาพที่ 4.6 ลายประยุกต์ใหม่

ลายเม็ดมะยม

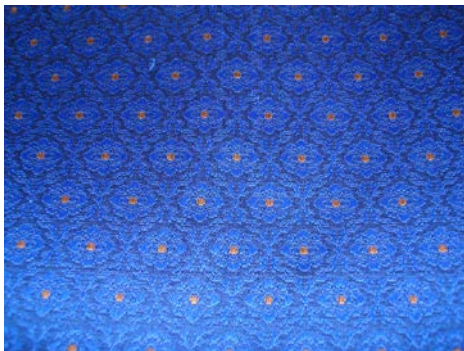
ลายมะขาม

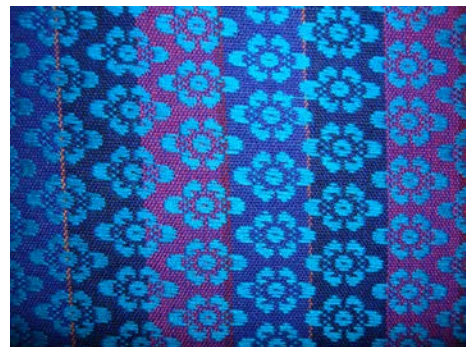
ลายนกยูง

ลายนกยูง

ลายกุหลาบพันปี

ลายคุณนายตีนทราย

ภาพที่ 4.6 ลายประยุกต์ใหม่

4.1.4 ประวัติและพัฒนาการการทอผ้าในตำบลเวียงยอง

ผ้าทอจากคุ้มเจ้าถึงชาวบ้าน

ประวัติการทอผ้ายกดอกในระยะเริ่มต้นยังไม่ปรากฏหลักฐาน แต่จากบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องพอจะอนุมานได้ว่า การทอผ้ายกดอก มีการเริ่มต้นในคุ้มเจ้าซึ่งแต่เดิมมีการทอผ้ายกดอกกันอยู่ก่อน แต่เป็นการทอผ้ายกดอกในผ้าฝ้ายและเป็นลวดลายธรรมดาๆ ไม่สวยวิจิตรนัก จนกระทั่งพระราชชายาเจ้าดารารัศมีซึ่งเป็นพระญาติกับเจ้าเมืองลำพูน ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกดอกที่มีลวดลายสวยงามแปลกตาและวิจิตรบรรจง ซึ่งพระองค์ได้เรียนรู้มาจากภาคกลางให้แก่เจ้าหญิงส่วนบุญ ซึ่งเป็นพระชายาของเจ้าจักรคำขจรศักดิ์ เจ้าผู้ครองเมืองลำพูนองค์สุดท้าย และเจ้าหญิงลำเจียกธิดาเจ้าจักรคำขจรศักดิ์เป็นผู้เริ่มทำ ต่อมา การทอผ้าไหมยกดอกจึงได้เผยแพร่ไปสู่สาธารณชนทั่วไป โดยได้มีการฝึกหัดชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงโดยเฉพาะหญิงสาวในตำบลเวียงยองซึ่งมีฝีมือในการทอผ้าอยู่ก่อนแล้ว และมีพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับตัวเมืองการเดินทางสะดวกได้เข้ามาเรียนรู้ในคุ้มหลวง จนมีความรู้เรื่องการทอผ้าไหมยกดอกเป็นอย่างดี และในบางครั้งก็ให้นำกลับไปทอที่บ้านแล้วส่งผ้าที่ทอสำเร็จกลับส่งให้คุ้ม เพื่อนำส่งไปขายที่กรุงเทพฯ อีกทอดหนึ่ง ก็ทำให้มีการพัฒนาทักษะฝีมือและรูปแบบการผลิต รวมทั้งตลาดขยายตัวไปอย่างกว้างขวาง เมื่อช่างทอผ้าฝีมือดีในคุ้มได้ออกมาตั้งโรงงานทอผ้าเองจนการทอผ้ายกดอกเป็นภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ จึงทำให้จังหวัดลำพูนกลายเป็นศูนย์กลางการทอผ้าไหมยกดอกแหล่งสำคัญของประเทศไทย

ยุคทองของผ้าไหมยกดอกลำพูน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ทรงโปรดให้สตรีในวังแต่งกายด้วยผ้าชิ้นมากกว่าการแต่งกายแบบโจงกระเบน และทรงโปรดให้สวมเสื้อผ้าที่ทันสมัยแบบชาวตะวันตก ดังนั้น ผ้าชิ้นจากดินแดนภาคเหนือ ซึ่งมีลักษณะสวยงาม ได้ถูกส่งไปจำหน่ายในภาคกลางมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในวงสังคมชั้นสูง และในราชสำนักนิยมใช้ผ้าประเภทไหมยกดอกหรือผ้าไหมที่มีเชิงจกสวยงามทำให้ผ้าไหมยกดอกของลำพูนเป็นที่รู้จักทั่วไป

เมื่อเส้นทางคมนาคม กรุงเทพฯ - เชียงใหม่ สะดวกขึ้น ความต้องการผ้าไหมจากกรุงเทพฯ ยิ่งเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมาในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีแนวความคิดให้ประชาชนแต่งกายแบบสากลนิยม หญิงสาวในยุคนั้นจึงแต่งกายแบบชาวตะวันตกและสวมหมวก ช่วงเวลานั้นผ้าจากต่างประเทศส่งเข้ามาขาย จนไม่เพียงพอต่อความต้องการ โรงงานทอผ้าในประเทศไทยยังไม่มี

ผ้าไหมยกดอกจึงเป็นที่ต้องการของคนทั่วไป ไม่จำกัดเฉพาะวงสังคมชั้นสูงและเจ้านายเท่านั้น ดังนั้นจึงมีพ่อค้า แม่ค้าท้องถิ่นในลำพูน ได้ลงทุนทำโรงงานเพื่อผลิตผ้าไหมยกดอกออกสู่ตลาด จนเป็นหัตถอุตสาหกรรม ที่มีชื่อเสียง ได้มีการทอผ้าไหมยกดอกด้วยกี่พื้นเมืองกันแทบทุกหลังคาเรือน ทำรายได้ให้แก่จังหวัดลำพูนเป็นอย่างมาก

ดังนั้น จึงมีนักธุรกิจลำพูนได้มีการลงทุนทำโรงงานเพื่อผลิตผ้าไหมยกดอกออกสู่ตลาด จนเป็นหัตถอุตสาหกรรมที่มีชื่อเสียง ทำรายได้ให้แก่จังหวัดลำพูนเป็นจำนวนมาก โรงงานที่สำคัญ ได้แก่

1. โรงทอคุ้มเจ้าหญิงสวนบุญฯ แต่แรกเป็นการฝึกหัดด้านฝีมือทอผ้าสำหรับทอในคุ้มหลวง และส่งไปในราชสำนักในกรุงเทพฯ เท่านั้น ต่อมาได้จำหน่ายโดยทั่วไปด้วยนับเป็นโรงงานที่ดำเนินกิจการที่ยั่งยืนและสืบทอดต่อมาโดยคุณหญิงเจ้าพงศ์แก้ว ณ ลำพูน และปัจจุบันได้สืบทอดมายังลูกหลาน นับเป็นแหล่งอนุรักษ์การทอผ้าไหมยกดอกของลำพูนที่ยังคงความนิยมในตลาดสืบเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

2. โรงทอผ้าเจ้าหญิงลำเจียก ณ ลำพูน ได้ตั้งโรงงานขึ้นในคุ้มหลวง ท่านได้ส่งเสริมและพัฒนารูปแบบผ้ายกดอกของลำพูนให้มีความหลากหลายมาก ท่านได้ฝึกหัดการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมยกดอกจนแพร่หลายไปทั่วลำพูน นอกจากนั้นท่านยังได้ส่งเสริมให้มีการคิดประดิษฐ์ลวดลายใหม่ๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีผู้สืบทอดการทอผ้าอีกเลย ปัจจุบันโรงงานของท่านได้กลายสภาพเป็นตึกแถวไปแล้ว

3. โรงทอผ้าคุณยาบัวผัน โนนานนท์ ซึ่งใช้หลังบ้านเป็นโรงงานทอผ้าไหมยกดอกและบริเวณหน้าบ้านเป็นร้านจำหน่าย ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว

4. โรงงานทอผ้าป่าคำแหวน บริเวณรอบเมืองประตูสี่เป็นทั้งโรงทอและร้านจำหน่ายผ้าไหมที่มีชื่อเสียงมากในอดีต ปัจจุบันได้เลิกกิจการไปแล้ว

5. โรงทอผ้าป่าทองคำ อินทพันธ์ ถนนแวนคำ อำเภอเมืองลำพูน ปัจจุบันดำเนินกิจการโดยลูกหลาน โรงทอแห่งนี้ นับเป็นแหล่งทอและจำหน่ายผ้าไหมยกดอกแห่งสำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดลำพูน

6. โรงทอผ้าป่าบุญศรี บุญเกียรติหรือเดิมชื่อร้านผ่องพรรณ ถนนรอบเมือง บริเวณประตูสี่ อำเภอเมืองลำพูน ปัจจุบันดำเนินกิจการโดยลูกหลานและเปลี่ยนชื่อร้านเป็น “ปรีชาเกียรติไหมไทย” เป็นร้านที่มีชื่อเสียงในการออกแบบผ้าไหมยกดอกได้สวยงามเหมาะสมกับยุคสมัย และเป็นที่ต้องการของตลาดมาก

7. โรงงานทอผ้าสุวรรีย์ บริเวณประตูสี่ อำเภอเมืองลำพูน ดำเนินกิจการทอและจำหน่ายทั้งผ้าไหมและผ้าฝ้าย

8. โรงงานทอผ้าไหมเพ็ญศิริไหมไทย เป็นโรงงานที่ทอผ้ายกดอกทั้งผ้าดิ้นเงิน ผ้าดิ้นทอง และเป็นแหล่งทอผ้ายกดอกแหล่งสำคัญของจังหวัดลำพูนในปัจจุบันทั้งนี้เนื่องมาจากได้มีการปรับกิจกรรมการทอผ้าแบบโบราณให้เข้ากับยุคสมัยเป็นอย่างดีและมีความสวยงามประณีต

9. โรงทอผ้าบ้านวลแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลสันตติวง ถนนลำพูน-ป่าซาง อำเภอเมืองลำพูน ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว

10. โรงทอผ้าป่าจันทร์นวล กาญจนกามล บริเวณถนนราชวงศ์ข้างศาลากลางจังหวัดด้านทิศเหนือ ปัจจุบันเลิกกิจการไปแล้ว

จึงเกิดการจ้างแรงงานในการทอผ้าในโรงทอ ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่มาจากตำบลเวียงยอง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ใกล้เขตตัวเมือง และการคมนาคมสะดวก ตลอดจนประชากรของตำบลเวียงยอง ส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือที่ชำนาญการทอผ้าอยู่แล้ว

จุดเสียมผ้าไหมทอยกดอก

ในช่วงปลายพุทธศักราช 2400 ถึงต้นพุทธศักราช 2500 ในช่วงโรงงานอุตสาหกรรมเจริญเติบโต ซึ่งรวมถึงอุตสาหกรรมผ้าทอ โดยมีผ้ามากมายที่ทอจากเครื่องจักร ผ้ามีคุณภาพดี สวยงามและราคาถูก หาซื้อได้ง่ายเพราะมีจำหน่ายโดยทั่วไป จึงมีผลกระทบจากอุตสาหกรรมการทอผ้าทุกแห่ง เพราะผ้าที่ทอมือมีราคาสูงกว่า และในบางครั้งยังมีคุณภาพต่ำกว่าผ้าที่ทอมาจากโรงงาน ช่วงนี้จึงมีผู้นิยมผ้าทอมือไม่มากนัก

ผ้าไหมยกดอกลำพูนก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกันกับผ้าที่ทอด้วยมือชนิดอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีการเก็บรักษา ค่อนข้างยาก ราคาสูง เพราะวัสดุที่ใช้ในการทอราคาสูงมาก เช่น ไหมดิบ ดิ้นเงิน ดิ้นทอง รวมถึงค่าแรงที่สูงขึ้น และรูปแบบที่ยังไม่พัฒนาในเรื่องของลวดลาย สี สัน หรือรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะ เดิม ๆ ตลอด

นอกจากนั้นโอกาสที่จะได้แต่งกายด้วยผ้าไหมยกดอกนั้นยังค่อนข้างยาก ยกเว้นในวงสังคมชั้นสูง และราชสำนักซึ่งหาโอกาสสวมใส่ได้ง่ายกว่า ประกอบกับผู้มีอาชีพทอผ้าต่างล้มหายตายจากไป โดยที่ลูกหลานไม่เห็นถึงความสำคัญที่จะสืบทอดเอาไว้ ดังนั้น บริเวณรอบๆ เขตเมืองลำพูนที่มีโรงทอผ้าไหมยกดอกอยู่หลายแห่ง จึงปรับเปลี่ยนสภาพยกเลิกกิจการไป

การที่โรงงานทอผ้าไหมยกดอกในจังหวัดลำพูน ได้เลิกกิจการไปหลายแห่ง หรือมีการปรับเปลี่ยนไปทอผ้าฝ้าย ซึ่งมีราคาถูกกว่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากเศรษฐกิจของผู้ซื้อ ประกอบกับการทอผ้าไหมยกดอก มีเทคนิคในการทอที่ยุ่งยาก ต้องมีฝีมือประณีต ยิ่งลวดลายวิจิตร บรรจงมากเท่าไร ยิ่งหาช่างทอได้ยาก และทายาทของโรงทอผ้าเองบางแห่งไม่มีความรู้ในการทอจึงไม่สนใจที่จะสืบทอด

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกรณียกิจไปเสด็จสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศในทวีปอเมริกา และยุโรป เมื่อ พ.ศ. 2503 นั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมี พระราชเสาวนีย์ ให้อาจารย์สมศรี กุสุมาลนันท์ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องเสื่อผ้า เครื่องแต่งกาย และวัฒนธรรมไทยอย่างดี เป็นผู้คิดค้นเครื่องแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยขึ้นตามประวัติศาสตร์ แล้วดัดแปลงให้เข้ากับสมัยนิยมที่ใช้กันทั่วไป จนได้ เครื่องแต่งกายชุดพระราชนิยม ขึ้นใช้ในโอกาสต่างๆหลายชุด คือ ชุดไทยเรือนต้น ชุดไทยจักรพรรดิ ชุดไทยดุสิต ชุดไทยจิตรลดา ชุดไทยอัมรินทร์ ชุดไทยบรมพิमान ชุดไทยจักรี และชุดไทยศิवालย์ ชุดไทยพระราชนิยมเหล่านี้จะสง่างามมาก เมื่อตัดเย็บด้วยผ้าไหมยกดอกจังหวัดลำพูน แม้ว่าจะมีผู้นำเอาผ้าไหมมัดหมี่ หรือ ผ้าอื่นๆ จากภาคอีสานมาตัดเย็บแต่ก็ไม่สง่างามเท่า

ดังนั้น เครื่องแต่งกายชุดพระราชานิยมที่ตัดเย็บด้วยผ้าไหมยกดอกจังหวัดลำพูน จึงได้ชื่อว่าเป็นแบบฉบับของเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ ของไทยที่เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก เมื่อมีความนิยมในการแต่งกายชุดไทยพระราชานิยม การทอผ้าไหมยกดอกจึงได้รับการส่งเสริมฟื้นฟู ทำให้บรรดาชาวบ้านในจังหวัดลำพูน มีรายได้จากการทอผ้าไหม ยกดอกจำหน่าย จนมีคำกล่าวกันว่า ถ้าเป็นผ้าไหมยกดอกแล้ว จะต้องเป็นผ้าไหมยกดอกจากลำพูนเท่านั้น จึงจะดีและสวยงามที่สุด

ความนิยมใช้ผ้าไหมยกดอก ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในราชสำนัก และวงสังคมชั้นสูงเท่านั้น หากยังแพร่หลายไปสู่ข้าราชการและบุคคลทั่วไป ทั้งในกรุงเทพและต่างจังหวัดอีกด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นผ้าที่เหมาะสมสำหรับตัดเย็บชุดที่ใช้ในงานราชพิธี งานรัฐพิธีและงานในโอกาสพิเศษ เช่น ชุดแต่งกายหรือชุดที่ตัดเย็บตามแฟชั่นสากลนิยมที่ใช้สำหรับงานต่าง ๆ เช่น การประกวดนางงาม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้แสดงถึงคุณค่าและความงดงามของผ้าไหมยกดอกลำพูน ที่ปรากฏแก่สายตาชาวไทยและต่างประเทศเป็นอย่างดี

ต่อมา เมื่อรัฐบาล มีนโยบายส่งเสริมภาคอุตสาหกรรม โดยหวังว่าจะทำให้อุตสาหกรรม จะทำให้มีความอยู่ดีกินดี มีชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้ต่อหัวหรือครัวเรือนที่สูงขึ้น และที่ลำพูนได้มีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ทำให้เกิดผลกระทบต่อแรงงานภาคเกษตรกรรมและหัตถกรรม อย่างรุนแรง คนหนุ่มสาวนิยมเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรมมากกว่าการทอผ้า การทอผ้าไหมยกดอกลำพูนจึงขาดแรงงานฝีมือสืบทอด และซบเซาลงอีกครั้งหนึ่ง อาจเรียกได้ว่าเป็นจุดเสื่อมครั้งที่ 2 ก็ว่าได้

จุดเริ่มต้นกลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกในตำบลเวียงยอง

การทอผ้าของคนในตำบลเวียงยองมีมาแต่สมัยโบราณ ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวยองในเมืองลำพูน เมื่อปี พ.ศ. 2348 โดยเจ้าหลวงลำพูนได้มอบหมายให้ชาวยองที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเวียงยอง บ้านยู้ง และบ้านหลวย ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ฝั่งน้ำกวังทิศตะวันออก และนอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อให้ชุมชนเหล่านี้มีหน้าที่ทอผ้าให้แก่เจ้าเมืองลำพูน นั้นแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนนั้นมีฝีมือในการทอผ้าเป็นอย่างดี

ในยุคทองของผ้าไหมยกดอกลำพูน มีการตั้งโรงงานทอผ้าทั้งในคุ้มของเจ้าพงศ์แก้ว และโรงงานทอผ้าอื่นๆ หลายโรงที่ตั้งในเขตตำบลในเมือง ได้เกิดการจ้างแรงงานในการทอผ้าในโรงทอ ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านผู้หุงจากตำบลเวียงยองซึ่งมีพื้นที่อยู่ใกล้เขตตัวเมือง และการคมนาคมสะดวก ตลอดจนประชากรของตำบลเวียงยองส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือที่ชำนาญการทอผ้า อยู่แล้ว หรือให้นำกลับมาทอที่บ้าน ชาวบ้านตำบลเวียงยองมีอาชีพอื่นๆ ที่ไม่ใช่เกษตรกรรมถึงร้อยละ 70 แสดงว่าพื้นฐานการประกอบอาชีพเดิมไม่ใช่เกษตรกรรม ชุมชนที่มีการประกอบอาชีพทอผ้ายกดอกเป็นอาชีพหลัก คือ บ้านแม่สารบ้านตอง บ้านเวียงยอง บ้านศรีเมืองยู้ง และบ้านแม่สารป่าแดด (สุกัญญา สุวรรณมงคล.2544)

ดังนั้น เมื่อโรงงานทอผ้าเริ่มทยอยปิดตัวลง ทำให้ขาดรายได้มาจุนเจือครอบครัว ครอบครัวยกดอกมีขั้นตอนกระบวนการที่ซับซ้อน การลงทุนด้านวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้าไหมยกดอกค่อนข้างสูง ทำให้เป็นปัจจัยที่ช่างทอผ้าไม่สามารถลงทุนทอผ้าเองได้ จึงหันมาทอผ้าฝ้ายยกดอกแทน เพราะต้นทุนในการผลิตต่ำ และเกิดการรวมตัวกันในชุมชนทั้ง 4 ชุมชน ตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นในชุมชน ดังนี้-

1. กลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกบ้านแม่สารป่าแดด

ที่ตั้งกลุ่มอยู่ที่บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ที่ 2 บ้านแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน เป็นจุดศูนย์กลางผ้าทอและเป็นที่กระจายวัสดุในการทอให้แก่สมาชิกกลุ่ม ส่วนผลิตภัณฑ์ที่ทอได้จะนำไปจำหน่ายที่ข่วงหน้าวัดพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน หรือกระจายไปตามร้านค้าที่มารับไปขายตามจังหวัดต่างๆ

จากการสัมภาษณ์ นางยวงแก้ว ปรีชานุกูล (กรกฎาคม 2551) ประธานกลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกแม่สารป่าแดด สรุปว่า ในสมัยโบราณผู้สูงอายุในหมู่บ้านมีอาชีพทอผ้าเป็นอาชีพเสริมหลังฤดูทำนา ตนเองนั้นเริ่มทอผ้าอยู่ที่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 โดยเรียนรู้การทอมาจากมารดา ในปี พ.ศ. 2540 ได้เข้าไปรับจ้างทอผ้าในคุ้มเจ้าพงศ์แก้ว ได้เกิดเรียนรู้และมีความชำนาญในการทอผ้ายกดอก เมื่อเจ้าพงศ์แก้วเสียชีวิตลง ในปี พ.ศ. 2543 โรงทอผ้าก็ปิดตัวลง เนื่องจากขาดทายาทในการสืบทอดงานโรงทอ ด้วยความรักงานทอผ้าและความคิดว่าถ้าไม่สานอาชีพการทอผ้าต่อไป ศิลปะการทอผ้าฝ้ายและลวดลายที่งดงามบนผืนผ้าก็จะสูญหายไป จึงได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้ายยกดอกบ้านแม่สารป่าแดด โดยใช้บ้านของนางยวงแก้วเองเป็นที่ทำการกลุ่ม ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 51 คน โดยสมาชิกกลุ่มจะได้รับสวัสดิการใน 3 ด้านได้แก่ด้านเงินรายได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ด้านเงินปันผล และได้รับการพัฒนาคุณภาพโดยการไปศึกษาดูงานและฝึกอบรม ผลิตภัณฑ์ที่ทอประกอบด้วย ผ้าชิ้นผ้าฝ้ายยกดอก ผ้าสไบยกดอก ผ้าตัดเสื้อยกดอก

การดำเนินงาน/ข้อบังคับของกลุ่ม

1. สมาชิกที่ทอผ้าเบิกฝ้าย ดิ้น จากกลุ่มแล้วนำไปทอผ้าด้วยความตั้งใจเพื่อให้มีลวดลาย เนื้อผ้าที่ละเอียดสวยงาม

2. เมื่อสมาชิกทอผ้าเสร็จแล้วให้มาส่งที่กลุ่ม ทางกลุ่มจะพิจารณาราคาผ้าให้สมาชิกด้วยความยุติธรรม

3. เมื่อได้ผ้าทอจากสมาชิกมาแล้ว ทางกลุ่มทอผ้าจะนำออกจำหน่ายเพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนต่อไป

4. เงินรายได้ของกลุ่มร้อยเปอร์เซ็นต์ แบ่งออกเป็นดังนี้.-

- 4.1 เป็นค่าแรงในการซื้อผ้าของลูกสมาชิก 50 %
- 4.2 เป็นเงินปันผล หรือซื้อของขวัญให้สมาชิกที่มีการพัฒนาฝีมือให้ดีขึ้น 30%
- 4.3 เป็นสวัสดิการของสมาชิกในโอกาสต่างๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่
- 4.4 เป็นค่าใช้จ่ายทั่วไป เช่น ค่าเช่าสถานที่ในการขายผ้าทอ ค่าใช้จ่ายที่จำเป็น

2. กลุ่มทอผ้ายกดอกวัดต้นแก้ว

ที่ตั้งกลุ่มอยู่ที่วัดต้นแก้ว เลขที่ 67 หมู่ที่ 3 บ้านเวียงยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน พระครูไพศาลธีรคุณ เป็นประธานกลุ่ม

จากการสัมภาษณ์ นางบุญชุม ไชยสิทธิ์ (กันยายน 2551) สมาชิกกลุ่มผ้าทอยกดอกวัดต้นแก้ว สรุปรว่า ยายบุญชุม ได้เริ่มทอผ้าตั้งแต่อายุ 8 ปี โดยการสังเกตการณ์ทอของแม่ เมื่อแม่ทิ้งหูกทอผ้าไปทำงานบ้านอื่น ยายก็จะทอต่อจากแม่ และเรียนรู้ด้วยตนเองเรื่อยมา และเมื่อมีการตั้งโรงงานทอผ้าก็ได้เข้าไปรับจ้าง เกิดการเรียนรู้การทอจากในโรงงาน หลังจากแต่งงาน ยายได้ออกจากโรงงานทอผ้า มาค้าขาย จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 สามีเสียชีวิต จึงมีความคิดอยากจะทำผ้าที่ตนเองมีความรู้เพื่ออนุรักษ์ และสืบทอดต่อไป แต่ขาดอุปกรณ์ในการทอ จึงได้ปรึกษาท่านพระครูไพศาลธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว ขอตั้งเป็นโรงทอผ้าในวัด โดยมีผู้สูงอายุในระยะแรกเริ่มก่อตั้งด้วยกัน ได้แก่ ยายบัวไหล ไชยวงศ์ศรี ยายจันทร์เป็ง พลเวียง และยายแก้ว โดยได้รับการอนุเคราะห์จากโรงงานทอผ้ายายบัวเขียว อีสระ ที่โรงทอได้เปิดตัวลง มอบกี่ทอผ้า และอุปกรณ์ให้แก่ท่านพระครู จึงเป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มผ้าทอยกดอกวัดต้นแก้ว ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น จำนวน 25 คน ซึ่งส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้สูงอายุ และทอผ้าเพื่อมุ่งการอนุรักษ์ และสืบทอด ดังนั้น กี่ที่ใช้ทอจึงเป็นกี่พื้นเมืองทั้งหมด และมีกี่ประยุกต์ไว้เพื่อการศึกษา 1 หลัง

ท่านพระครูไพศาลธีรคุณ เจ้าอาวาสวัดต้นแก้ว ซึ่งเป็นเสมียนครู ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีกท่านหนึ่งที่ได้ให้ความสำคัญกับการทอผ้าของกลุ่มผู้สูงอายุ ท่านเห็นว่ากลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้ยามว่างจากการทำงานบ้านก็สามารถใช้เวลาว่างมารวมกลุ่มเพื่อทอผ้าฝ้ายยกดอก นอกจากจะเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแล้ว ยังสามารถจำหน่ายให้กับผู้สนใจและนักท่องเที่ยวได้ โดยท่านทุ่มเทแรงกายแรงใจสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ในการทอทั้งหมด ตลอดจนการจัดจำหน่าย

พระครูไพศาลธีรคุณ เล่าว่า เคยนำผ้าฝ้ายทอยกดอกของวัดต้นแก้วไปถวายแด่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ และยังคงนำไปถวายหม่อมเจ้าหญิงจันทร์ยุคล เมื่อคราวที่พระองค์ท่านเสด็จมาเยือนจังหวัดลำพูน จนทำให้ผ้าฝ้ายยกดอกของวัดต้นแก้วมีชื่อเสียงเพิ่มมากขึ้นอันเป็นความภาคภูมิใจของสมาชิกกลุ่มเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนั้น การดำเนินงานของกลุ่มทอผ้ายกดอกวัดต้นแก้วยังได้รับการสนับสนุนจากศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเมืองลำพูน โดยให้กับสนับสนุนการเผยแพร่และจัดสอนให้กับกลุ่มอาชีพและผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับผ้าฝ้ายยกดอก และได้จัดตั้งโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดต้นแก้วขึ้น เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวยองในจังหวัดลำพูนเอาไว้

3. กลุ่มทอผ้าศรีเมืองยู้

ที่ตั้งกลุ่ม อยู่ที่ศูนย์หัตถกรรมผ้าทอยกดอก ตั้งอยู่หน้าวัดศรีเมืองยู้ ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีนางมยุรี เตชะพลี เป็นประธานกลุ่ม สมาชิกทั้งหมด 51 คน

จากการสัมภาษณ์ นางมยุรี เตชะพลี (กรกฎาคม 2551) สรุปได้ว่า หมู่บ้านศรีเมืองยู้ เป็นหมู่บ้านที่มีการทอผ้ายกดอก มาตั้งแต่สมัยปู่ ย่า ตา ยาย นางมยุรีเองนั้นเริ่มทอผ้าตั้งแต่เด็กโดยเรียนรู้อาจากมารดา พอโตขึ้นจึงได้เข้าไปรับจ้างทอผ้าในโรงงานทอผ้าเจ้าพงศ์แก้ว ซึ่งในขณะนั้นในหมู่บ้านก็มีการทอผ้าฝ้ายยกดอกกันจำนวนมาก แต่ประสบปัญหาในการจำหน่าย เนื่องจากต่างคนต่างไปจำหน่ายทำให้ถูกพ่อค้ากดราคา ในปี พ.ศ. 2537 นางมยุรีได้เห็นปัญหาของการจำหน่ายผ้าทอดังกล่าว กอปรกับท้องที่การบริหารส่วนตำบลเวียงยองได้ให้การสนับสนุนการทอผ้า จึงออกจากโรงงานทอผ้า แล้วรวมกลุ่มผู้หญิงในหมู่บ้านมาทอผ้า มีการออกแบบและสร้างลวดลายสีสันใหม่ๆ และรวบรวมส่งจำหน่าย เริ่มแรกมีสมาชิก 51 คน

การดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลเวียงยอง จัดตั้งเงินทุนหมุนเวียนประกอบอาชีพ และได้ส่งเสริมให้มีการออมทรัพย์กลุ่ม ตลอดจนการตลาดครบวงจรก้าวสู่หมู่บ้านหัตถกรรมล้านนาผ้าทอยกดอก เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวได้แวะมาชมผ้าทอยกดอกที่บ้านศรีเมืองยู้โดยไม่ขาดสาย สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวในหมู่บ้านให้สามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

4. กลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแม่สารบ้านตอง

ตั้งที่ 61/1 หมู่ที่ 4 บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

โดยกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแม่สารบ้านตอง ได้เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2526 มีสมาชิกเริ่มก่อตั้ง จำนวน 33 คน โดยรวบรวมชาวบ้านจากแม่สารบ้านตอง ซึ่งประกอบอาชีพเสริมโดยการทอผ้าอยู่แล้ว และส่วนหนึ่งเคยไปรับจ้างทอผ้าที่โรงงานทอผ้าในเขตตำบลในเมือง เมื่อโรงทอผ้าปิดกิจการลง ขาดเงินทุนในการดำเนินงานต้องรับจ้างทอผ้าจากหมู่บ้านอื่น จุดเด่นของผ้าทอบ้านแม่สารบ้านตอง คือสามารถทอยกดอกแบบโบราณ มีสีสันสวยงามและมีความเป็นเอกลักษณ์จังหวัดลำพูน นอกจากนี้ ผ้าทอยกดอกของกลุ่มยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นผลิตภัณฑ์ระดับ 3 ดาว ในโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทยของจังหวัดลำพูน ปัจจุบันนี้มีการรวมกลุ่มเป็นแบบสหกรณ์ และมีสมาชิกเพิ่มขึ้น จาก 33 คน เป็น 42 คน ในระยะเริ่มต้นประธานกลุ่มได้แก่ นางจรรยา สาคร นายนพรัตน์ โสภา ตามลำดับ

กลุ่มผ้าทอทั้ง 4 กลุ่ม ในปัจจุบันได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมทั้งทางการ ประกอบอาชีพการทอผ้ายกดอก การให้ความรู้ข่าวสาร การช่วยประชาสัมพันธ์เพื่อการส่งเสริม การตลาดจากหน่วยงานต่างๆ มากมาย อันได้แก่

1. จังหวัดลำพูน
2. องค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน
3. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
4. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลำพูน
5. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดลำพูน
6. สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดลำพูน
7. กรมการศึกษานอกโรงเรียน
8. ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดลำพูน
9. เทศบาลตำบลเวียงยอง
10. สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน
11. สถาบันผ้าทอมือหรือภูมูชัย
12. ปรธานเครือข่ายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดลำพูน

สรุปประวัติและพัฒนาการของการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง

ระยะที่ 1 สมัยโบราณ (2348- 2447)

เริ่มตั้งแต่เมื่อชาวยองได้อพยพจากเมืองยองมาอยู่ที่ตำบลเวียงยอง ซึ่งการมาครั้งนั้นได้มีช่างฝีมือด้านต่างๆ อพยพมาด้วยโดยเฉพาะช่างทอผ้าฝีมือดี จนเจ้าหลวงลำพูนได้มอบหมายให้คนในชุมชนมีหน้าที่ในการทอผ้าให้แก่คุ้มหลวง ซึ่งการทอในขณะนั้นถ้าเป็นผ้าที่ทอสำหรับใช้นุ่งห่มจะทอผ้าฝ้าย และในคุ้มเจ้าก็จะมีการทอผ้าไหม และการทอยกดอกลายดอกพิกุลนั้นมีการทอมาแต่โบราณที่ลวดลายอาจจะไม่วิจิตรงดงาม จนเมื่อเจ้าหญิงส่วนบุญได้รับการถ่ายทอดการทอผ้ายกดอกจากเจ้าดารารัศมี แล้วนำมาฝึกหัดแก่คนในคุ้มและผู้สนใจทั่วไปจนทำให้ผ้าทอลายดอกพิกุลเป็นที่รู้จักแพร่หลาย จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน คนในตำบลเวียงยองส่วนหนึ่งได้เข้าเรียนรู้การทอจากในคุ้มแล้วออกไปทอที่บ้านถ่ายทอดให้บุตรหลานสืบมา

ระยะที่ 2 (2447- 2526) ยุคทองของผ้าไหมยกดอกจังหวัดลำพูน

เป็นช่วงเวลาที่ผ้าไหมยกดอกลายดอกพิกุลของจังหวัดลำพูน เป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก เพราะผ้าไหมยกดอก เป็นผ้าไหมชนิดพิเศษที่ทอขึ้นจากเส้นใยของตัวไหม มีคุณสมบัติพิเศษคือ เหนียว คงทน เนื้อผ้ามีความหนาแน่น เป็นเงา และมีประกายสวยงาม ทำให้ผู้สวมใส่

รู้สึกสบาย จึงเกิดโรงงานทอผ้าไหมยกดอกขึ้นทั้งในคุ้มหลวงและในเขตตำบลในเมืองนับสิบแห่ง เกิดการจ้างแรงงานโดยช่างทอที่เข้ารับจ้างทอผ้าในโรงทอผ้า ส่วนใหญ่เป็นหญิงสาวที่มาจากตำบลเวียงยอง เนื่องจากพื้นที่อยู่ใกล้ทำให้การเดินทางสะดวก กอปรกับมีฝีมือในการทอผ้าอยู่แล้ว เกิดการประยุกต์ลายดอกพิกุล โดยการนำลวดลายใหม่ๆ เข้ามาผสมผสาน

ระยะที่ 3 (2526 - ปัจจุบัน) ยุคผ้าฝ้ายยกดอก การทบทวนและสืบทอด

เนื่องจากความเจริญทางเทคโนโลยี เกิดโรงงานอุตสาหกรรมการทอที่ทันสมัยทำให้ผ้าทอจากโรงงานมีราคาถูก ภาวะด้านเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ ส่งผลให้ผ้าไหมลดความนิยม และโรงทอผ้าบางแห่งขาดทายาทสืบทอด ทำให้โรงงานทอผ้าหลายแห่งเริ่มปิดกิจการลง จึงหันมาทอผ้าฝ้ายที่ต้นทุนการผลิตจะต่ำกว่ามาก และเกิดการรวมกลุ่มทอผ้าในตำบลเวียงยองขึ้น เพื่อรวมตัวกันหาปัจจัยในการผลิต ช่องทางการตลาด และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในยุคนี้ได้มีการพัฒนาลวดลายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล และมีการออกแบบลวดลายใหม่ๆ อย่างมากมาย การทอผ้าลายดอกพิกุลเริ่มน้อยลง มีการทอลวดลายใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย จึงเกิดการร่วมกันในการวิจัยในโครงการผ้าทอลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และการสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1.5 องค์ความรู้เรื่องผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

กระบวนการทอฝ้ายยกดอกลายดอกพิกุล

ในการผลิตผ้าทอยกดอก ต้องอาศัยความรู้ความสามารถจากบุคคลต่างๆ คือ ผู้แกะลาย ผู้ออกแบบลายผ้า ผู้ชำนาญในการตั้งดอก ทำเขาดอก และผู้ทอ งานทอฝ้ายยกดอกเป็นงานประณีตซับซ้อน ผู้ทอต้องมีสมาธิสูง และความละเอียดอ่อน

จากการศึกษาด้านกระบวนการทอฝ้ายยกดอกจะประกอบด้วย วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้า และขั้นตอนการทอ ซึ่งจะนำเสนอโดยละเอียดในแต่ละส่วน ดังนี้

1. วัสดุอุปกรณ์ทอผ้า

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้ามี 2 กลุ่ม ได้แก่ เครื่องมือทอผ้า และด้ายกับเครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมด้าย ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีอุปกรณ์ปลีกย่อยแตกต่างกันออกไป ดังนี้

1.1 เครื่องมือและอุปกรณ์การทอผ้า

เครื่องมือทอผ้า เรียกว่า กี่ ซึ่งการทอผ้าสมัยก่อนจะเรียกว่า "ทอหูก" หูกหมายถึงกี่นั่นเอง ในตำบลเวียงยองปัจจุบันแยกลักษณะของกี่หรือหูก ได้เป็น 2 แบบ แบบหนึ่งคือกี่พื้นบ้านหรือกี่พื้นเมืองดั้งเดิม อีกแบบหนึ่งคือกี่ประยุกต์

กี่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือที่ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้สัก, ไม้แดง เป็นต้น โครงสร้างเป็นโครงไม้รูปสี่เหลี่ยม เพื่อเป็นกรอบสำหรับใช้ยึดส่วนประกอบอื่นๆ ขนาดโครงสร้างของกี่มีความกว้างตั้งแต่ 100-134 ซม. ยาว 254-290 ซม. ความสูง 117-125 ซม. ติดตั้งโดยวางบนพื้น

ไม่ต้องยึดติดกับพื้น ยกย้ายไปมาได้ง่าย โครงที่ที่ใช้ในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้ของเดิมจากบรรพบุรุษหรือได้รับมรดกจากคัมภลวง และโรงทอผ้าที่ปิดตัวไปแล้ว นำมาปรับปรุงซ่อมแซมให้ดีแล้วนำกลับมาใช้ใหม่ ความจำเป็นในการซื้อโครงที่เฉพาะในช่วงเริ่มต้นเท่านั้น เพราะทำจากไม้เนื้อแข็ง จึงไม่มีปัญหาเรื่องปลวก จึงทำให้อายุการใช้งานยาวนาน สามารถซ่อมแซมปรับปรุงแก้ไขของเก่าได้อยู่เสมอ

ส่วนประกอบของกี่พื้นบ้าน ในกี่แต่ละตัวแยกส่วนประกอบได้ ดังนี้

1. **โครงกั** ทำหน้าที่ยึดและติดตั้งส่วนประกอบต่างๆ ให้อยู่ในตำแหน่งที่ถูกต้องและทำงานได้ ประกอบด้วยเสาสี่ต้น มีราวที่กระหนาบโดยรอบ ด้านข้างทั้ง 4 ด้าน ด้านล่างและด้านบนเพื่อความแข็งแรง

2. **ม้านั่ง** เป็นที่นั่งคนทอผ้า ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง กว้าง 6-8 นิ้ว ยาวกว่าความกว้างของโครงกัเล็กน้อย วางพาดกับราวที่กระหนาบด้านล่าง

3. **ฟืม** มีพื้นเป็นซี่ๆ คล้ายหวี เรียกพื้นฟืมหรือพื้นหวี เป็นเครื่องตบหรือกระแทกเส้นด้ายในขณะทอผ้า เพื่อให้เส้นด้ายเบียดตัวติดกับแน่นๆ ฟืมสมัยก่อนใช้ไม้ด้ามมีจักเป็นซี่เล็กๆ เรียงชิดกัน สำหรับสอดด้ายยืนเพื่อจัดเส้นด้ายให้อยู่ห่างกัน ใช้สอดเส้นด้ายยืน 2 เส้น ปัจจุบันใช้เหล็กเป็นวัสดุในการทำพื้นหวี แต่ใช้ไปนานๆ เกิดสนิม จึงมีการนำฟืมที่ทำมาจากสแตนเลสมาใช้ แต่ไม่เป็นที่นิยมเพราะราคาแพง ขนาดของฟืม ยาวประมาณ 117 ซม. กว้างประมาณ 6-8 ซม. พื้นหวีแต่ละเบอร์มีความถี่และห่างไม่เท่ากัน

4. **จะขัด** (ขอบฟืม) ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำมาจากไม้มี 2 ชั้นประกบกัน โดยมีด้านบน ด้านล่างใช้ประกบกันโดยทั้ง 2 ด้านเจาะเป็นร่องลึกไว้สำหรับใส่พื้นฟืมแล้วใช้เชือกมัดให้แน่น ด้านบนมีความกว้างกว่าด้านล่างเพราะใช้จับกระทบเส้นด้ายให้แน่น มีความยาวประมาณ 130 เซนติเมตร

5. **เขาย่ำ** หรือ เขาทูก หรือ ตะกอ/ตระกอ คือส่วนที่ใช้สอดด้ายเป็นด้ายยืน และแบ่งด้ายยืนออกเป็นหมู่ๆ ตามต้องการ เพื่อที่จะพุ่งกระสวยเข้าหากันได้สะดวก เขาทูกมีอยู่ 2 อัน แต่ละอันเวลาสอดด้ายต้องสอดสลับกันไปเส้นหนึ่งเว้นเส้นหนึ่ง ที่เขาทูกจะมีเชือกผูกแขวนไว้กับคานด้านบน โดยผูกเชือก 2 เส้น สามารถจะเลื่อนไปมาได้ ส่วนล่างผูกเชือกติดกับคานเหยียบหรือตีนเหยียบไว้ เพื่อเวลา ต้องการดึงด้ายให้เป็นช่องก็ใช้เท้าเหยียบคานเหยียบนี้ คานเหยียบจะเป็นตัวดึงเขาทูกให้เลื่อนขึ้นลง ถ้าหากต้องการทอเป็นผ้าลายๆ ก็ต้องใช้คานเหยียบหลายอัน

6. **คานเหยียบ** หรือตีนเหยียบ หรือไม้แป เป็นไม้ใช้สำหรับเหยียบเครื่องบังคับตะกอ เพื่อให้เชือกที่โยงต่อมาจากเขาทูกหรือตะกอดึงด้ายยืนให้แยกออกเป็นหมู่ ขณะที่ช่างทอพุ่งกระสวยด้าย พุ่งเข้าไปขัดด้ายยืนให้เกิดเป็นลวดลายต่างๆ

7. **สะพาน** เป็นไม้ที่ใช้สำหรับมัดผ้าที่ทอแล้ว ไม้แกนมัดผ้ามีขนาดความยาวเท่ากับกึ่งหรือเท่ากับความกว้างของหน้าผ้า

8. **มะลื้อ** (ลูกรอก) เป็นไม้กลมๆ ขนาดยาวประมาณ 8 ซม. เจาะรู ซ้ายขวาและตรงกลาง ในกึ่ง 1 ตัว จะใช้ลูกรอก 2 อัน ร้อยด้วยผูกโยงระหว่างเขาย่ากับคานข้างบน และไม้แปข้างล่าง เพื่อขยับให้เส้นด้ายชักรันขึ้นลง

9. **เขาดอก** ลักษณะคล้ายกับเขาย่า แต่เขาดอกใช้แบ่งเส้นด้ายตามลวดลายยกดอก อาจมีตั้งแต่ 4 – 200 ตัว เขาดอกใช้ในการสร้างลวดลายลงบนผ้าทอ วิธีการทำเขาดอกต้องอาศัยความชำนาญในการ “ตั้งดอก” คือการออกแบบลวดลายเส้นต่อเส้น ต้องอาศัยความละเอียดมาก ส่วนใหญ่ผู้ประกอบการทอผ้ายกดอกต้องจ้างช่างผู้ชำนาญทำเขาดอกตามลวดลายที่ต้องการ ราคาในการจ้างทำเขาดอกขึ้นอยู่กับความละเอียดของลาย และความกว้างของผ้าทอ ราคาอยู่ระหว่าง 300 – 700 บาท ซึ่งเมื่อจ้างช่างทำเขาดอกแล้ว สามารถเก็บไว้ใช้ได้ตลอด ไม่ต้องจ้างทุกครั้งที่จะทอ

10. **ไม้เกี่ยว** ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้กลมยาวประมาณ 20 ซม. ใช้ขัดฝ้ายเส้นยืนกับคานด้านบน เพื่อดึงให้เส้นฝ้ายตึง

อุปกรณ์การทอผ้า มีดังนี้

1. **กระสวย** คือ เครื่องมือที่ใช้บรรจุหลอดพุ่งด้าย สำหรับสอดไประหว่างช่องของเส้นด้ายยืน ทำให้เส้นด้าย 2 ชนิดสานกันจนเกิดเป็นเนื้อผ้า ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ขนาดยาวประมาณ 23-30 ซม. กว้าง 2-3-5 ซม. ต้นและปลายเรียว ตรงกลางมีช่องและแกนสำหรับบรรจุหลอดพุ่ง ส่วนใหญ่สามีสของผู้ประกอบการอาชีพ ทอผ้ายกดอก หรือช่างไม้ในหมู่บ้านจะเป็นผู้ทำขึ้นมาใช้กันเอง อายุการใช้งานก็นานตามอายุของวัสดุที่ใช้ราคาประมาณ 50 บาท

2. **ไม้หลาบ** คือ ไม้ที่ใช้สอดในระหว่างเส้นด้ายยืน เมื่อยกตะกอลายขึ้นเพื่อทำให้เกิดช่องว่าง สำหรับพุ่งกระสวยด้ายหรือด้ายที่ใช้ในการทอยกดอก ทำให้ลวดลายปรากฏบนเนื้อผ้า ไม้หลาบมีลักษณะแบนไปลาดด้านหนึ่งมนแหลมเล็กน้อย ส่วนใหญ่มี 2 ขนาดโดยแบ่งตามขนาด ดังนี้ ขนาดเล็กมีความยาวประมาณ 54 ซม. กว้างประมาณ 6 ซม. ใช้สำหรับการทอผ้าขนาดเล็กที่มีความกว้างน้อยกว่า 54 ซม. เช่น เชิงเล็ก เชิงใหญ่ ผ้าสไบ เป็นต้น ขนาดใหญ่มีความยาวประมาณ 127 ซม. กว้างประมาณ 7 ซม. ใช้สำหรับการทอผ้าขนาดใหญ่ เช่น ผ้าถุง เป็นต้น

3. **กรรไกร** ใช้สำหรับตัดด้ายหรือตัดผ้าทอที่สำเร็จแล้ว ซึ่งใช้กรรไกรทั่วไป

4. **เข็ม** ใช้ต่อด้ายหรือเย็บ หรือนำเส้นด้ายไปในที่จำกัด

5. **สายวัด** ทำจากริบบิ้นผ้าที่เขียนตัวเลขเหมือนสายวัดทั่วไป ใช้วัดผ้าที่ทอว่าได้ความยาวเท่าใด เพราะผ้าที่ทอเสร็จแล้วจะมัดนเก็บไว้ที่บ้าน

6. **เส้นด้ายผูกตะกอล** ใช้ต่อนกเขา

7. **ไม้ไขว้** ใช้สอดแยกเส้นด้ายไว้ตลอดการทอผ้า

การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิต

การทอผ้าทอดอกมีเกณฑ์ในการเลือกใช้อุปกรณ์การทอดอกที่เหมาะสม คือ มีแนวความคิดว่าผ้าที่ทอออกมามีลักษณะลวดลายหรือโครงสร้างสวยงามแปลกตา มีกรรมวิธีการผลิตที่รวดเร็ว คล่องตัว มีส่วนลดต้นทุนในการผลิตได้นั้น ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้สีและอุปกรณ์ที่เหมาะสม ดังนั้น การเลือกใช้หรือปรับปรุงอุปกรณ์ต่างๆ ให้ถูกต้อง จะเอื้อต่อการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ทอ กล่าวคือ ถ้าเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอมีความสะดวก และคล่องตัวดีจะทำให้เกิดความเพลิดเพลินในการทำงาน มีความสุขในการทำงาน และสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่มีคุณภาพ

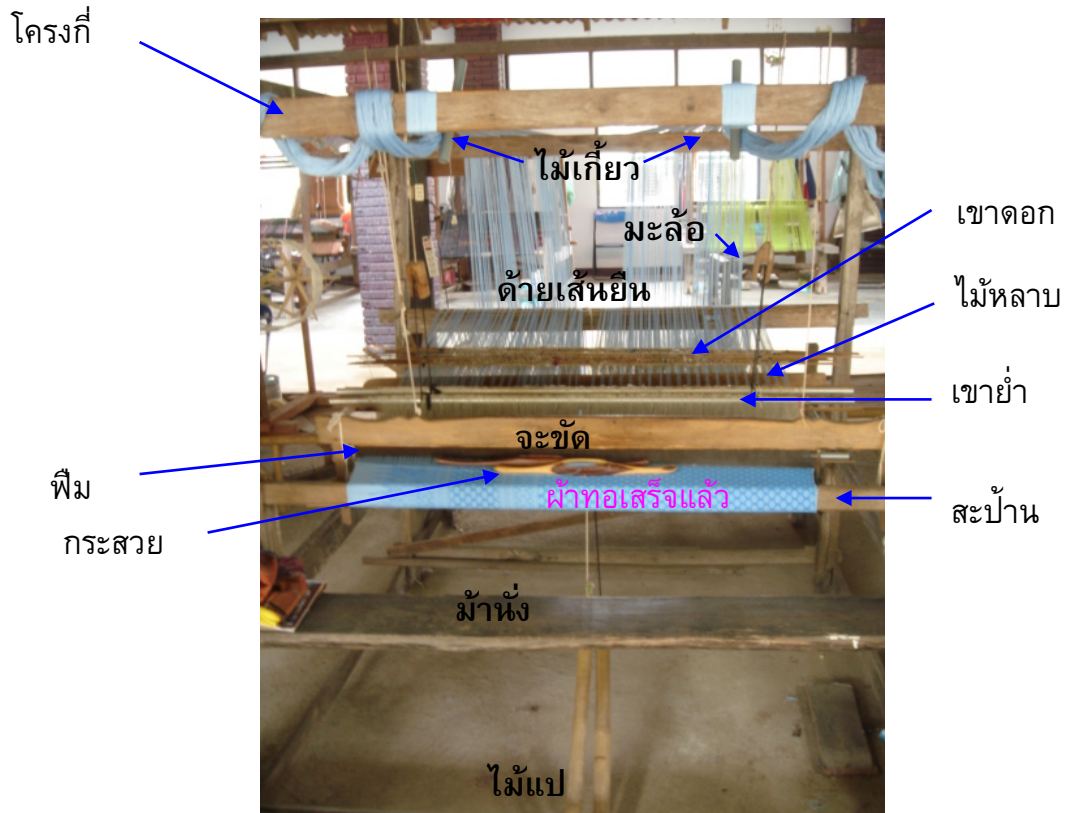
ดังนั้น จึงมีการคิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยขึ้นมาใช้ในการผลิต เช่น หางเหนที่ใช้ในการกรอถ่ายเข้าหลอด สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย แต่ปัจจุบันใช้ลวดจักรยานที่ถอดยางออกมาใช้แทน และมกัวะ เดิมใช้ไม้ไผ่สานทำเป็นหลอดเดินด้าย ต่อมาใช้มกัวะไม้ ปัจจุบันใช้กระป๋องนมผงขนาดใหญ่ และขนาดกลาง เจาะรูตรงกลางแทน และหลอดด้ายฟุ้ง เดิมทำด้วยไม้ไผ่ขนาดเล็ก ปัจจุบันหันมาใช้ด้ามถือลูกโป่งที่ทำจากพลาสติกแทน เหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนช่วยให้การทอผ้าง่ายและสะดวกขึ้นมากกว่าเดิม

นอกจากนี้ ยังมีการประยุกต์ที่พื้นบ้านขึ้น โดยการเพิ่มและดัดแปลงอุปกรณ์จากที่พื้นบ้าน ดังนี้.-

1. ไม้แกนหัวม้วนใช้สำหรับพันด้ายยืนที่ไว้นอกจากหลัก ช่วยทำให้ด้านเส้นยืนจัดเรียงเป็นระเบียบง่ายต่อการทอ
2. บันไดลิง เพื่อขนัดแกนม้วน
3. ไม้กระแทกกระด้างเป็นโครงไม้สี่เหลี่ยม ยึดพื้นไว้ แทนการใช้เชือกในกึ่งพื้นบ้าน ซึ่งจะทำให้การกระแทกมีแรงสม่ำเสมอทำให้เนื้อผ้าเนียนเรียบ

ซึ่งการใช้หัวม้วนจะช่วยให้ด้ายยืนเรียงกันอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้ทอสามารถทอผ้าได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น สำหรับไม้กระแทกกระด้างจะช่วยผ่อนแรงผู้ทอไม่ต้องออกแรงในการกระแทกพื้มมากและการกระแทกด้ายเส้นฟุ้งจะแน่น ทำให้เนื้อผ้าที่ทอออกมาเนียนเรียบมีลวดลายที่เด่นชัดสวยงาม (นพรัตน์ โสภา. สัมภาษณ์ : กันยายน 2551)

ความแตกต่างของผ้าทอดอกที่ทอด้วยที่พื้นบ้าน กับที่พื้นบ้านประยุกต์ คือเนื้อผ้าที่ทอด้วยที่พื้นบ้านจะไม่แน่นเนียนเรียบเท่าที่พื้นบ้านประยุกต์ และเนื้อผ้าทอแต่ละผืนก็ขึ้นอยู่กับแรงกระแทกผ้าของผู้ทอแต่ละคน ซึ่งตรงนี้ก็ถือว่าเป็นมนต์เสน่ห์ของหัตถกรรมผ้าทอ ที่ผ้าทอแต่ละผืนจะมีความงดงามที่แตกต่างกันไป ดังนั้น จึงมุ่งอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอมือจากที่พื้นบ้านต่อไป (พระครูไพศาลธีรคุณ. สัมภาษณ์ .กันยายน 2551)

กี่พื้นบ้าน

กี่พื้นบ้านประยุกต์

ภาพที่ 4.7 กี่พื้นบ้านและกี่พื้นบ้านประยุกต์

1.2 ด้ายกับเครื่องมือในการเตรียมด้าย

ด้วยในสมัยก่อน การทอผ้าในตำบลเวียงยองจะปลูกฝ้ายและปั่นฝ้ายใช้เอง เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย อีต กังยึงฝ้าย และกังปั่นฝ้าย การเตรียมเส้นด้ายจะเริ่มตั้งแต่

1. การอีดฝ้าย คือการนำดอกฝ้ายที่เก็บมาจากต้นนำมาตากแดดจนแห้งดีแล้ว นำเข้าเครื่องอีดหรือเครื่องรีดที่ชาวบ้านทำขึ้นเองเพื่อรีดเอาเมล็ดฝ้ายออก

2. การยึงฝ้าย คือการนำเอาฝ้ายที่ผ่านการอีดเมล็ดออกแล้ว ไปทำการยึงให้ฝ้ายแตกตัว อุปกรณ์ที่ใช้คือ กังยึงฝ้าย (คันธนู) และกระบุงขนาดใหญ่ วิธีการคือ นำฝ้ายที่เอาเมล็ดดอกออกแล้วใส่ในกระบุง โดยหันปากกระบุงมาทางผู้ยึง ด้านผู้ยึงก็จะใช้มือที่ถนัดจับคันธนู มืออีกข้างหนึ่งดีดสายธนู ให้ไปกระทบกับฝ้ายเพื่อให้แตกตัว ในการยึงฝ้ายต้องใช้มือทั้งสองข้างประสานสัมพันธ์กัน และใช้เทคนิคเฉพาะตัวในการดีด (การยึง) เพื่อให้ฝ้ายแตกตัวออกเป็นสำลี จากนั้นนำสำลีที่ได้มาวางบนพื้นเรียบ ใช้ไม้ไผ่เล็ก ๆ เหล่าเป็นแกนกลางวางทับบนสำลี แล้วกลิ้งเบา ๆ ก็จะได้สำลีเป็นแท่งยาว ๆ

3. การปั่นฝ้าย กรรมวิธีทำให้แท่งสำลี หรือ “หลูหลี” เป็นเส้นด้าย อุปกรณ์ที่สำคัญคือ “เผื่อน” หรือ กังปั่นฝ้าย ที่มีลักษณะเป็นเครื่องมือกลมมีแกนสำหรับหมุนสายพานเชื่อมกับ “แกนเหล็กใน” อีกที่หนึ่ง การปั่นฝ้ายเป็นขั้นตอนที่ค่อนข้างยาก เนื่องจากต้องบีบหลูหลี ออกมาเป็นเส้นด้าย ให้ได้ขนาดตามความต้องการอย่างสม่ำเสมอ

ในปัจจุบัน ช่างทอผ้าส่วนใหญ่จะไม่ปั่นฝ้ายเพื่อทอเอง เพราะไม่มีการปลูกต้นฝ้ายในพื้นที่เนื่องจาก ตำบลเวียงยองเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมทุกปี เป็นอุปสรรคต่อการปลูกต้นฝ้าย กอรั้งกับในปัจจุบันการทำผ้าเป็นการทอเพื่อการค้า ดังนั้น ด้ายที่ใช้จึงเป็นด้ายสำเร็จ เพราะสะดวกรวดเร็ว และเส้นด้ายมีคุณภาพดีกว่านั่นเอง แหล่งเส้นด้ายช่างทอส่วนใหญ่เดินทางไปซื้อที่จังหวัดเชียงใหม่ วัสดุที่นิยมใช้และสามารถหาซื้อได้ทั่วไปคือ

1. เส้นด้าย ฝ้าย เบอร์ 10 และเบอร์ 20
2. เส้นด้าย ผสมใยสังเคราะห์
3. ดิ้นประดิษฐ์ เบอร์ 8,12 และ 16

การเลือกเส้นด้ายในการทอผ้ายกดอก ผู้ประกอบอาชีพการทำผ้ายกดอก มีหลักในการเลือกคุณสมบัติดังต่อไปนี้

เส้นด้ายยีน ต้องมีขนาดเส้นผอม เส้นเล็ก ส่วนใหญ่ใช้เส้นด้านผสมใยสังเคราะห์ เพราะเส้นเหนียว ย้อมสีเรียบร้อย และที่สำคัญสีไม่ตก

เส้นด้ายฟุ้ง ต้องมีขนาดใหญ่กว่าเส้นยีน ส่วนใหญ่ใช้เส้นด้ายผสมใยสังเคราะห์ เพราะเส้นเหนียว ย้อมสีเรียบร้อย และที่สำคัญสีไม่ตก

ดิน มีหลายชนิดคือ ดินเงิน มีสีเทาคล้ายตะกั่ว ดินทอง มีสีเหลืองคล้ายทอง ดินนาถ มีสีแดงคล้ายนาถ สำหรับการเลือกใช้ดินชนิดต่าง ๆ ขึ้นกับสีเนื้อผ้าที่ออกแบบ โทนสีต้องใกล้เคียงกับเนื้อผ้าที่ทอจะทำให้ผ้าที่ทอมีราคาเพิ่มสูงขึ้น ลักษณะของดินมี 2 ลักษณะ คือ เส้นกลม และเส้นแบน เส้นกลมเป็นดินที่ใช้ในการทอผ้าไหม ราคาค่อนข้างสูง เมื่อใช้ดินลักษณะกลม ทอผ้า จะทำให้ผ้าที่ทอไม่แวววาวมากเหมาะสำหรับชุดที่ใช้ในตอนกลางวัน เส้นแบน เป็นดินที่นิยมใช้กันมาก เพราะราคาถูก เมื่อใช้ดินลักษณะนี้ทอจะทำให้เนื้อผ้าแวววาวเหมาะสำหรับชุดที่ใช้ตอนกลางคืน

ภาพที่ 4.8 ด้ายเส้นยืน

ภาพที่ 4.9 ด้ายเส้นพุ่ง

ภาพที่ 4.10 ดิน

เครื่องมือในการเตรียมด้าย

ในกรณีที่ปั่นด้ายเอง การเตรียมเส้นด้ายมีหลายขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การอีดฝ้าย การยึงฝ้าย การปั่นฝ้าย แต่ปัจจุบันด้ายที่ใช้เป็นด้ายสำเร็จ ดังนั้นการเตรียมด้ายจะมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ การกวักด้าย การโวนหรือเดินเส้นด้าย และการเข้าฟืม ซึ่งอุปกรณ์ มีดังนี้-

อุปกรณ์การกวักด้าย ประกอบด้วย

1. กวงกว้าง (ระวึง) ลักษณะคล้ายวงล้อ ทำจากไม้เป็นซี่ทางให้กว้างและให้แคบได้ตั้งอยู่บนหลัก หลักมีแป้นทำด้วยไม้จริงสอดเข้าสอดออกจากหลักได้และหมุนรอบตัว ใช้เพื่อทำให้เส้นด้ายคลี่ตัวออกเป็นวงกว้าง ไม่พันกัน แล้วนำไปกรอเข้าหลอดด้ายยืนและหลอดด้ายพุ่งต่อไป ลักษณะที่ดีของระวึงคือต้องสามารถยืดหยุ่นตามความกว้างของ วงเส้นด้ายได้ ส่วนใหญ่สามีของผู้ประกอบการอาชีพทอผ้ายกดอก หรือช่างไม้ในหมู่บ้านจะเป็นผู้ทำขึ้นมาใช้กันเอง

ภาพที่ 4.11 กวงกว้าง

2. หางเหน (ไห) คือเครื่องมือสำหรับการกรอด้ายเข้าหลอด ลักษณะเป็นวงล้อ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 72 ซม.ทำด้วยไม้แต่ปัจจุบันใช้ล้อรถจักรยานที่ถอดยางออกนำมาใช้แทนฐานแกนตั้งแกนวงล้อและแกนหลอดทำด้วยไม้ กว้างประมาณ 18 ซม. ยาวประมาณ 51 ซม. ระหว่างวงล้อและแกนหลอดมีเส้นเชือกผูกโยงเมื่อหมุนวงล้อก็จะทำให้แกนหลอดหมุนไปด้วย

ภาพที่ 4.12 หางเหน

3. มกัวะ (หลอดเดินด้าย) ในอดีตทำด้วยไม้ไผ่สาน ไม้ แต่ปัจจุบันใช้กระป๋องนมผงขนาดใหญ่ และขนาดกลาง เจาะรูตรงกลาง เพื่อใช้สวมกับแกนหลอดของหางเหน กรอด้ยเข้าหลอดด้าย ยืน เพื่อใช้สำหรับพันด้ายยืน

ภาพที่ 4.13 มกัวะ

4. หลอดด้ายพุ่ง เป็นไม้ไผ่ขนาดเล็ก ที่ใช้พันด้ายพุ่ง และดิน ที่ใช้ในการทอ ปัจจุบันใช้ ด้ามถือลูกโป่งที่ทำจากพลาสติก มีรูตรงกลาง ตัดเป็นท่อนๆ ยาวประมาณ 9 ซม. ความยาวของ เส้นด้ายในการพันหลอดด้ายพุ่งต้องไม่มากเกินไปเพราะต้องนำไปใส่ในช่องว่างของกระสวย

ภาพที่ 4.14 หลอดด้ายพุ่ง

อุปกรณ์การโวนด้ายหรือเดินด้าย ประกอบด้วย

1. รางโวน หรือรางคัน ทำมาจากไม้ หรือเหล็ก ยาวประมาณ 200 ซม. ติดห่วงเพื่อนำเส้นด้ายยื่นร้อยลอดแต่ละห่วงเพื่อทำการโวนต่อไป ซึ่งใช้เส้นด้าย 2 เส้นลอดห่วงดังกล่าว รางโวนจะต้องนำไปผูกไว้บนที่สูง เช่น ตงใต้ถุนบ้าน เป็นต้น

ภาพที่ 4.15 รางโวน

2. หลักระโวนด้ายหรือม้าเดินด้าย ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมกว้างประมาณ 31 ซม. ยาวประมาณ 200 ซม. ทำจากไม้หรือเหล็ก มีหลักเป็นหลักๆ 2 แถวๆละ หลัก ความสูงของหลักประมาณ 6-10 ซม. ฐานของหลัก 2 แถวจะเยื้องเหลื่อมกัน สำหรับคล้องด้ายที่สำหรับทำด้ายยืน สามารถทำด้ายยืนในการทอผ้าได้ยาวตามความต้องการ ซึ่งขึ้นอยู่กับจำนวนหลักที่พัน และมีความสะดวกในการโวนด้ายยืนตามต้องการโดยไม่ต้องใช้พื้นที่มากในการโหวตเครือ

ภาพที่ 4.16 หลักระโวน

อุปกรณ์การเข้าฟืม

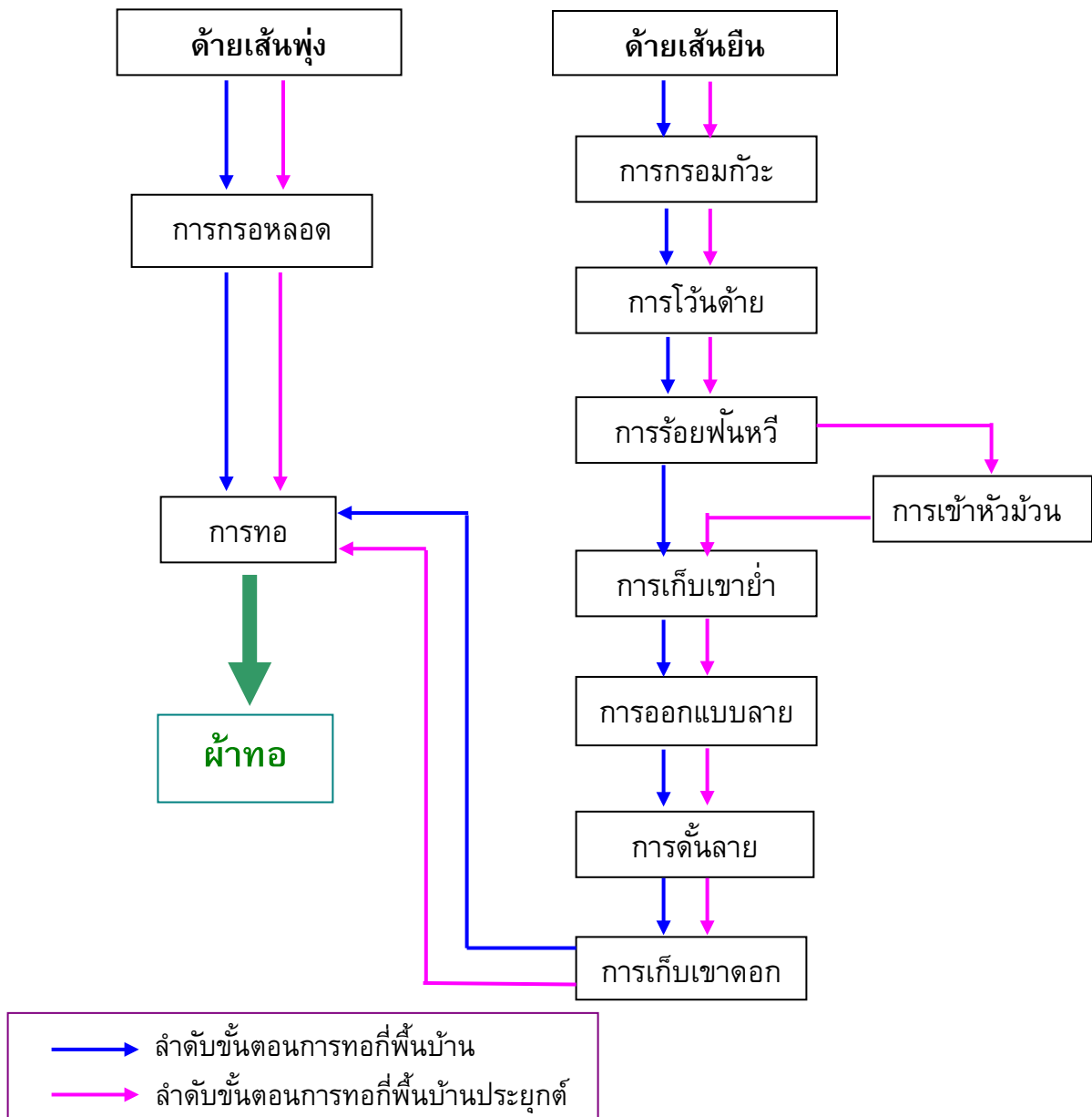
1. ตะขอเกี่ยวด้าย (เบ็ดเข้าฟืม) เป็นอุปกรณ์สำหรับเกี่ยวเส้นด้ายเข้าฟืม ทำด้วยเหล็ก ยาวประมาณ 8 นิ้ว ส่วนปลายทำเป็นตะขอไว้สำหรับเกี่ยวเส้นด้ายเข้าฟืม ซึ่งเส้นด้ายทุกเส้นจะต้องใช้ตะขอเกี่ยวด้ายสอดไว้ในฟืมจนเต็มทุกร่อง

2. ลำดับขั้นตอนการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล

การทอผ้ามีกระบวนการและขั้นตอน ดังนี้

1. การเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอ
2. การจัดเส้นด้ายเข้ารูปโครง
3. การทอเป็นผืนผ้า

แผนผังแสดงขั้นตอนการทอผ้ายกดอก กรณีการทอครั้งแรก

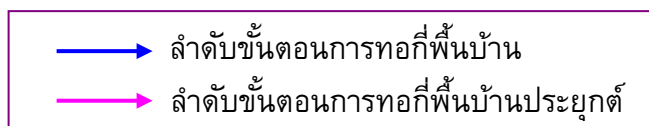
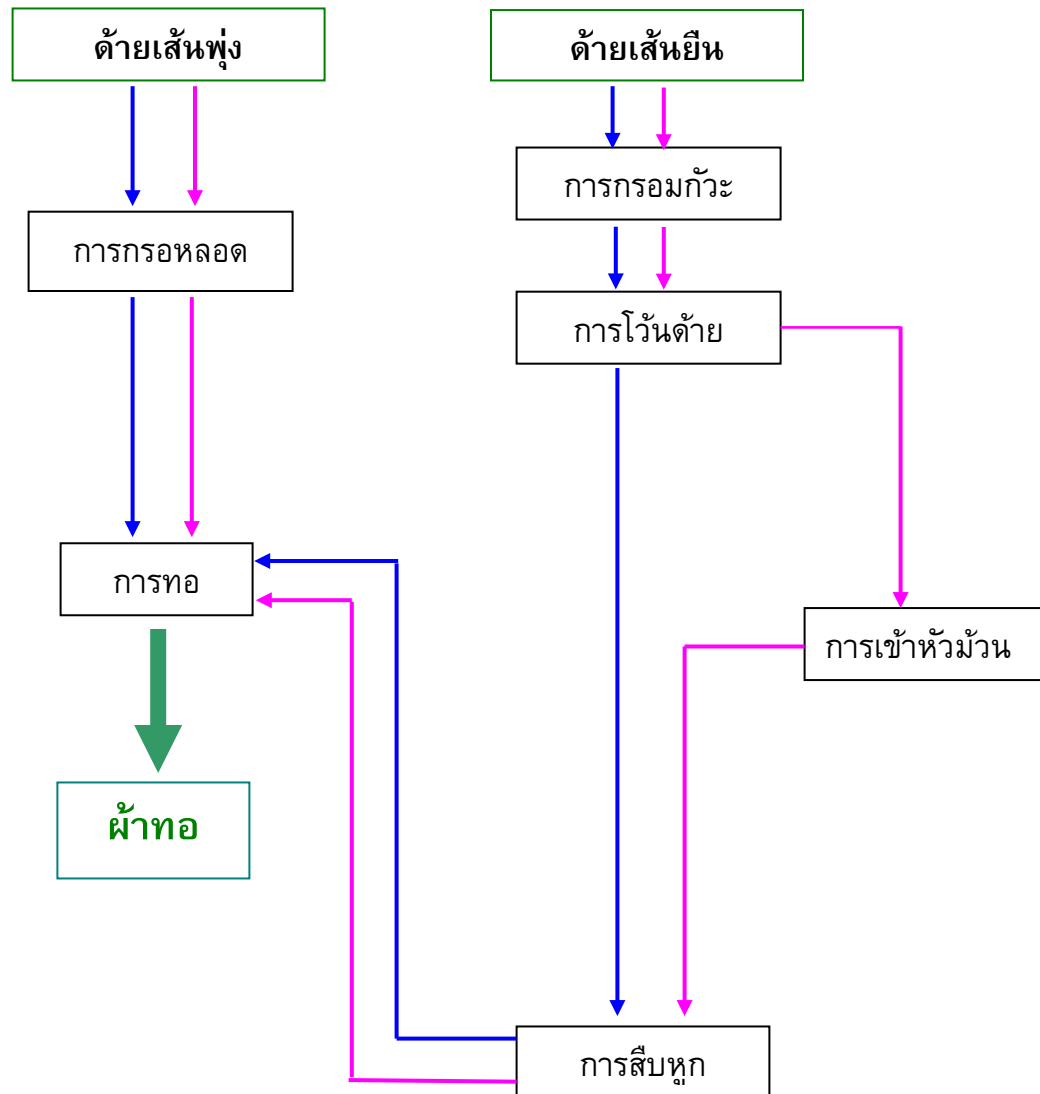

แผนภูมิที่ 4.1 ขั้นตอนการทอผ้ายกดอกกรณีทอครั้งแรก

แผนผังแสดงขั้นตอนการทอผ้ายกดอก กรณีการทอที่มีเครื่องแล้ว

เป็นกระบวนการทอที่เป็นการทอในครั้งที่ 2 และต่อ ๆ ไปที่ต้องการลวดลายเหมือนผ้า

ผืนเดิม

แผนภูมิที่ 4.2 ขั้นตอนการทอผ้ายกดอกกรณีมีเครื่องแล้ว

การเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอ

เส้นด้ายที่ใช้ทอเป็นด้ายสำเร็จรูป ไม่ต้องนำมาย้อมสี สะดวก ไม่เสียเวลาในการย้อมสี เส้นด้ายที่ใช้ทอผ้า มีเส้นด้ายยืนและเส้นด้ายพุ่ง มีลักษณะแตกต่างกัน ดังนี้

เส้นด้ายยืน เส้นด้ายยืนเป็นเส้นด้ายที่จะต้องนำมาทำเป็นโครงสร้างของผืนผ้าในส่วนของความยาวทั้งหมด โดยเส้นด้ายยืนจะนอนไปตามทางยาวของผืนผ้า ซึ่งจะขึงตั้งไปตามส่วนยาวของกี่ทอผ้า ฉะนั้นการเตรียมเส้นด้ายยืนจะต้องคำนึงถึงผืนผ้าที่จะทอว่าต้องการความยาวและความกว้างเท่าใด ใช้พื้นเบอร์อะไร และเส้นด้ายที่จะใช้นั้นใช้เส้นเล็ก-โต ขนาดเบอร์เท่าใด เมื่อทราบตามรายการดังกล่าวแล้ว เราจะมีตัวเลขคำนวณออกมาว่าเส้นด้ายยืนที่จะใช้ในการทอครั้งนี้จะใช้น้ำหนักเท่าใดจึงจะพอดี

เส้นด้ายพุ่ง คือเส้นด้ายที่นอนไปตามทางขวางของผืนผ้า ซึ่งจะขึงตั้งไปตามส่วนกว้างของกี่ทอผ้า การใช้เส้นด้ายพุ่งจะใช้เส้นด้ายขนาดเบอร์ใหญ่กว่าเส้นด้ายยืน ส่วนมากการทอผ้าเส้นด้ายฝ่ายใช้เส้นด้ายพุ่งคู่ (2 เส้น) นอกจากจะทำเนื้อผ้าพิเศษออกไปจึงจะมีการเปลี่ยนแปลง

การเตรียมเส้นด้ายยืน

ขั้นตอนการเตรียมเส้นด้ายยืน มีดังนี้-

1. การกรอหมักวะ(หลอดเดินด้าย) เครื่องมือที่ใช้ในการกรอด้ายยืน ได้แก่ กวงกว้าง หางเหน หมักวะ วิธีการเตรียมเส้นด้ายยืน นำเส้นด้ายยืนคลี่ออกสวมที่ระวิง ดึงเส้นด้ายจากระวิงไปพันที่หมักวะซึ่งสวมติดกับแกนของไน เมื่อหมุนวงล้อไนแกนไนก็จะหมุนดึงด้ายจากระวิงไปพันเข้าหมักวะ การกรอเส้นด้ายเข้าหมักวะจะต้องกรอให้ได้ปริมาณเส้นด้ายและจำนวนสีเพียงพอแล้ว จึงนำไปเดินด้ายหรือไว้บนเครื่องต่อไป

ภาพที่ 4.17 ขั้นตอนการกรอหมักวะ

2. การไว้นด้าย(เดินด้าย) คือการเตรียมเส้นด้ายเพื่อนำไปสร้างเป็นความยาวของผ้าทอ เมื่อเดินด้ายเสร็จแล้วเรียกว่าเครือหรือเส้นยืน ซึ่งจะเริ่มจากการดึงเส้นด้ายจากมกัวะร้อยผ่านราวไม้ แล้วดึงนำมวนตามพะขอ(หลักตั้ง) ช่างจะทำการกวักไขว้เพื่อให้เส้นด้ายซ้อนกัน เป็นการเรียงลำดับเส้นด้ายไปในตัว เมื่อกวักไขว้เสร็จแล้วก็นำไปเกี่ยวกับพะขอ ตั้งแต่พะขอแรกวนกลับไป กลับมาจนครบ พะขอที่ทำการกวักไขว้ช่างจะทำสัญลักษณ์ว่าได้เส้นด้ายจำนวนกี่เส้น การไว้นด้ายจะต้องคิดว่าผ้าที่ทอแต่ละครั้งต้องการความยาวเท่าใด และหน้ากว้างเท่าใด

หน้ากว้างของผ้า คิดจากจำนวนพันหวีทั้งหมดที่ใช้กี่ซี่แล้วเอาจำนวนมกัวะที่ตั้งในราว ตั้งมกัวะไปหารก็จะทราบว่าเป็นกี่เที่ยวจึงจะเต็มหน้ากว้างของผ้า ทั้งนี้ให้บวกริมผ้าทั้งสองข้างรวมไปด้วย

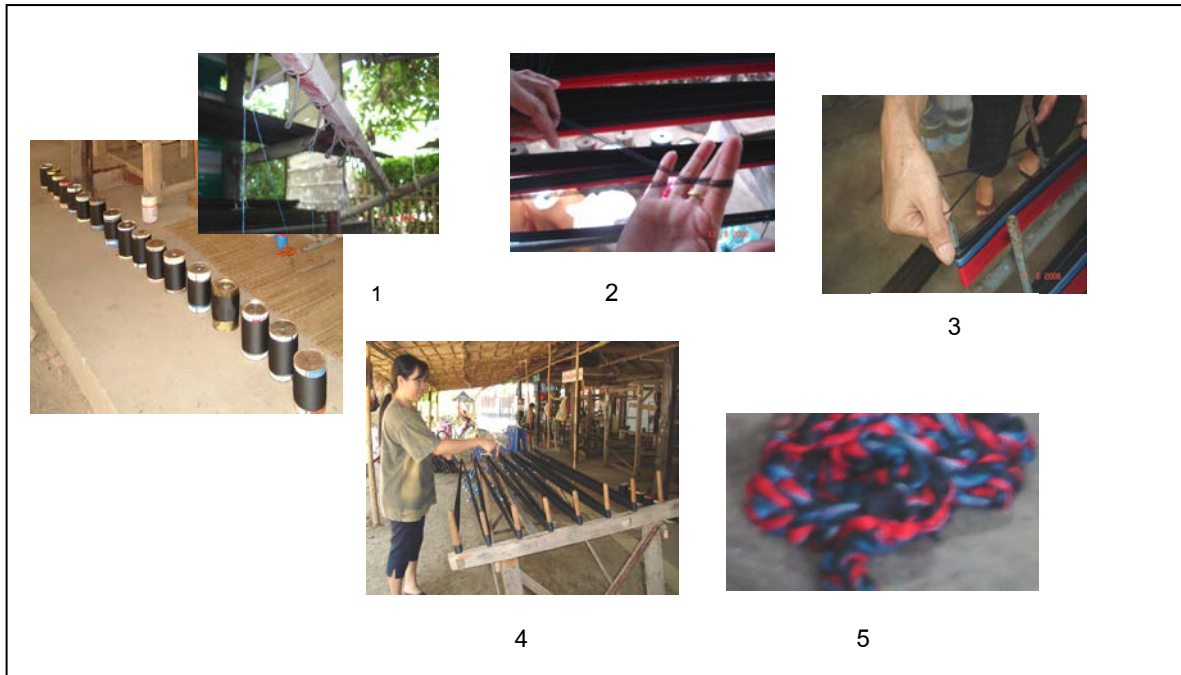
ความยาวของผ้า ให้นำจำนวนพะขอของม้าเดินด้ายว่าช่วงยาวของพะขอยาวเท่าใด

เช่นช่วงหลักยาว 5 เมตร ต้องการผ้ายาว 30 เมตร ก็จะต้องเดินไปคล้องหลักให้ได้ 6 หลัก หรือ 7 หลัก รวมทั้งหลักจับคนัดช่วงสุดท้ายด้วย แล้วเดินกลับโดยคล้องหลักจากหลักสุดท้ายจนถึงหลักเริ่มต้น ถือว่าครบจำนวน 1 เที่ยว ถ้าจะเดินเที่ยวต่อไปให้เอาไม่เรียวยาวที่ทบบนเส้นด้ายที่เดินครั้งแรกไว้ แล้วเดินเที่ยวที่ 2 พาดทับชั้นแรก จะได้มองเห็นว่าหลักไหนเดินซ้ำหรือเดินขาดไป เมื่อครบเที่ยวที่ 2 แล้ว ก็ชักไม้เรียวยาวยกขึ้นมาทับบนเที่ยวที่ 2 แล้วทำการเดินเที่ยวที่ 3 ต่อไปจนครบ จำนวนเที่ยวของหน้ากว้างของพันหวีที่ต้องการ

ส่วนหลักที่จับเส้นด้ายเข้าคนัดและสวมไว้ในหลักนั้นให้ใช้เชือกผูกไว้ กับเอ็นตั้งหลักปล่อยปลายเชือกให้ยาวทิ้งไว้ด้านเดียว สำหรับทับเส้นด้ายที่ถูกจับคนัดครบเที่ยวที่เดินเส้นด้ายแต่ละครั้ง โดยพาดทับไปพาดทับมาเพื่อสะดวกต่อการนับจำนวนเที่ยวว่า เดินด้ายได้กี่เที่ยวแล้ว เมื่อครบเที่ยวแล้วก็ให้แกะปลายที่ผูกไว้กับเอ็นตั้งหลักออก แล้วเอาปลายต่อปลายผูกไว้หลวมๆ เพื่อถอดออกต่อไป

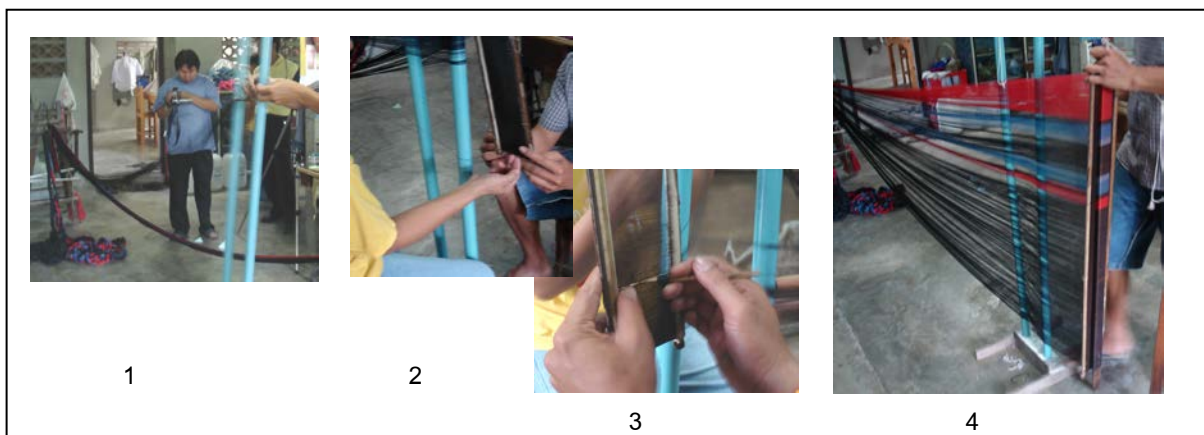
การร้อยเชือกแทนหลักคนัด หลังจากเดินเส้นด้ายเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องใช้เชือกด้ายเข้าไปร้อยแทนหลักคนัด โดยนำเอาปลายข้างหนึ่งร้อยเข้าหลักแรกแล้วสอดเข้าไปร้อยในหลักที่สอง นำปลายเชือกขึ้นมาข้างบนจะได้ปลายเชือกอยู่ด้านบนข้างละปลาย แล้วมัดปลายไว้หลวมๆ ทั้งนี้เพื่อกันเส้นด้ายหลุดจากชั้นไปรวมกัน

เมื่อผู้เชือกแทนหลักคนัดเรียบร้อยแล้ว ก็เริ่มปลดเส้นด้ายที่เดินไว้บนม้าเดินด้ายของหลักแรก (หลักเริ่มต้น) ออก แล้วถักเปียไปหาหลักที่ 2 และหลักที่ 3 ต่อๆ ไป จนถึงหลักสุดท้ายคือหลักคนัด แล้วดึงเส้นด้ายยืนออกจากหลักคนัด เพื่อนำไปทำการร้อยเข้าพันหวีในขั้นต่อไป

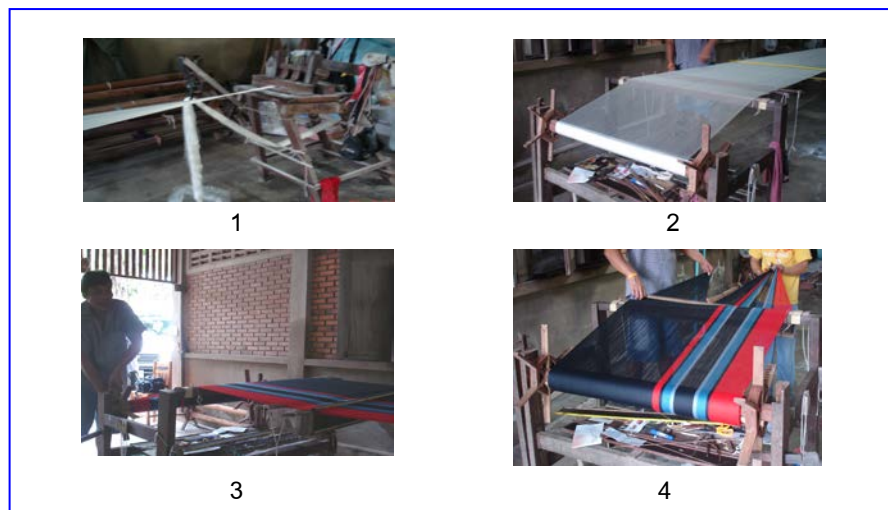
ภาพที่ 4.18 ขั้นตอนการโวนด้าย

3. การร้อยพันหวี (การเข้าฟืม) คือ การสอดเส้นด้ายยืนด้านที่เก็บขัดกันเข้าไปในช่องของพันหวีช่องละ 2 เส้น เส้นด้ายแต่ละคู่ในช่องจะสลับกันเป็นเส้นขึ้นและเส้นลงตามการสับของเขาย่ำขณะทอผ้า โดยมีวิธีการร้อยพันหวีดังนี้ หลังจากนำเส้นด้ายที่เดินเสร็จและคล้องกับหลักคั่นที่เตรียมไว้สำหรับร้อยพันหวี แล้วก็ตั้งพันหวีฟิงกับหลัก ดึงเส้นด้ายจากหลักคั่นชั้นล่างสุดมาร้อยก่อน จากนั้นก็ดึงชั้นต่อๆ ไปมาร้อยจนครบ การร้อยใช้ไม้สอดเกี่ยวเส้นด้ายเข้าช่องพันหวีช่องละ 1 คู่ การร้อยพันหวีจะทำคนเดียวหรือ 2 คนก็ได้ คือ คนหนึ่งเลื่อนเส้นด้ายทีละคู่ อีกคนหนึ่งจะคอยใช้ไม้สอดเกี่ยวเส้นด้ายเข้าช่องพันหวี การร้อยพันหวีจะกระทำเพียงครั้งแรกที่เริ่มทำเท่านั้น เพราะเมื่อทอผ้าครบตามจำนวนที่ต้องการ จะต้องเหลือเส้นด้ายยาวประมาณ 20 ซม. เพื่อใช้ในครั้งต่อไป หลังจากการร้อยพันหวีเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นการจบกระบวนการเตรียมด้ายยืนของที่บ้าน

ภาพที่ 4.19 การร้อยพันหวี

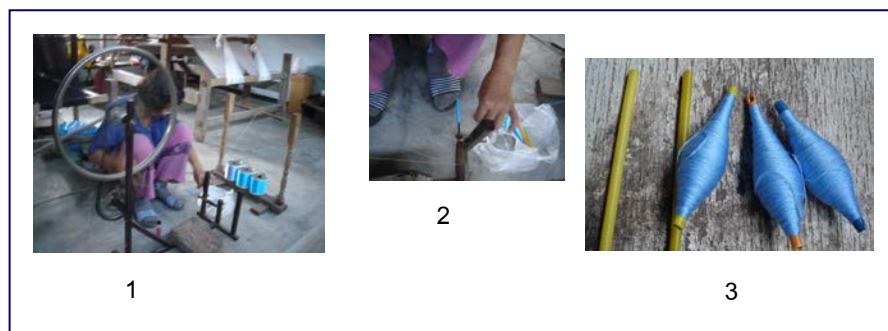
สำหรับกีประยุกต์ หลังจากเสร็จจากการร้อยพันหวีแล้ว จะเพิ่มกระบวนการเข้าหัวม้วน โดยเมื่อเข้าพันหวีเสร็จแล้วนำปลายด้ายด้านหนึ่งหนีบในเครื่องหนีบเพื่อใช้เป็นที่ยึด แล้วนำด้านที่ร้อยพันหวีมาผูกกับหัวม้วน ซึ่งจุดนี้จะเป็นจุดกึ่งกลางของผ้าซึ่งเป็นจุดที่กว้างไว้ โดยอาศัยพันหวีเป็นที่จัดเรียงเส้นด้าย เมื่อจัดเรียงเข้าที่แล้วก็หมุนหัวม้วนที่ละน้อยๆ ให้เส้นด้ายม้วนเข้ากับหัวม้วน ถ้าเส้นด้ายชีกันหรือจัดเรียงไม่เป็นระเบียบทำให้ผ่านพันหวียาก ก็ต้องหยุดหมุนหัวม้วนแล้วทำการคลี่เส้นด้ายให้เรียงกันแล้วม้วนต่อไปจนเสร็จ ถ้าต้องการเก็บพันหวีไว้ก็มัดพร้อมกับพันหวีได้ ถ้าไม่ต้องการเก็บพันหวีไว้ก็ถอดพันหวีออกแล้วมัด จากนั้นนำหัวม้วนไปขึ้นที่ต่อไปจบกระบวนการเตรียมด้ายยืนของกีพื้นบ้านประยุกต์

ภาพที่ 4.20 การเข้าหัวม้วน

การเตรียมเส้นด้ายพุ่ง

การกรอหลอดด้ายพุ่ง เส้นด้ายพุ่ง คือเส้นด้ายที่ทอดขวางไปตามส่วนกว้างของกีใช้พุ่งสานขัดกับด้ายยืน การเตรียมเส้นด้ายพุ่งคือ การกรอเส้นด้ายพุ่ง โดยใช้กวางกว้าง และหางเหน เช่นเดียวกับการกรอเส้นด้ายยืน ต่างกันที่เส้นด้ายพุ่งจะบรรจุในหลอดขนาดเล็กแทนมกัวะ และการเตรียมเส้นด้ายที่พุ่งมีลักษณะการเตรียมด้ายที่กล่าวมาแล้วเช่นกัน

ภาพ 4. 21 การกรอหลอดด้ายพุ่ง

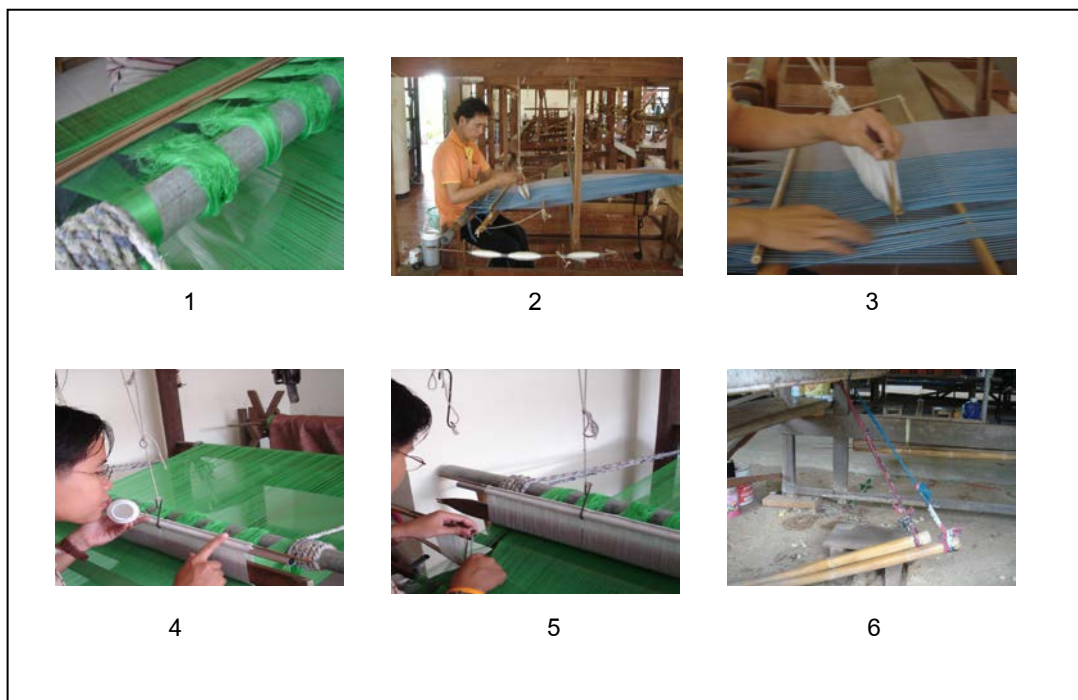
การจัดเส้นด้ายเข้ารูปโครง

เมื่อเตรียมเส้นด้ายที่ใช้ในการทอเรียบร้อยแล้ว ขั้นตอนต่อไปนำเส้นด้ายยืนที่เตรียมมา ประกอบกับอุปกรณ์ต่างๆ เข้าโครงก็ เพื่อนำไปทอในขั้นตอนสุดท้าย ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้.-

1. การเก็บเขา เป็นขั้นตอนสำคัญของการทอผ้า เพราะจะกำหนดให้การทอผ้าดำเนินไปได้ตามลวดลายที่ต้องการ แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

1.1 การเก็บเขาย่า (การทอดเหยียบ) คือ การคล้องด้ายยืน ที่เส้นขัดกันด้วยในล่อนทั้ง ด้านบนและด้านล่างของเส้นด้ายยืนทุกเส้น เพื่อให้เขาย่ายกเส้นด้ายขึ้นหรือดึงเส้นด้ายลงสลับกัน ขณะทอผ้า มีขั้นตอนการทำดังนี้.-

- มัดผ้าที่ต้องการจะเก็บเขาย่าเข้ากับก่
- ใช้ไม้เก็บเขาย่าช่วยในการเก็บเพื่อให้ช่วงเขาย่ามีขนาดเท่ากัน
- นำด้ายในล่อนมาเกี่ยวมัดที่ละเส้น ๆ จนครบทุกเส้น
- นำไม้ตีวามาใส่รูด้านบน นำท่อ พีวีซี มาใส่ด้านล่างเพื่อช่วยในการดึงให้เท่ากัน
- มัดท่อ พีวีซี กับไม้ตีวากับท่อ และทากาว กันลื่น เสร็จแล้วเก็บเขาย่าเส้นล่างต่อทำไปจนเสร็จเส้นล่าง หากทอรองจนทอแล้วพลิกไปเก็บอีกด้านทั้งสองเส้น
- ก่อนจะลงมือทอผ้านำเชือกมัดผูกโยงด้านล่างของเขาย่ากับคานเหยียบ

ภาพที่ 4.22 ขั้นตอนการเก็บเขาย่า

2. การออกแบบลวดลาย

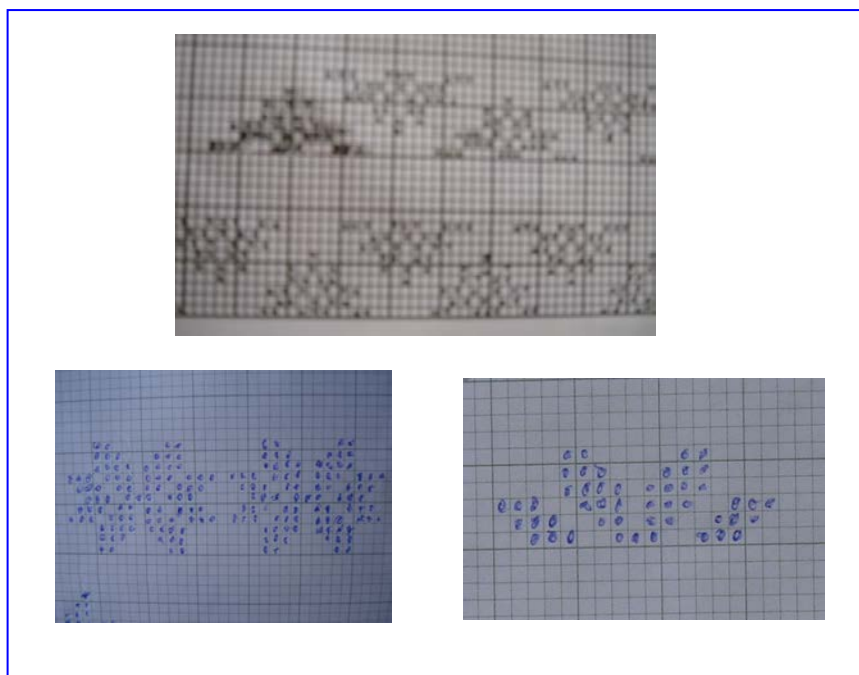
การออกแบบลวดลายของผ้าทอยกดอกนั้นจะมีด้วยกัน 2 ลักษณะ คือ

2.1 การแกะลาย เป็นกระบวนการเป็นการอ่านจำนวนเส้นด้ายขึ้นและลงในแต่ละเขาหรือไม่ โดยอ่านเส้นด้ายจากผ้าฝืนเดิม เพื่อให้การทอผ้าฝืนใหม่มีลวดลายของผ้าเหมือนผ้าฝืนเดิม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่อาศัยความชำนาญมาก

จากการสัมภาษณ์ นายนพรัตน์ โสภากันยายน.2551) พอสรุปวิธีการแกะลายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ได้ดังนี้

นำผ้าทอตัวอย่างมา 1 ผืน ช่างแกะลายจะดูช่องพื้นหวี โดยช่องหนึ่งจะมีสองเส้น แล้วดูลายเริ่มจากเขาที่ 1 ตั้งแต่เอวถึงเชิงไปที่ละลาย ซึ่งแต่ละเขาช่องว่างระหว่างลายจะลงและขึ้นไม่เหมือนกันแล้วจุดลายลงบนสมุดกราฟ โดยเริ่มดูลายจากครึ่งดอกเวลาจุดลายจุดครึ่งดอก ซึ่งเวลาทอผ้าจะทอไปกลับได้หนึ่งดอก ถ้าจุดลายผิดเวลาไปทอลายก็จะผิดตามที่เราจุดไว้

2.2 การจุดลาย เป็นกระบวนการจุดลายที่ต้องการทอลงบนกระดาษกราฟแล้วระบายสีลงในช่อง โดยใช้สีหรือเครื่องหมายสำหรับช่องขึ้นและช่องลงให้ต่างกันเพื่อให้เห็นลวดลายเด่นชัด การจุดลายนั้นจะจุดลายเพียงครึ่งดอก หรือครึ่งลาย ซึ่งเมื่อนำไปทอจะทอไปกลับทำให้ได้หนึ่งดอกหรือเต็มลาย

ภาพที่ 4.23 ภาพการออกแบบลาย

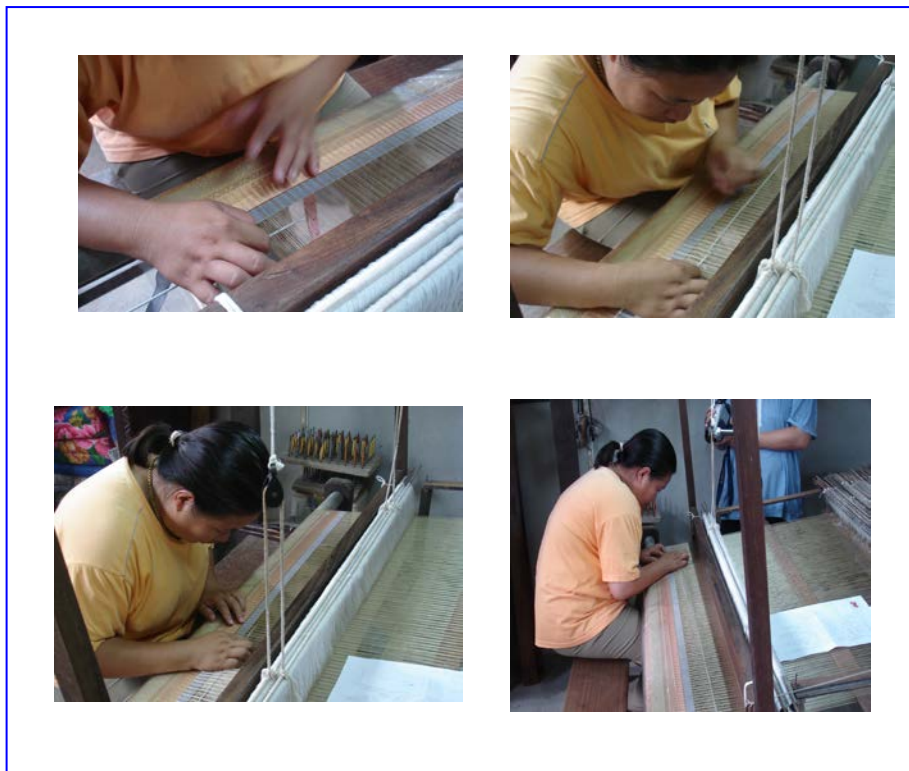
2.3 การดั้นดอกหรือดั้นลาย

การดั้นดอก คือการสร้างลวดลายตามรูปแบบที่ต้องการ โดยออกแบบบนกระดาษกราฟ ก่อน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความชำนาญมาก ซึ่งส่วนใหญ่การทำเขาดอกต้องช่างทำโดยเฉพาะ การดั้นดอก จะดั้นเพียงครึ่งหนึ่งของดอกเท่านั้น เพราะในการทอจะพุ่งกระสวยกลับไปมา

การดั้นดอกจะมีอยู่สองแบบคือ

1. การดั้นสด การดั้นสดเป็นการดั้นและทอไปด้วย ผ้าชนิดนี้จะเป็นผ้าที่ทำครั้งเดียวผืนเดียว จะใช้เวลานานและมีราคาแพง

2. การดั้นดอกเพื่อการเก็บเขาดอกจะทำให้ง่ายต่อการทอ และสามารถเก็บเขาดอกไว้สำหรับทอผ้าผืนต่อไปได้ เมื่อได้แบบจากกระดาษกราฟแล้ว ใช้เหล็กเส้นสั้น สอดเก็บลายแถวแรก โดยให้จุด 1 จุดแทนเส้นด้าย 2 เส้น หรือ 1 ช่องฟันหวี จากนั้นเอาเชือกมัดตรงหัวและตรงท้าย เพื่อไม่ให้หลุดโดยใช้ไม้ค้ำสอยด้ายขึ้นมา เมื่อครบหนึ่งแถวใช้ไม้ค้ำ 1 อัน หลังจากนั้นเริ่มเก็บแถวต่อไปจนครบตามแบบ เมื่อดั้นดอกเสร็จแล้วไม้ค้ำจะเรียงกันไปทีละอัน แล้วแต่ว่าจำนวนดอกจะใหญ่หรือเล็ก จากนั้นก็เก็บเขาดอกที่ดั้นลายไว้

ภาพที่ 4.24 การดั้นดอก

2.4 การเก็บเขาดอก

การเก็บเขาดอกเป็นการแยกเส้นด้ายยืนออกเป็นกลุ่มๆ โดยแยกเป็นเส้นยกและเส้นข่มตามลวดลายที่ต้องการ ซึ่งจะทำในกึ่งถัดจากฟืมโดยใช้ไม้หลายใหญ่สอดไประหว่างเส้นด้ายยืนที่ขัดกัน แล้วตั้งไม้คั่นขึ้นตามความกว้าง ซึ่งทำให้เส้นด้ายยืนแยกออกเป็น 2 ชุด ใช้ในล่อนหรือด้ายสอดเข้าไปในระหว่างเส้นด้ายยืนทั้งสองจากขวาไปทางซ้าย นำด้ายในล่อนมามัดติดกับไม้คั่น และใส่ไปตามไม้คั่นที่ยกขึ้น มือซ้ายจับไม้คั่น ส่วนมือขวาใช้แยกเส้นด้ายที่ต้องการมัด จากนั้นยกไม้คั่นขึ้น เขาที่อยู่ด้านล่างก็จะยกขึ้นตาม เอาไม้คั่นมัดด้ายในล่อนใส่ลงไปเขาที่ยกขึ้น ด้ายในล่อนจะคล้องกับเขาที่อยู่ด้านล่าง เก็บเหมือนด้านบนจนครบ เสร็จแล้วมัดหัว ท้าย และตรงกลางเหมือนด้านบน เสร็จทั้ง 2 อันแล้วแยกตะกอ เสร็จแล้วนำไปทอผ้าเป็นผืนต่อไป

ภาพที่ 4.25 การเก็บเขาดอก

2.5 การสีบहुก คือการนำเอาเส้นด้ายยืนที่เดินด้ายแล้วมาใส่โครงก่ คลี่เพื่อกระจายเส้นด้ายออก โดยวางไว้ที่ส่วนหัวของก่ทอผ้า จากนั้นนำเขาดอกที่เตรียมมัดไว้ที่สะพาน ดึงเส้นด้ายที่อยู่ในลายดอกที่เตรียมไว้พอประมาณ เพื่อที่จะประกบกับเส้นด้ายให้พอดี ตัดเส้นด้ายพอประมาณ แล้วเอาซี่ฝั้งรูดเส้นด้ายทั้งสองด้านให้มีความเหนียว บิดเส้นด้ายเป็นเกลียวที่ละเส้น โดยใช้ซี่เก้าหรือแป้งช่วยเพื่อให้เส้นด้ายที่มาจากเขาดอกและจากการรวมกันเป็นเส้นเดียวกัน จนครบลายดอกที่ละเขา-ดอก ขั้นตอนนี้ต้องอาศัยความชำนาญในการทำเพราะถ้าทำไม่ดีจะทำให้เส้นด้ายที่บิดต่อกันหลุด จากนั้นนำเขาย่ำขึ้น นำพันหรือขึ้นให้พ้นจากรอยต่อหรือรอยบิดของเส้นด้าย นำจะขัดใส่พันหัวทอผ้าไว้ประมาณ 2 นิ้ว

ภาพที่ 4.26 การสีบहुก

การทอผ้าเป็นผืน

การทอผ้าเป็นผืน คือการสานขั้วระหว่างด้ายยืนและด้ายพุ่งจำนวนมากจนเกิดเป็นเนื้อผ้า การทอถือว่าเป็นขั้นตอนสุดท้ายของผ้าฝ้ายยกดอก การทอผ้ายกดอกนั้นผู้ที่ออกแบบลายจะเป็นผู้กำหนดให้ผู้ที่ทอว่าให้ทออย่างไร ลักษณะใด ทั้งนี้เพราะผู้ทอไม่สามารถทราบได้ว่าผ้าฝ้ายยกดอกที่ตนเองเป็นผู้ทอนั้น มีลวดลายเป็นอย่างไร ยกเว้นผู้ทอเป็นผู้ออกแบบลายและตั้งดอกเองนั่นเอง การทอผ้าฝ้ายยกดอกนิยมทอด้วยกี่พื้นเมือง ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน อีกอย่างหนึ่ง การทอด้วยกี่พื้นเมืองนี้ ถ้าดึงเส้นด้ายให้พอดี ไม่ดึงเกินไป เนื้อผ้าที่ทอออกมา จะมีความหนาแน่น สม่่าเสมอ มีความสวยงาม ทนทาน และมีคุณค่าทางศิลปะมาก

การทอผ้ายกดอกมีขั้นตอน ดังนี้

1. นำหลอดด้ายพุ่งมาใส่ในกระสวย ซึ่งจะประกอบด้วย กระสวยด้ายพุ่ง กระสวยทำลายดอก และกระสวยทำเกสรดอก
2. ยกไม้ตัวเขาตอกขึ้น เอาไม้หลาบสอดเข้าไปจากด้านขวาไปจนถึงด้านซ้ายยกตั้งขึ้น เพื่อให้เกิดช่องว่างเอาไม้หลาบลง ลากเขาตอกกับไม้หลาบให้ออกห่างๆ กันกับเขาย่าพอประมาณ
3. เหยียบไม้แปลง จากนั้นพุ่งกระสวยด้ายพุ่งที่ต้องการ อาจจะเป็นเส้นด้ายหรือด้นแล้วแต่การออกแบบลักษณะของผ้า
4. ปลอ่ยเท้าที่เหยียบไม้แปะ จับพืมกระแทกเส้นด้าย 2 - 3 ครั้ง เสร็จแถวที่ 1 จากนั้นเก็บขึ้นทีละไม้จนครบ แล้วเก็บลง ขึ้น ลงสลับกัน เมื่อได้ผ้าทอประมาณ 8 -10 ซม. ให้ม้วนหมุนเก็บที่ไม้สะปัน ทำเช่นเดิมจนได้ความยาวครบจำนวนผ้า แล้วทอกรรมตาอีก 1 นิ้ว ไว้สำหรับตัด แล้วทอขึ้นผืนไว้อีกประมาณ 4 นิ้ว ไว้สำหรับม้วนเพื่อที่จะทอผ้าชุดต่อไป
5. คลายผ้าทอที่ม้วนไว้ ออก ทำการตัดผ้าให้ออกมาเป็นผืนจะได้ผ้าทอหนึ่งผืน แล้วก็ม้วนในส่วนที่ทอสำหรับผืนต่อไปเข้ากับกี่ จบกระบวนการทอผ้าหนึ่งผืน

ภาพที่ 4. 27 การทอผ้ายกดอก

3. ผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

จากการศึกษาพบว่าลักษณะผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลที่ผลิตกันในตำบลเวียงยอง สามารถแบ่งตามวัสดุที่ใช้ในการผลิต ดังนี้-

1. ผ้าฝ้ายยกดอก คือใช้เส้นฝ้ายในการทอ ทั้งด้ายพุ่งและด้ายยืน
2. ผ้าฝ้ายยกดิน คือใช้เส้นฝ้ายในการทำเป็นด้ายยืนและเส้นพุ่งใช้ดินในการพุ่งเป็นดอกตามลวดลาย
3. ผ้าฝ้ายยกไหม คือใช้เส้นฝ้ายในการทำเป็นด้ายยืน และเส้นพุ่งใช้เส้นไหมในการพุ่งเป็นลวดลาย
4. ผ้าไหมยกดอก คือใช้เส้นไหมในการทอ ทั้งด้ายพุ่งและด้ายยืน

สำหรับรูปแบบของผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายยกดอกลายดอกพิกุล มี 12 รูปแบบ ได้แก่

1. ฝ้ายกดินเป็นชุด คือผ้าทอยกดอกทั้งผืน โดยการใช้เส้นด้ายเป็นด้ายยืนและใช้ดินสร้างลวดลายของดอก การนำไปใช้ คือตัดเสื้อ หรือ ชุดต่างๆ มีขนาดกว้าง 40 นิ้ว ความยาว 3.6 เมตร

2. ฝ้ายกฝ้ายเป็นชุด คือผ้าทอยกดอกทั้งผืน โดยใช้เส้นด้ายทั้งด้ายเส้นยืนและเส้นพุ่ง การนำไปใช้ คือ ตัดเสื้อและชุดต่างๆ มีขนาดกว้าง 40 นิ้ว ความยาว 3.6 เมตร

3. ฝ้ายกปนดินเป็นชุด คือผ้าทอยกดอกโดยใช้เส้นด้ายในการทอเชิงขึ้นเท่านั้น ส่วนตัวขึ้นและผ้าตัดเสื้อสร้างลวดลายยกดอกโดยดิน และใช้เส้นด้ายเป็นเส้นยืน การนำไปใช้ คือ ตัดเสื้อและชุดต่างๆ มีขนาดกว้าง 40 นิ้ว ความยาว 3.6 เมตร

4. ผ้าตัดเสื้อยกดอกหน้าแคบ คือผ้าทอยกดอกที่มีขนาดกว้าง 18 นิ้ว ความยาว 5 เมตร ซึ่งจะไม่ทอในส่วนของเชิงขึ้น โดยใช้เส้นด้ายในการทอตัดเสื้อเท่านั้น สร้างลวดลายยกดอกโดยดินหรือเส้นด้าย และใช้เส้นด้ายเป็นเส้นยืน การนำไปใช้ คือตัดเสื้อและชุดต่างๆ

5. ผ้าตัดเสื้อยกดอกหน้ากว้าง คือผ้าทอยกดอกที่มีขนาดกว้าง 42 นิ้ว ความยาว 2 เมตร ซึ่งจะไม่ทอในส่วนของเชิงขึ้น โดยใช้เส้นด้ายในการทอตัดเสื้อเท่านั้น สร้างลวดลายยกดอกโดยดินหรือเส้นด้าย และใช้เส้นด้ายเป็นเส้นยืน การนำไปใช้ คือตัดเสื้อและชุดต่างๆ

6. ผ้าขึ้นยกเชิง คือผ้าถุงที่ทอเชิงขึ้นเป็นลวดลายยกดอก แต่ตัวขึ้นทอเป็นผ้าพื้นธรรมดา ในการทอเชิงขึ้นนั้นยกได้ทั้งเส้นด้ายและดิน

7. ผ้าขึ้นยกทึบ คือผ้าถุงที่ทอเชิงขึ้นด้วยลวดลายยกดอก และทอตัวขึ้นด้วยลวดลายยกดอก ใช้ทั้งเส้นฝ้ายและดินในการทอ

8. สไบพาดบ้ายกดอกทั้งผืน คือผ้าฝ้ายยกดอกที่มีขนาดความกว้าง 20 ความยาว 2 เมตร โดยสร้างลวดลายดอกโดยดินหรือเส้นด้าย และใช้เส้นด้ายเป็นด้ายยืน การนำไปใช้คือ ตกแต่งเสื้อหรือชุดต่างๆ ในการตัดเย็บ หรือนำไปพาดบ่า

9. สไบคลุมไหล่หรือสไบหม่ยกดอกทั้งผืน คือผ้าฝ้ายยกดอกที่มีขนาดความกว้าง 40 เซนติเมตร ความยาว 2.5 เมตร โดยสร้างลวดลายดอกโดยดินหรือเส้นด้าย และใช้เส้นด้ายเป็นด้ายยืน การนำไปใช้คือตกแต่งเสื้อหรือชุดต่างๆ ในการตัดเย็บ หรือนำไปคลุมไหล่

10. ผ้าทอยกเชิงเล็ก กลาง ใหญ่ คือผ้าฝ้ายยกดอกที่มีความยาวประมาณ 1.8 เมตร ความกว้างที่แตกต่างกัน ดังนี้ คือเชิงเล็กมีความกว้าง 30 เซนติเมตร เชิงกลางเล็กมีความกว้าง 40 เซนติเมตร เชิงใหญ่มีความกว้าง 50 เซนติเมตร ลักษณะการทอเหมือนเชิงชั้น โดยสร้างลวดลายยกดอกโดยดินหรือเส้นด้ายและใช้เส้นด้ายเป็นเส้นยืน การนำไปใช้ คือใช้ตกแต่งเป็นตีนผ้าชั้น หรือตกแต่งเสื้อหรือชุดต่างๆ

11. ผลิตภัณฑ์ประยุกต์ คือการนำผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลมาประดิษฐ์ประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น ได้แก่ กระเป๋าถือ ถุงย่าม ผ้ารองจาน เป็นต้น

12. ตุ้ง เป็นผ้าทอที่มีความกว้างประมาณ 10 นิ้ว ยาว 1.5 เมตร ขึ้นไป ส่วนมากทอด้วยฝ้าย หรือฝ้ายปนดิน เดิมเป็นผ้าที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ปัจจุบันได้นำมาเป็นเครื่องประดับ ตกแต่งอาคารและสถานที่ด้วย

ภาพที่ 4.28 ผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

เอกลักษณ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง

จากการศึกษาพบว่า ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง แบ่งตามวัสดุที่ใช้ในการผลิต ได้ 3 ชนิด คือ ผ้าฝ้ายยกดอก ผ้าฝ้ายยกดิน และผ้าฝ้ายยกไหม ด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์มีจำนวน 11 รูปแบบ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ ผ้าชิ้นยกทึบ รองลงมาคือ ผ้าชิ้นยกเชิงพร้อมผ้าพื้นตัดเส้น ในผืนผ้าที่แสดงถึงลักษณะพิเศษเมื่อเปรียบเทียบกับผ้าทอแหล่งอื่น ๆ ดังนี้

1. สี

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลรุ่นเก่าที่พบทั้งหมดเส้นยืนจะเป็นเส้นฝ้ายสีดำ ส่วนด้วยพุ่งจะเป็นสีดำหรือแดง ปัจจุบันด้านเส้นยืนส่วนใหญ่ก็ยังคงสีดำอยู่ จะมีการแปรเปลี่ยนสีไปบ้างตามความต้องการของตลาด แต่กรณีที่ทอใช้เองยังคงเป็นสีดำ สีที่นิยมกันมากคือสีกลาง เช่น ครีมน้ำตาล สีครีมอ่อน สีน้ำตาลยกสีครีม สีเปลือกมังคุดยกสีชมพูอ่อน สีปูนแห้ง สีโอลด์โรส สีฟ้าใส เป็นต้นและเทคนิคการวางสี ถ้าต้องการให้แต่ละช่วงลายสีต่างกัน ด้ายยืนจะใช้สีสลับด้ายทอจะสีเดียวกันทั้งผืน ถ้าเปลี่ยนด้ายพุ่งสีสลับจะเปลี่ยนไป

2. โครงสร้างของผืนผ้า

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือผ้าชิ้น ผ้าชิ้นรุ่นเก่าจะเป็นผ้าชิ้นยกเชิง ต่อมาจะมีการเพิ่มลายทั้งผืนเป็นผ้าชิ้นยกเชิงยกทึบ ส่วนประกอบของชิ้นจะมี 2 ส่วน ได้แก่ ตัวชิ้น และเชิง ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือการถักทอส่วนประกอบของผืนผ้ามีความละเอียดอ่อน รอยต่อของช่วงลายแต่ละลายจะมีลายคอ ซึ่งส่วนมากจะเป็นลายประยุกต์ทำให้ช่วงลายแต่ละช่วงมีความกลมกลืนกัน และมีชื่อเรียกแต่ละช่วงลายเรียงลำดับตั้งแต่ต้นชิ้นขึ้นไปถึงเอว ดังนี้

เชิง ประกอบด้วย

พวันดิน ได้แก่ริมล่างสุดของผืนผ้าชิ้น ลายเชิงเดินเป็นลายสนฉัตร แต่ปัจจุบันเพื่อความอ่อนช้อย งดงามได้มีการเพิ่มลายดอกหรือลวดลายแทรกในหัวเชิง

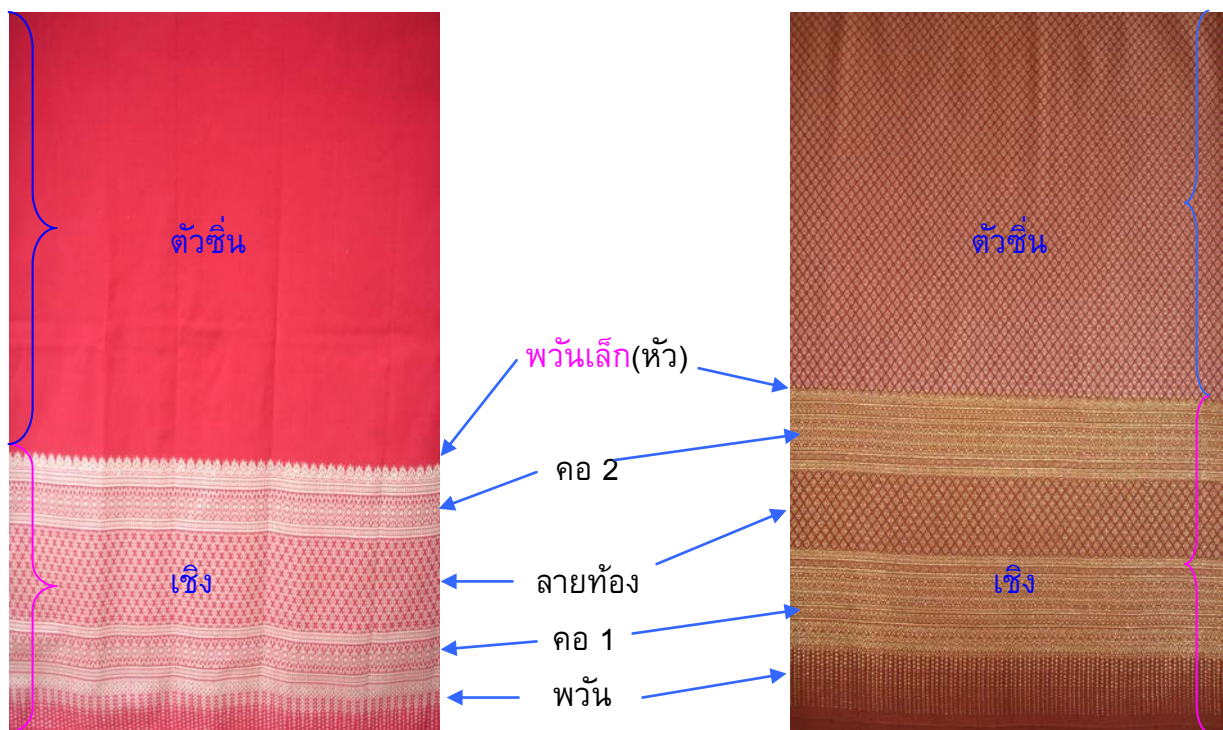
คอกที่ 1 คือส่วนที่ถักจากพวันดิน ลายคอส่วนมากจะเป็นลายประยุกต์ และจะมีคันทัดส่วนล่าง-บนของคอ อาจเป็นลายเล็กๆที่เป็นเส้นตรง หรือลายโค้งหยัก เพื่อให้เกิดการผสมผสานกับลายทอ ทำให้เกิดความกลมกลืนระหว่างลาย

ดอกทออง (เชิงกลาง) คือส่วนที่ถักจากคอกที่ 1 ไล่ไว้เพื่อเล่นลวดลายของเชิงผ้าให้มีความโดดเด่น โดยจะเป็นลายยกดอกพิกุล ในฝ้ายยกเชิงที่ลวดลายของเชิงกลางส่วนมากจะเป็นลายเดียวกันกับลายตัวชิ้น แต่อาจทำให้โดดเด่นโดยการใช้ดิน

คอกที่ 2 คือส่วนที่ถักจากดอกทออง จะใช้ลายเดียวกันกับคอกที่ 1

พวันเล็ก คือส่วนที่อยู่ถัดจากคอที่ 2 บางครั้งเรียกกงุลอย เพราะลวดลายมีลักษณะโค้ง หยักไปมาคล้ายงู ใส่ไว้เพื่อแยกส่วนเชิงกับตัวชิ้น และช่วยให้ลายเชิงกับลายตัวชิ้นไม่กระด้าง มีความกลมกลืนกัน

ตัวชิ้น เป็นส่วนที่มีความกว้างมากที่สุด อยู่ถัดจากพวันเล็กจนถึงเอว ในผ้าชิ้นยกเชิง ตัวชิ้นจะเป็นสีพื้นโดยการใช้ด้ายพุ่งสีเดียวกันตลอดทั้งผืน หรือหากต้องการสีสลับก็ใช้เส้นยืนในการสลับสีให้สวยงาม ส่วนในผ้าชิ้นยกเชิงที่บีบ ตัวชิ้นจะเป็นลายยกดอกพิกุลเต็มตัวชิ้น และส่วนมากจะเป็นลายเดียวกับลายท้อง

ผ้าชิ้นยกเชิง

ผ้าชิ้นยกเชิงที่บีบ

ภาพที่ 4.29 ภาพส่วนประกอบของผืนผ้า

3. ลาย

ลวดลายดอกพิกุล นับได้ว่าเป็นลายเฉพาะของเวียงยองที่โดดเด่น นอกจากเป็นลายที่มีความอ่อนช้อยในตัว แล้วในตัวลายดอกพิกุลเองยังสามารถแตกเป็นลายย่อยๆได้อีก โดยการเพิ่มจำนวนไม้ขึ้น หรือลดจำนวนไม้ลง ซึ่งลายดอกพิกุลก็จะแปรเปลี่ยนไป หรือมีการใช้ดินสีเกสรเพิ่มความโดดเด่น หรือนำลวดลายอื่นมาผสมผสานกับดอกพิกุล เกิดลายใหม่ขึ้นหลายลาย ทำให้ลายดอกพิกุลมีความหลากหลาย

กล่าวโดยสรุป ลักษณะเด่นของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของเวียงยอง เมื่อเทียบกับแห่งอื่นๆ ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลแต่ละผืนที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น คือ การวางสีคือสีเส้นยืนจะเป็นสีดำ หากจะเล่นลวดลายสีด้วยการใช้ด้ายเส้นยืนสลับสี และสีของผืนผ้าส่วนมากผู้ทอจะเลือกสรรสีกลางๆ ทำให้ผืนผ้าทอดูสวยงามนวลตา และลายเชิงมีความกลมกลืนด้านสี ด้านลวดลาย ทำให้เกิดความอ่อนช้อย งดงาม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความละเอียดอ่อนของผู้ทอหรือผู้ออกแบบลวดลาย และที่สำคัญตัวลายดอกพิกุลเป็นลายที่มีความอ่อนช้อยในตัว จึงทำให้ผ้าทอ ยกดอกลายดอกพิกุลของเวียงยอง มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป

4.1.6 ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ผลการศึกษาผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อผ่านจากผ้าทอลายดอกพิกุล พบว่าการเปลี่ยนแปลงกระบวนการการผลิตผ้าทอยกดอกพื้นเมือง ของหญิงชาวบ้านในชุมชน จากการทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้าน เปลี่ยนมาเป็นการทอเพื่อการค้า ซึ่งเป็นลักษณะทางเศรษฐกิจนั้น สรุปออกเป็น 2 ช่วงตามประเด็น ผู้ผลิต ผู้บริโภค รูปแบบและลวดลาย และความหมายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ได้ดังนี้

ระยะที่ 1 การทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

ผู้ผลิต

การทอผ้าจะถือว่าเป็นงานของหญิงชาวบ้านทุกคน หลังเสร็จสิ้นภารกิจการงานในสวนแล้ว จะทอผ้าไว้ใช้ เด็กหญิงอายุ 8-10 ขวบ เริ่มถูกฝึกให้ทอผ้าแล้ว และการทอผ้าจะแยกเป็นงานของผู้หญิงอย่างชัดเจน ในขณะที่ผู้ชายในสมัยก่อนจะทำงานอย่างอื่น เช่น การเลี้ยงสัตว์ การจักสาน เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน ดังคำกล่าวที่ว่า “ยามว่างจากนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” จึงกล่าวได้ว่าการทอผ้านั้นเป็นหน้าที่ของผู้หญิงโดยเฉพาะ หน้าที่ดังกล่าวนี้สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งถือได้ว่าเป็นมรดกตกทอดของคนในอดีตที่ส่งมอบให้แก่คนรุ่นปัจจุบัน โดยผ่านกระบวนการฝึกปฏิบัติจากย่า ยาย แม่ พี่น้องตลอดจนญาติหรือเพื่อนบ้าน

ลักษณะการถ่ายทอดการการทอผ้าเกิดจากการเห็นอยู่บ่อยๆ ทำให้เกิดความคุ้นเคย และซึมซับเอาความรู้ของการทอผ้าเข้ามาไว้ในตัวเอง จนสามารถนำไปทำเองได้จนเกิดความชำนาญ การถ่ายทอดเป็นแบบระบบครอบครัว เครือญาติ และความสัมพันธ์แบบเพื่อนบ้าน

งานทอผ้านั้นจะสร้างความสัมพันธ์ของผู้หญิงด้วยกัน ให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยเฉพาะในระบบครอบครัว คือการถ่ายทอดวิธีการทอผ้า จากยาย ย่า ถึงหลาน จากแม่ถึงลูก จากพี่ถึงน้อง ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ในที่นี้หมายถึงระบบสังคมในครอบครัว ที่ผู้ใหญ่จะได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนคุณธรรม จริยธรรม ระบบความคิดวิธีการดำเนินชีวิตอันดีงาม ให้แก่ลูกหลาน ได้นำไปประพฤติปฏิบัติต่อไป การทอผ้าจึงนับได้ว่าเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ ที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตของผู้หญิงในชุมชนโดยเฉพาะ

ระยะเวลาในการทอ จะใช้เวลาว่างหลังจากการทำนา ทำสวน และหมดภาระเรื่องงานบ้านแล้ว การทอผ้าผืนหนึ่งจึงใช้เวลานานนับเดือน

ผู้บริโภค

การผลิตผ้าทอในอดีตนั้นเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชนเป็นอันดับแรก หากมีเหลือเกินความต้องการ อาจนำไปแลกเปลี่ยนกับผลผลิตที่ผลิตไม่ได้จากชุมชนอื่น ผู้บริโภคจึงเป็นบุคคลในชุมชนนั้น ขณะเดียวกันการบริโภคภายในชุมชน ที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตและโอกาสอันหลากหลายของชุมชนที่เปิดโอกาสให้ในงานพิธีกรรมสำคัญๆ ประจำปี จะเป็นช่วงที่ผ้าทอยกดอกได้ถูกนำออกมาใช้ นอกจากจะเป็นการนุ่งห่มโดยตรงแล้ว ในการสวมใส่ผ้ายังเป็นโอกาสที่จะได้แสดงสถานภาพ และความสามารถของตนแล้ว ขณะเดียวกันการสวมใส่จึงเป็นเสมือนการสื่อสารข้อความบางอย่างไปยังบุคคลอื่นในชุมชนด้วย

การบริโภคผ้าชนิดต่างๆ ในชุมชนจึงอยู่กับเวลาและโอกาส เช่น ผ้าชิ้นยกเชิง ผ้ายาสูบจะนุ่ง หรือใช้ในงานบุญหรืองานประเพณีต่างๆ ผ้าทอบางอย่างผลิตขึ้นด้วยแรงผลักดันของพิธีกรรม เช่น ตุง นอกจากนั้น การบริโภคผ้าภายในชุมชนก็ไม่ได้มาจากการซื้อ เพราะเป็นการผลิตเพื่อใช้เอง หรือใช้เป็นของขวัญของกำนัล สำหรับบุคคลที่ผู้ผลิตมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมด้วย ผ้าทอยก ดอกที่ผลิตขึ้นในชุมชน จึงเพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยโดยตรง ไม่ว่าจะในชีวิตประจำวันหรือในพิธีกรรม

รูปแบบลวดลาย

รูปแบบลวดลายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในชุมชน ถูกผลิตขึ้นตามรสนิยมของชุมชนที่ได้รับการสืบทอดมาจากคนรุ่นก่อน ผ้าทอยกดอกจึงถูกผลิตซ้ำในรูปแบบลักษณะเดิม ด้วยเทคนิคและวิธีการแบบเดิม ภายใต้โครงสร้างรูปแบบ ลวดลายเดิมที่ง่ายๆ ไม่ซับซ้อนลวดลายของลายดอกพิกุลจึงไม่ค่อยวิจิตรบรรจงเท่าใดนัก และเนื่องด้วยข้อจำกัดของสีที่มีอยู่ไม่มาก ทำให้โทนสีที่ใช้ภายในชุมชนไม่แตกต่างไปจากเดิมมากนัก รูปแบบ ลวดลายจึงดำรงความเป็นศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านของตนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ความหมาย

การทอผ้ายกดอกเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงที่ผู้ชายไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว เว้นแต่ในกรณีของการสร้างเครื่องมือ ผ้าถูกแบ่งแยกประเภทตามเพศของผู้สวมใส่ ไม่มีการนำมาใช้ปะปนกัน เช่น ผู้หญิงจะไม่นำผ้าชิ้นไปรวมกับเสื้อผ้าของผู้ชาย หรือไม่นำไปวางพาดบนเครื่องมือทางการเกษตรที่ผู้ชายเป็นเจ้าของ และจะไม่วางพาดในที่สูง ด้วยผ้าถุงของผู้หญิงถือว่าเป็นของต่ำและไม่นำไปรวมในงานพิธีกรรม ผ้าแต่ละชนิดมีความหมายเฉพาะที่สื่อสารเข้าใจกันภายในชุมชน เช่น ความแตกต่างทางสถานะของผู้ที่สวมใส่โดยหญิงชาวบ้านจะสวมผ้าฝ้ายยกดอก ส่วนเจ้านายในคุ้มจะสวมผ้าไหมยกดอก หรือ ดุงจะใช้ในงานประเพณีหรือพิธีกรรมเท่านั้น หรือผ้าสไบผู้หญิงใช้ห่มในวันสำคัญทางศาสนาหรือในพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

ระยะที่ 2 การทอเพื่อการค้า (พ.ศ. 2457 เป็นต้นมา)

การทอผ้าเพื่อการค้าของผ้าทอยกดอกจังหวัดลำพูน เริ่มจากในคุ้มหลวงที่นำผ้าไหมยกดอกไปถวาย หรือเป็นเครื่องสักการะให้แก่เจ้านายชั้นสูงในเมืองหลวง แต่ด้วยความมั่งคั่งของฝืนผ้าจึงเกิดมีการสั่งซื้อผ้าไหมยกดอกขึ้นในวงสังคมชั้นสูงขึ้น จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการค้าผ้าไหมยกดอกลำพูน

เมื่อการคมนาคมขนส่งสะดวกขึ้น และนโยบายทั้งจากในราชสำนักที่ส่งเสริมให้สตรีในวังแต่งกายด้วยผ้าชิ้นมากกว่าการนุ่งโจงกระเบน และนโยบายของรัฐบาลที่มีแนวคิดให้ประชาชนแต่งกายแบบสากลนิยม จึงทำให้ตลาดผ้าไหมยกดอกขยายวงกว้างออกไปไม่จำกัดเฉพาะวงสังคมชั้นสูงและเจ้านายเท่านั้น จึงเกิดมีการตั้งโรงงานทอผ้ายกดอกขึ้นนับสิบกว่าแห่ง

ต่อมาเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมผ้าทอเจริญเติบโตขึ้น ผ้าทอจากโรงงานมีราคาถูกและมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมในลำพูน คนหนุ่มสาวเข้าไปทำงานในนิคมอุตสาหกรรม ทำให้ขาดแรงงานฝีมือสืบทอดในการทอ โรงทอผ้าจึงเริ่มทยอยปิดตัวลง การทอผ้าไหมต้องลงทุนด้านวัสดุค่อนข้างสูงทำให้ช่างทอผ้าไม่สามารถลงทุนทอผ้าเองได้ จึงหันมาทอผ้าฝ้ายยกดอกแทน และเกิดการรวมกลุ่มการผลิตผ้าทอยกดอกขึ้น

จากการศึกษา ผลของการทอผ้ายกดอกเพื่อการค้า มีดังนี้

ผู้ผลิต

ในการทอผ้ายกดอกเพื่อการค้า ผู้หญิงยังคงเป็นผู้ผลิตที่สำคัญ ซึ่งเข้าร่วมกระบวนการผลิตด้วยการเป็นลูกจ้าง แต่ศูนย์กลางการทอผ้าย้ายจากบริเวณบ้านมาเป็นในคุ้มหลวง โรงงานทอผ้าและ ในที่ทำการกลุ่ม ตามลำดับ ทำให้การซึมซับกระบวนการทอผ้าของลูกหลานหายไป การถ่ายทอดการเรียนรู้เป็นลักษณะการอบรมจากผู้จ้าง หรือจากกลุ่ม และเพื่อให้การผลิตให้มากและรวดเร็วแต่มีคุณภาพ จึงได้มีการพัฒนาเครื่องมือในการทอ และแบ่งแยกหน้าที่ในกระบวนการทอผ้าออกเป็นส่วนๆ ความรู้ของกระบวนการทอผ้าไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นอีกต่อไป ผู้ทอจึงทำหน้าที่

เป็นผู้ทออย่างแท้จริง ในขณะที่การทอผ้าในอดีตนั้นผู้ทอมีความรู้ทุกกระบวนการของการทอ การที่ผู้ทอจะทอผ้าได้สำเร็จได้นั้นจะต้องเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ด้วย นอกจากนั้นการแบ่งหน้าที่การทำงานในโรงงานทอผ้าทำให้เกิดผู้ชำนาญเฉพาะด้าน ในกระบวนการผลิต ความรู้และเทคนิคบางอย่างจึงอยู่ในวงจำกัดไม่แพร่กระจาย เนื่องจากมีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เช่น เรื่องการออกแบบ ลวดลาย การด้นดอก เป็นต้น และยังเป็น การขยายฐานผู้ผลิตให้กว้างขึ้น โดยรวมถึงผู้ชายด้วย และจากการพัฒนาเครื่องมือในการผลิต และมีการแบ่งหน้าที่กันทำให้ระยะเวลาในการผลิตผ้าแต่ละผืนน้อยลงจากเดิมมาก

ผู้บริโภคร

นอกจากจะใช้บริโภคในชุมชนแล้ว ผู้บริโภคปัจจุบันขยายออกไปนอกชุมชนอย่างกว้างขวาง นับตั้งแต่ชุมชนต่างถิ่นจนถึงชาวต่างประเทศ การบริโภคก็มีการบริโภคที่นอกเหนือจาก จุดมุ่งหมายเดิมและไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชน เช่น การซื้อผ้าชิ้นเพื่อนำไปทำผ้าผืน หรือ ผ้าทอที่ใช้ในพิธีกรรมหรืองานประเพณีต่างๆ เช่น ตุ้ม สไบ นำไปใช้ประดับและตกแต่งอาคาร หรือการบริโภคที่นอกเหนือไปจากประโยชน์โดยตรง เช่น ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ เป็นต้น

รูปแบบการบริโภคปัจจุบันเป็นการบริโภคด้วยการซื้อ มีใช้การแลกเปลี่ยนหรือเป็นของ กำนัลอีกต่อไป และการบริโภคของคนในชุมชนจากการใช้ในชีวิตประจำวันกลายมาเป็นในโอกาส สำคัญหรืองานประเพณีที่สำคัญประจำปี

รูปแบบและลวดลาย

รูปแบบและลวดลายของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลค่อยๆ เปลี่ยนไปจากเดิม เพื่อ ตอบสนองกับความต้องการและรสนิยมของบุคคลภายนอก จากงานหัตถศิลป์ปะพื้นบ้าน ปรับเปลี่ยนเป็นงานหัตถศิลป์ปะพื้นเมือง

ด้านลวดลายมีการพัฒนาลายดอกพิกุล เริ่มจากการเพิ่มจำนวนไม้ของลายดอกพิกุล การนำลายอื่นเข้ามาผสมผสานกับลายดอกพิกุล จนกระทั่งมีการคิดค้นลวดลายใหม่ๆ ออกมา มากมาย เพื่อให้เกิดความหลากหลาย แต่อย่างไรก็ตามลายดอกพิกุลก็ยังเป็นที่นิยมของผู้บริโภค อันเนื่องจากตัวลายเองมีความงดงามในตัว ด้านรูปแบบ มีการประยุกต์ให้เกิดความหลากหลาย เหมาะสมกับการไปใช้ในสังคมปัจจุบัน เช่นผ้าทอยกดอกสำหรับตัดเสื้อหน้ากว้าง หน้าแคบ เป็นต้น ด้านสี มีการใช้สีสันทันเพิ่มมากขึ้น โดยส่วนมากจะใช้สีกลางๆ และเลือกใช้สีที่มีความกลมกลืนกัน แต่การทอผ้ายกเชิงก็ยังคงใช้ด้ายเส้นยืนเป็นสีดำเหมือนเดิม ด้านโครงสร้างของผ้าโดยเฉพาะผ้าชั้น ยกเชิง ยังคงรักษาโครงสร้างเดิมไว้ เพราะเป็นจุดเด่นและจุดขายของชุมชน การเปลี่ยนแปลงสี และลวดลาย แต่มีได้เปลี่ยนโครงสร้างแต่อย่างใด

ด้านความหมาย

เดิมความหมายของผ้าทอยกดอก เป็นความหมายเฉพาะเจาะจงของผู้หญิงที่ส่งออกไปในชุมชน ต่อมาได้เกิดการขยายตัวของความหมาย ผู้ชายได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการผลิตที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะ เช่น การออกแบบลาย การขึ้นดอก และกลายเป็นตัวแทนของชุมชน เป็นสินค้าที่ขึ้นชื่อของชุมชน

4.1.7 การอนุรักษ์และสืบทอด

จากการศึกษาบริบทชุมชนและสถานภาพของผ้าทอลายดอกพิกุลของตำบลเวียงยองในปัจจุบันพบว่า เมื่อมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่อำเภอเมืองลำพูน ทำให้หญิงสาวในตำบลเวียงยองเข้าไปรับจ้างในนิคมอุตสาหกรรมเป็นส่วนใหญ่ เพราะมีรายได้ที่แน่นอนกว่า ทำให้ผู้ทอผ้าลดจำนวนลงและคงเหลือแต่ผู้สูงอายุ ส่งผลให้สถานภาพของผ้าทอยกดอกในตำบลเวียงยองอยู่ในสถานภาพที่ขาดคนสืบทอดรุ่นใหม่ และการทอผ้ายกดอกในปัจจุบันมุ่งเน้นการทอเพื่อการค้า ดังนั้น จึงมีการประยุกต์ และประดิษฐ์ลวดลายใหม่ๆ มากมายจนทำให้ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลลดน้อยลงไป

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มทอผ้า ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง จึงได้จัดเวทีเรียนรู้ในการร่วมกันหาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอลายดอกพิกุลให้คงเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเวียงยองต่อไป ซึ่งผลของการจัดเวทีเรียนรู้ ได้ข้อสรุปดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ ประมวล และตรวจสอบความถูกต้อง เกี่ยวกับลายผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล การทอด้วยกี่พื้นบ้าน และการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ
2. การอนุรักษ์ต้องเริ่มจากตัวของสมาชิกกลุ่มทอผ้าก่อน โดยมีข้อตกลงว่าต่อไปสมาชิกของกลุ่มทอผ้าจะนุ่งผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ในงานบุญ หรือประเพณีสำคัญๆ ในหมู่บ้านหรือชุมชน แทนผ้าถุงราคาถูกที่ซื้อจากตลาดหรือผ้าทอจากแหล่งอื่น
3. กลุ่มจะทำหนังสือประชาสัมพันธ์และขอความร่วมมือไปยังหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ในจังหวัด ทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดลำพูน เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลอันเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดลำพูน และเชิญชวนร่วมกันอนุรักษ์ และส่งเสริมด้วยการนุ่งผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลในวันสำคัญ หรือโอกาสพิเศษต่างๆ
4. เทศบาลตำบลเวียงยองร่วมส่งเสริมโดยการจัดสรรงบประมาณในการจัดกิจกรรมเทศกาลผ้าทอเวียงยองเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และร่วมสืบทอดให้ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลให้คงอยู่สืบไป

5. ร่วมกับสถานศึกษาในตำบลเวียงยอง และการศึกษานอกโรงเรียน จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และจัดสอนการทอผ้าลายดอกพิกุล ในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และสืบทอดต่อไป

6. ด้วยในปัจจุบันการทอผ้าส่วนหนึ่งรวมกลุ่มกันมาทอในวัด หรือรวมกันทอในที่ทำการกลุ่ม มีบางส่วนเท่านั้นที่ตั้งที่ทอผ้าไว้ที่บ้าน จึงให้ทำเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสได้เห็นกระบวนการทอผ้าจากบรรพบุรุษ และเกิดการซึมซับเหมือนเช่นในอดีต ดังนั้น เพื่อเปิดโอกาสและสร้างพื้นที่ให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสซึมซับ เกิดใจรัก และได้เรียนรู้กระบวนการทอผ้า โดยการจัดกิจกรรมที่ง่ายไม่ซับซ้อน และให้เป็นที่สนใจของเด็ก จึงได้จัดกิจกรรมดังนี้

6.1 การสอนออกแบบลวดลาย(จุดลายบนกระดาษกราฟ) ให้แก่เด็กและเยาวชนในช่วงปิดเทอม ทั้งนี้ ทางเวทีได้มอบหมายให้นางวันทนี สุขมิลินทร์ เป็นผู้ประสานสัมพันธ์และสรรหาเด็กที่สนใจมาร่วมเรียน มอบหมายนายถนัด สิทธิชัย เป็นผู้สอนออกแบบลวดลาย โดยทางทีมิวิจัยได้มอบงบประมาณส่วนหนึ่งจากงบการวิจัยให้เป็นสินน้ำใจแก่วิทยากรผู้สอน และเป็นค่าอาหารว่างของเด็ก ผลการดำเนินงานขณะนี้ (14 ตุลาคม 2551) กำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการสรรหาเด็ก เยาวชนและกลุ่มทายาทผ้าทอมาเรียน และต่อไปทางกลุ่มผ้าทอฯ จะหางบประมาณจากแหล่งงบประมาณต่างๆ เพื่อในการจัดกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

6.2 ฝึกให้เด็กได้เรียนรู้และซึมซับการทอผ้า โดยให้เริ่มจากการทอที่ง่าย ๆ คือการทอตุ่ง โดยที่ผ่านมาในทุกบ่ายวันศุกร์ นักเรียนของโรงเรียนในตำบลเวียงยองจะหมุ่นเวียนกันมาอบรมคุณธรรมจริยธรรมหรือศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่วัดต้นแก้ว ดังนั้น สมาชิกกลุ่มจึงได้ขอกิจจากท่านพระครูไพศาลธีรคุณ 1 หลัง เพื่อขึ้นเครื่องทอตุ่งทิ้งไว้ ให้นักเรียนได้มีโอกาสหมุ่นเวียนกันมาฝึกทอ โดยมอบหมายให้นายถนัด สิทธิชัย ออกแบบลวดลาย และทางสมาชิกกลุ่มจะช่วยกันวันด้าย สืบหูก และช่วยสอนเด็กต่อไป โดยทางทีมิวิจัยได้มอบงบประมาณส่วนหนึ่งจากงบการวิจัยให้เป็นค่าเส้นด้ายและดิน

7. การสร้างพิพิธภัณฑ์ผ้าทอยกดอก เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยการรวบรวมผ้าทอเก่าๆ ทั้งลายดอกพิกุล และลายอื่นๆที่พบในเวียงยอง ซึ่งในขณะนี้พระครูไพศาลธีรคุณได้ดำเนินการอยู่แล้ว แต่ผ้าทอที่รวบรวมนำมาไว้ในพิพิธภัณฑ์ยังมีไม่มากนัก เนื่องจากส่วนหนึ่งเจ้าของซึ่งเป็นลูกหลานอยากเก็บไว้เป็นมรดกเอง ดังนั้น ต่อไปทางสมาชิกกลุ่มจะช่วยกันสืบค้นหาผ้าทอรุ่นเก่า และประสานสัมพันธ์ เชิญชวนนามอบไว้ในพิพิธภัณฑ์ เพื่อรวบรวมผ้าทอไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

8. จากเวทีการเรียนรู้ครั้งนี้มีความเห็นว่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลแบบดั้งเดิมให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา ไม่สูญหายไป น่าจะมีการทอผ้าลายดอกพิกุลแบบดั้งเดิม แล้วมอบไว้ให้แก่พิพิธภัณฑ์วัดต้นแก้วให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ต่อไป ซึ่งหลังจากคำนวณค่าใช้จ่ายแล้ว ทีมิวิจัยจึงได้มอบงบประมาณส่วนหนึ่งจากงบการวิจัยให้เป็นค่าเส้นด้ายและดิน และได้มีมติว่าจะทอผ้าชิ้นยกเชิง ด้ายยืนสีดำ ส่วนสีดำพุ่งอยู่ในระหว่างการพิจารณาของกลุ่มฯ

และมอบหมายให้นางวันทนีย์ สุขมิลินทร์ เป็นผู้ไปซื้อวัสดุ ให้สมาชิกกลุ่มร่วมค้นหาผ้าชิ้นยกดอก ปลายดอกพิกุลรุ่นเก่า และมอบหมายให้นายถนัด สิทธิชัย เป็นผู้แกะลาย โดยสมาชิกกลุ่มผ้าทอ ผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้สนใจ และที่มวิจัย จะร่วมกันเตรียมเส้นด้ายสำหรับทอและร่วมกันทอต่อไป

ผลการดำเนินงาน สมาชิกกลุ่มผ้าทอได้ร่วมสืบค้นผ้าทอปลายดอกพิกุลรุ่นเก่าในชุมชน และตกลงจะใช้ลวดลายในการทอ ดังนี้.-

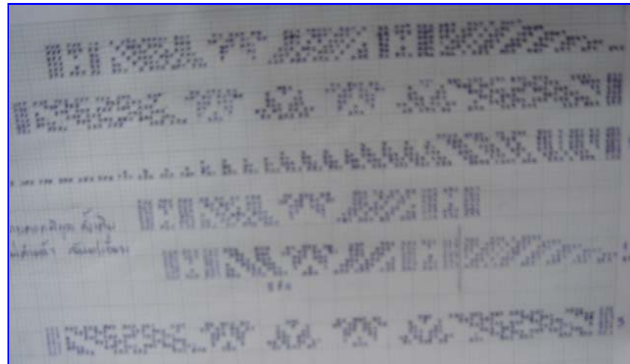
พวันตีน เป็นลายสนฉัตร พร้อมลายประกอบตรงหัวพวันตีน

คอ 1 และ คอ 2 เป็นลายดอกพิกุลที่มีจำนวนไม้ 6 ไม้ จำนวน 1 ดอก คั่นคอใช้ ลายฟันปลาประกอบพร้อมลายเส้า

ลายท้องหรือเชิงกลาง ใช้ลายดอกพิกุลเช่นเดียวกับลายคอ แต่มีจำนวน 4 ดอก สลับช่อง

พวันเล็กหรือหัว ใช้ลายคชกริช

นายถนัด สิทธิชัย ได้แกะลายและออกแบบลวดลายได้ดังภาพข้างล่างนี้.-

ภาพที่ 4.29 ภาพการออกแบบลวดลายผ้าในการร่วมกันทอเพื่ออนุรักษ์

และได้อธิบายขั้นตอนวิธีการต้นดอกในการทอผ้ายกดอกปลายดอกพิกุลผืนนี้ ไว้ดังนี้.-

ไม้ที่ 1

	ขึ้น 3 ลง 2	ขึ้น 3 ลง 2	ขึ้น 3 ลง 2	ขึ้น 3 ลง 2	ขึ้น 3 ลง 2
ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 1 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1
ขึ้น 3 ลง 2	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 3	ขึ้น 3 ลง 3	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 2
ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 5
ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 3	ขึ้น 3 ลง 4	ขึ้น 2 ลง 1	ขึ้น 3 ลง 1	ขึ้น 2 ลง 7

4.2 สรุปผล

การสรุปผลการวิจัยครั้งนี้ เป็นการสรุปผลในภาพรวมโดยยึดวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ในตอนต้นเป็นหลักซึ่งมีอยู่ 4 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา องค์ความรู้ และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล ของจังหวัดลำพูนตามช่วงเวลาและยุคสมัย
2. เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สื่อผ่านจากผ้าทอลายดอกพิกุล
3. เพื่อค้นหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
4. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่างสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ข้อแรก ผลการศึกษาวิจัยนี้สามารถรวบรวม จัดหมวดหมู่องค์ความรู้ โดยแบ่งออกเป็น 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่ององค์ความรู้และภูมิปัญญา และเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

เรื่ององค์ความรู้และภูมิปัญญา แบ่งเป็น 2 ด้าน คือความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชนและความรู้เรื่องผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล

ความรู้เกี่ยวกับบริบทของชุมชน สามารถบอกสภาพทั่วไป ประวัติวัฒนธรรมของชุมชนและพบว่าตำบลเวียงยอง มีประวัติศาสตร์ ตำนานและศิลปวัฒนธรรมเป็นของชุมชน ในช่วงเวลา 200 ปีกว่า

ความรู้เรื่องผ้าทอลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง มีดังนี้

1. ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล แบ่งตามวัสดุที่ใช้ได้ 4 ชนิด ได้แก่ ผ้าฝ้ายยกดอก ผ้าฝ้ายยกดิน ผ้าฝ้ายยกไหม และผ้าไหมยกดอก
2. ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล แบ่งตามรูปแบบของผลิตภัณฑ์ ได้ 12 ประเภท ได้แก่ ฝ้ายกดินเป็นชุด ฝ้ายกฝ้ายเป็นชุด ฝ้ายกปอนด์เป็นชุด ผ้าตัดเสืยกดอกหน้า ผ้าตัดเสืยกดอกหน้ากว้าง ผ้าชิ้นยกเชิง ผ้าชิ้นยกทีบ สไบพาดบายกดอกทั้ง สไบคลุมไหล่หรือสไบห่มยกดอกทั้งผืน ผ้าทอยกเชิงเล็ก กลาง ใหญ่ ผลิตภัณฑ์ประยุกต์ และตุ่ง
3. ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล แบ่งตามลักษณะลวดลาย ได้ 3 ชนิด ได้แก่ ลายดอกพิกุลดั้งเดิม ลายดอกพิกุลธรรมดา และลายดอกพิกุลประยุกต์
4. วัสดุอุปกรณ์ทอผ้าที่สำคัญ ได้แก่ กี่พื้นบ้านหรือกี่พื้นบ้านประยุกต์ อุปกรณ์การทอผ้า

และด้าย/ไหม/ ดิ้น กับเครื่องมือในการเตรียมด้าย/ไหม/ดิ้น ช่างออกแบบลาย ช่างตัดดอก และคนทอ โดยช่างออกแบบลายและช่างตัดดอกต้องเป็นผู้ที่มีความชำนาญโดยเฉพาะ ส่วนคนทอ ต้องรู้จักการใช้งานเครื่องมือต่างๆ การเลือกใช้ด้าย การคำนวณเส้นด้าย ตลอดจนต้องเป็นคนที่มีความละเอียดอ่อน และอดทน

5. ขั้นตอนการทอผ้า กรณีที่เริ่มทอครั้งแรก ของที่พื้นเมือง มี 9 ขั้นตอน ได้แก่ การกรอมก๊วะ (หลอดเดินด้าย) การไวนด้าย (เดินด้าย) การร้อยพันหวี (เข้าฟืม) การเก็บเขาย่ำ การออกแบบลวดลาย การตัดดอก การเก็บเขาดอก การกรอหลอดด้ายพุ่ง และทอผ้า สำหรับที่พื้นเมืองประยุกต์ จะเพิ่มขั้นตอนการเข้าห้วม่วน หลังจากการร้อยพันหวีแล้ว

กรณีที่มีเครื่องแล้วของที่พื้นเมือง มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ การกรอมก๊วะ การไวนด้าย การสับหูก การกรอหลอดด้ายพุ่ง และทอผ้า สำหรับที่พื้นเมืองประยุกต์ จะเพิ่มขั้นตอนการเข้าห้วม่วน หลังจากการไวนด้ายแล้ว

เอกลักษณ์ของผ้าทอลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง

1. เอกลักษณ์ด้านสี

ผ้าทอลายดอกพิกุลเดิมจะใช้ด้ายยืนเป็นสีดำ ส่วนสีด้ายพุ่งแล้วแต่ความต้องการ ปัจจุบันในการทอผ้าซิ่นยกเชิง ด้านเส้นยืนส่วนใหญ่ก็ยังคงสีดำอยู่ จะมีการแปรเปลี่ยนสีไปบ้าง ในกรณีที่ทอผ้าซิ่นยกเชิงทึบ โดยใช้สีกลาง เช่น ครีมแก่ยกครีมอ่อน สีน้ำตาลยกสีครีม สีเปลือกมังคุดยกสีชมพูอ่อน สีปูนแห้ง สีโอลด์โรส สีฟ้าใส เป็นต้นและเทคนิคการวางสี ถ้าต้องการให้แต่ละช่วงลายสีต่างกัน ด้ายยืนจะใช้สีสลับ ด้ายพุ่งจะสีเดียวกันทั้งผืน

2. เอกลักษณ์ด้านโครงสร้าง

ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลที่นิยมกันมากที่สุดคือผ้าซิ่นยกเชิงทึบ และผ้าซิ่นยกเชิง ซึ่งจะมีโครงสร้างของผืนผ้าแบบเดียวกันทุกผืน ส่วนประกอบของซิ่นจะมี 2 ส่วน ได้แก่ ตัวซิ่น และเชิง

เชิง ประกอบด้วย พวันตีน คอ1 ลายทอ้ง(เชิงกลาง) คอ 2 พวันเล็ก(หัว)

ตัวซิ่น ผ้าซิ่นยกเชิงตัวซิ่นจะเป็นผ้าพื้น สำหรับผ้าซิ่นยกเชิงทึบตัวซิ่นจะทอยกดอกลายดอกพิกุล ที่ส่วนใหญ่จะเป็นลายเดียวกับคอ

3. เอกลักษณ์ด้านลาย

ลวดลายดอกพิกุล นับได้ว่าเป็นลายเฉพาะของเวียงยองที่โดดเด่น นอกจากเป็นลายที่มีความอ่อนช้อยในตัวแล้ว ในตัวลายดอกพิกุลเองยังสามารถแตกเป็นลายย่อยๆได้อีก โดยการเพิ่มจำนวนไม้ซิ่น หรือลดจำนวนไม้ลง ซึ่งลายดอกพิกุลก็จะแปรเปลี่ยนไป หรือมีการใช้ดิ้นใส่เกรสเพิ่มความโดดเด่น หรือนำลวดลายอื่นมาผสมผสานกับดอกพิกุล เกิดลายใหม่ขึ้นหลายลาย ทำให้ลายดอกพิกุลมีความหลากหลาย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อผ่านจากผ้าทอลายดอกพิกุล

ผลการศึกษผ้าทอยกดอกกลายดอกพิกุลในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมใน ตำบลเวียงยอง แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิต และการใช้ผ้าทอยกดอกในชุมชนเวียงยอง ทั้งในด้านผู้ผลิต ผู้บริโภค รูปแบบ ลวดลาย และความหมาย แต่ผ้าทอลายดอกพิกุลที่ชุมชนเวียงยองก็มิได้เปลี่ยนแปลงไปตามรสนิยมของผู้บริโภคจากภายนอกอย่างเต็มที่ หากแต่มีความพยายามที่จะดำรงเอกลักษณ์ของตนไว้ ในศิลปหัตถกรรมของตนด้วย ขณะเดียวกับการกลายเป็นสินค้าก็มิได้ทำลาย ความหมายในชุมชน หากแต่การคำช่วยให้เกิดการขยายตัวของความหมายเดิมและช่วยให้ ศิลปหัตถกรรมมีชีวิตอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อค้นหาแนวทางและสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เพื่อสืบทอดความรู้และคุณค่าของผ้าทอลายดอกพิกุลไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4. เพื่อเสริมสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ระหว่าง วัฒนธรรมจังหวัด สภาวัฒนธรรมจังหวัด และเครือข่ายวัฒนธรรม

ผลของการวิจัย ที่มิวิจัยได้สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอด ดังนี้

กระบวนการมีส่วนร่วม

ในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ มีกิจกรรมแต่ละขั้นตอนที่พอจะสรุปเป็นกระบวนการการ ต่างๆ ดังนี้

1. กระบวนการสืบค้นรวบรวม ประมวล และตรวจสอบ เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ที่ ชัดเจนถูกต้อง
2. กระบวนการฝึกปฏิบัติ การปฏิบัติจริงจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน และยืนยันองค์ความรู้ที่ประมวลมาได้
3. กระบวนการถ่ายทอดและเผยแพร่ เป็นกระบวนการที่สร้างความรับรู้ สร้างความรัก ความภาคภูมิใจร่วมกันในชุมชน และให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอก เวทีตรวจสอบแต่ละครั้งถือเป็นการสร้างความรับรู้ร่วมกัน กิจกรรมการแต่งกายในวันสำคัญ จะช่วยสร้างความเข้าใจ คุณค่าและ ความหมาย พร้อมทั้งจะสืบทอด กิจกรรมการแกะลายผ้า และการออกแบบลายเป็นการถ่ายทอด แก่เยาวชนเพื่อสร้างพื้นฐานความเข้าใจ กิจกรรมการทอตุ่งจะช่วยสร้างคุณค่าและซึมซับวิถีการ ทอผ้าให้ตระหนักในการสืบทอดต่อไป

4. กระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของท้องถิ่น เอกลักษณะของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง คุณค่าและความหมายของผ้าทอที่ค้นพบ ทำให้สมาชิกทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า และผู้ร่วมกระบวนการวิจัย ได้รู้จักความเป็นตัวตนของคนตำบลเวียงผ่านผ้าทอและพร้อมที่จะประกาศให้สังคมได้รับรู้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ และจะร่วมกันหันกลับมาใช้ผ้าทอลายดอกพิกุลในโอกาสต่างๆ

5. กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นเรื่องที่แทรกไปในทุกกระบวนการข้างต้น ปรากฏในกิจกรรมย่อย เช่น การร่วมกันเยี่ยมเยียนและสืบค้นข้อมูลจากผู้สูงอายุ และสมาชิกกลุ่มผ้าทอในชุมชน ของทีมวิจัย กระบวนการร่วมคิด เริ่มตั้งแต่ให้ภาคส่วนต่างๆนอกเหนือจากบุคลากรในสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเข้าร่วมเป็นคณะทำงาน ร่วมตั้งโจทย์คำถาม ร่วมเขียนโครงร่างและออกแบบงานวิจัย ร่วมสร้างเครื่องมือวิจัย ร่วมคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง และปรากฏชัดเจนในเวทีสรุปบทเรียน ที่มีภูมิปัญญาอาวุโส สมาชิกกลุ่มทอผ้า และสมาชิกทีมวิจัย มาร่วมกันคิด ร่วมกันมองอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ส่วนการจัดเวทีแต่ละครั้ง ก็มีกระบวนการสร้างความร่วมมือร่วมใจ ตลอดจนร่วมแรง ปรากฏชัดในการจัดเวทีเรียนรู้ เช่น การช่วยลงแรงในการจัดสถานที่ การจัดเตรียมอาหารว่างและน้ำดื่ม เป็นต้น

แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอด

ผลการวิจัย ทีมวิจัยได้แนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอด องค์ความรู้เรื่องผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลของตำบลเวียงยอง ทั้งหมด 5 แนวทาง ได้แก่

1. รวบรวมข้อมูล ประมวลและตรวจสอบความถูกต้อง เกี่ยวกับผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน และการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

2. ถ่ายทอดความรู้และให้มีการฝึกปฏิบัติ แก่สมาชิกกลุ่ม เยาวชน และนักเรียนในสถานศึกษา ที่นำเรื่องการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุลไปบรรจุในสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรท้องถิ่น

3. ประกาศเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล โดยนำเอกลักษณ์ที่ค้นพบจากงานวิจัย ไปสอดแทรกในผ้าทอรุ่นใหม่ที่จะมีต่อไป

4. จัดพิพิธภัณฑ์ผ้าทอยกดอก เพื่อรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมผ้าทอลายดอกพิกุลตำบลเวียงยอง และร่วมกันทอผ้าตามลวดลายและโครงสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ มอบไว้ในพิพิธภัณฑ์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อเผยแพร่แก่คนภายนอก

5. ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลตามประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่เดิม เช่น จะร่วมกันนุ่งผ้าชิ้นยกดอกลายดอกพิกุลในโอกาสงานประเพณี หรือวันสำคัญต่างๆ การพาดบ่าด้วยผ้าสไบยกดอกลายดอกพิกุล เป็นต้น

4.3 ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินงานวิจัยผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล: การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน ทีมวิจัยได้มีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยในครั้งต่อไป และผู้ที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และสืบทอดผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล สรุปได้ดังนี้

1. การใช้เวลาสำหรับงานวิจัย ผู้สนับสนุนงบประมาณในการวิจัย ควรให้เวลาหลังจากการทำสัญญารับทุนอุดหนุน อย่างน้อย 12 เดือน เพราะจะทำให้สามารถรวบรวมข้อมูล สรุปวิเคราะห์ และประมวลองค์ความรู้ ได้อย่างสมบูรณ์เพียงพอสำหรับการนำไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิง เพราะการวิจัยนี้ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันของทีมวิจัยและชุมชน

2. การพัฒนาตนเองของนักวิจัย ในระยะเริ่มต้นโครงการ สิ่งที่ต้องให้นักวิจัยทุกคนได้ทำความเข้าใจและฝึกฝนร่วมกัน คือ การกำหนดประเด็น วิธีสัมภาษณ์และตั้งคำถาม การจดบันทึก เพราะงานวิจัยต้องอาศัยกิจกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาคำตอบ

3. การสืบทอดผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุล สามารถทำได้โดยการสร้างความตระหนักในคุณค่า เพื่อให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจ เกิดการใช้ผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลอย่างแพร่หลายทั้งในชุมชนตำบลเวียงยองและในจังหวัดลำพูน จนเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมภายนอก ตลอดจนลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าผ้าทอรุ่นใหม่ หากปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นได้ คุณค่าทางจิตใจจะแปรไปสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ผู้สืบทอดผ้าทอยกดอกพิกุลก็จะมีมากขึ้น

4. การนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปเผยแพร่ เป็นการสืบทอดผ้าทอยกดอกลายดอกพิกุลอีกทางหนึ่ง แต่เนื่องจากการใช้เวลาในการวิจัยยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ข้อมูลต่างๆ สมบูรณ์ในขณะนี้(15 ตุลาคม 2551)กิจกรรมการสอนแกะลายให้แก่เยาวชนกำลังเริ่มดำเนินการ กิจกรรมการทอผ้าลายดอกพิกุลเพื่อการอนุรักษ์และสืบทอดลายดอกพิกุลดั้งเดิมยังอยู่ระหว่างการวันถ่ายทอดสมาชิกทีมวิจัย และสมาชิกกลุ่มทอผ้ายังจะร่วมกันดำเนินงาน ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม และเผยแพร่ความรู้ในกลุ่มสมาชิกและผู้สนใจต่อไป

5. การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้านข้อมูลเกี่ยวกับผ้าทอ ข้อมูลเรื่องผ้าทอในงานวิจัยนี้มีขอบเขตพื้นที่การศึกษาเฉพาะในชุมชนตำบลเวียงยองเท่านั้น แต่จากผลการศึกษาพบว่ามีแหล่งทอผ้าฝ้ายที่มีชื่อเสียงของจังหวัดลำพูนในอำเภอป่าซางด้วย จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเรื่องผ้าทอในขอบเขตพื้นที่ทั้งจังหวัดลำพูน

6. การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมด้านเอกลักษณ์ของผ้า การศึกษาเอกลักษณ์ของผ้าทอยกดอกที่พบในชุมชนตำบลเวียงยองเป็นเพียงข้อกำหนดจากลักษณะเฉพาะของชุมชนที่สืบทอดกันมา จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงเปรียบเทียบผ้าทอยกดอกตำบลเวียงยองกับผ้าในชุมชนอื่นๆ หรือท้องถิ่นอื่น ๆ

7. การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุล ควรมีการศึกษาในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นการทอผ้ายกดอกลายดอกพิกุลสำหรับสอนในสถานศึกษาในจังหวัดลำพูนที่สนใจ

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. การดำเนินงานวิจัยท้องถิ่น. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม จัดโดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และกระทรวงวัฒนธรรม. 2-3 กุมภาพันธ์ 2551
- จริยา ชัยวิรัตน์ และภัสวาลี นิตินิเทศสุนทร. การบวนการทำงาน"การดำเนินงานวิจัยท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม". เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม จัดโดยมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และกระทรวงวัฒนธรรม. 2-3 กุมภาพันธ์ 2551
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. วัฒนธรรมไทยกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534
- นพรัตน์ โสภกา. ผู้เชี่ยวชาญการแกะลายและดั้นดอกกลุ่มทอผ้าแม่สารบ้านตอง. สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2551
- ดิเรก ปัทมศิริวัฒน์. วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ของคนไทย. กรุงเทพฯ : พี เอส ซัพพลาย, 2549
- ประสาน ตั้งสิบกบุตร. "ผ้า:วิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน" ในผ้าไหมไทยล้านนา. เชียงใหม่: รุ่งเรืองการพิมพ์, 2535
- ปัทมา สมิตะสิริ. การศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน ตำบลแม่กา อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา. มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพะเยา, 2549
- พงษ์แก้ว ฌ ลำพูน.ผ้าทอลายวิจิตรบรรจง. ม.ป.ท., 2535
- พระครูไพศาลธีรคุณ. ประธานกลุ่มทอผ้าวัดต้นแก้ว.สัมภาษณ์, 10 กันยายน 2551
- มณฑนา ไชยเลิศ. การวิเคราะห์รายได้และของผลิตภัณฑ์ผ้าทอยกดอกของกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแม่สารบ้านตอง ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. เศรษฐศาสตร์บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,2547
- มยุรี เตชะพลี. ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านศรีเมืองยู่. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2551
- ยุพินศรี สายทอง. งานทอ. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2529

ยวงแก้ว ปรีชานุกูล. ประธานกลุ่มทอผ้าแม่สารป่าแดด. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2551

รจนา ชื่นศิริชัยกุล. การศึกษาผู้ไหมลำพูน. การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542

ลำเดือน นามเทพ และวิฑูรย์ วังตาล. กระบวนการเรียนรู้ในการเข้าสู่อาชีพธุรกิจผ้าทอมือของสตรีชนบทในภาคเหนือ. กรุงเทพฯ : สำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตการศึกษา 8 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. ผ้าไทย. กรุงเทพฯ : อรุณสภา, 2531

_____ . “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” มรดกพื้นบ้าน กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2536

สมสุข หินวิมาน. การบริหารจัดการวัฒนธรรมเชิงรุก. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ พัฒนานักวิจัยท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม จัดโดย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา และกระทรวงวัฒนธรรม. 2-3 กุมภาพันธ์ 2551

เสรี พงศ์พิศ. วัฒนธรรมพื้นบ้าน:รากฐานการพัฒนา. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 2. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2536

สุกัญญา สุวรรณมงคล. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพผ้าทอยกดอก จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544

อุบลศรี อรรถพันธ์. การศึกษาเรื่องการทำไหมพุมเรียง. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2529

ภาคผนวก

สืบค้นและจัดเก็บข้อมูล

เวทีแลกเปลี่ยน

เรียนรู้

ภาพการดำเนินงานของทีมวิจัย

บริบทชุมชนตำบลเวียงยอง

รายชื่อคณะวิจัย

1. นางสาวฝฝน นาทพรายพันธ์ุ หัวหน้าโครงการ

การศึกษา ปริญญาโท การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม) การบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ตำแหน่งปัจจุบัน วัฒนธรรมจังหวัดลำพูน

สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน กระทรวงวัฒนธรรม

ที่อยู่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน 51000

โทรศัพท์ 053-510243 โทรสาร 053-510244 มือถือ 089-9569786

E-mail: Rainy_Sai@yahoo.co.th

2. นางสาวสมพร วงศ์พันธ์ อายุ 43 ปี

การศึกษา ปริญญาตรี ศึกษาศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการวัฒนธรรม 7 ว

สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน กระทรวงวัฒนธรรม

ที่อยู่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน 51000

โทรศัพท์ 053-510243 โทรสาร 053-510244 มือถือ 081-8817400

E-mail: nattaput_bomb@hotmail.com

3. นางสาวกรรณิการ์ อินทรแสง

การศึกษา ปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต. สถาบันราชภัฏเชียงใหม่

ตำแหน่งปัจจุบัน นักวิชาการวัฒนธรรม 6 ว

สังกัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน กระทรวงวัฒนธรรม

ที่อยู่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน 51000

โทรศัพท์ 053-510243 โทรสาร 053-510244 ,มือถือ 081-6037167

E-mail: Kunni_ga@yahoo.co.th

4. นายพงษ์เทพ มั่นตรง

การศึกษา ปริญญาโท ครุศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่งปัจจุบัน รองประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน, ศึกษานิเทศก์

สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1

ที่อยู่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 ถนนลำพูน - ป่าซาง

ตำบลต้นธง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน 51000

โทรศัพท์ 053-535069-70 ต่อ 241, 081-7468742

E-mail: j.ao.pong@hotmail.com

5. นางมยุรี เตชะพลี

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 6

ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านศรีเมืองยู

ที่อยู่ 61 หมู่ที่ 6 บ้านศรีเมืองยู ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

51000 โทรศัพท์ 089-8538837

6. นางยวงแก้ว ปรีชานุกูล

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4

ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานกลุ่มทอผ้าบ้านแม่สารป่าแดด

ที่อยู่ 61 หมู่ที่ 6 บ้านแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

51000 โทรศัพท์ 089-8538837

7. พระครูไพศาลธีรคุณ

การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 5

ตำแหน่งปัจจุบัน

- ประธานโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนวัดต้นแก้ว

ที่อยู่ วัดต้นแก้ว หมู่ที่ 3 บ้านเวียงยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน

จังหวัดลำพูน 51000 โทรศัพท์ 081-7062612

8. นางวันทนีย์ สุข मिलินทร์

การศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 6

ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานกลุ่มทอผ้ายกดอกวัดต้นแก้ว

ที่อยู่ 179 หมู่ที่ 3 บ้านเวียงยอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน

จังหวัดลำพูน 51000 โทรศัพท์ 089-4330738

8. นายนพรัตน์ โสภา

การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ตำแหน่งปัจจุบัน ประธานกลุ่มสตรีสหกรณ์บ้านแม่สารบ้านตอง

ที่อยู่ 61/1 หมู่ที่ 4 บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมืองลำพูน

จังหวัดลำพูน โทรศัพท์ 053-530656 มือถือ 086-1170889